

“Lo atamos con alambre”

*Et studie blant Buenos Aires' middelklasseborgere og deres
håndtering av krisen i 2001*

Anne Lene Borgan

Masteroppgave i sosialantropologi ved sosialantropologisk institutt

UNIVERSITETET I OSLO

Våren 2007

Sammendrag

Oppgaven er resultatet av et feltarbeid utført i Buenos Aires våren 2005. Det var da cirka tre år siden Argentinas økonomiske kollaps. Den økonomiske krisen rammet store deler av befolkningen, men det hevdes at middelkassen er det segmentet som led de største økonomiske tapene (Minujin og Anguita 2004). Det er denne hendelsen som danner bakkeppet for oppgaven. Studiet er utført blant middelklassefamilier i Buenos Aires, med fokus på hvordan de ble rammet av krisen, og hvilke håndteringsmuligheter og strategier de benyttet seg av i kampen mot en nedadgående mobilitet. Det blir foretatt en sammenligning med Kathrine Newmans studie av nedadgående mobilitet blant middelklassefamilier i Nord-Amerika på 1980-tallet, for å få frem det særegne ved det argentinske tilfellet. Videre i oppgaven blir Bourdieus kapitalbegreper tatt i bruk, for å synliggjøre hvilken betydning familiens ressurser får for deres håndteringsmuligheter av en nedadgående økonomisk situasjon. Det blir vist hvordan familiene, til tross for ulike ressurser, benytter seg av de samme strategiene for å forbedre sin økonomiske situasjon. Selv om krisen har hatt og fremdeles har en innvirkning på deres hverdagsliv, så viste det seg å være et "stille-tema". Ved å benytte teorier som tilnærmer seg fenomener som er handlingspreget, eller inkorporerte, kommer det frem en sammenheng mellom deres håndteringsmåte av krisen, og det faktum at krisen og dens innvirkning er et ytterst sjeldent tema. I denne argumentasjonen blir Paul Connertons teori (1989) om vanehukommelse presentert som det overordnede teoretiske perspektivet, for å kunne forstå middelklassefamiliens håndtering av krisen. Det blir argumentert for at krisens innvirkning på deres liv til en viss grad er inkorporert praksis, og at den derfor ikke kommer til uttrykk verbalt, men blir uttrykt gjennom handlinger.

Forord

Jeg vil først og fremst rettet en stor takk til samtlige informanter som tok seg tid, og sa seg villig til å være en del av mitt arbeid. Jeg vil også takke min veileder, Marit Melhuus, for hennes konstruktive tilbakemeldinger, tålmodighet og engasjement. En takk går også til Embla Bjørnerem, som har bidratt med korrekturlesing.

Innhold

SAMMENDRAG	3
FORORD	5
INNHold	7
INNLEDNING	11
HVORFOR MIDDELKLASSEN?	13
FELTARBEID OM ET STILLE TEMA.....	14
ULIKE TEORETISKE PERSPEKTIVER	15
<i>Del én</i>	15
<i>Del to</i>	16
BUENOS AIRES – ”THE PARIS OF THE SOUTH”	17
METODE	18
<i>Tilnærming til feltet og informantutvalg</i>	18
<i>Urban antropologi</i>	19
<i>Tidsklemmen og tilgang på arena</i>	20
<i>Språk</i>	20
<i>Ulike typer data</i>	21
<i>Kvalitative versus kvantitative data</i>	22
OPPGAVENS VIDERE OPPBYGGING	23
MIDDELKLASSENS FALL	25
MILITÆRDIKTATURET 1976 – 1983	25
TILBAKE TIL SIVILT STYRE.....	27
<i>Menems moderniseringsprosess 1989-1999</i>	27
FORFØRT OG FORLATT	28
EN HETEROGEN MIDDELKLASSE	29
<i>Definisjon av middelklassen</i>	29
NEDADGÅENDNE MOBILITET – HÅNDTERINGSMULIGHETER OG STRATEGIER	33
FALLING FROM GRACE?	34
HÅNDTERINGSMULIGHETER	37
STRATEGI 1 – KONVERTERING ELLER AKTIVERING?	40
FAMILIEPERSPEKTIV	41

<i>Roller</i>	41
FAMILIEN GONZALES	42
<i>Barriloché</i>	42
<i>Like før avgang</i>	47
EN VURDERING AV FAMILIEN GONZALES SITUASJON	48
FAMILIEN PÉREZ	50
ULIKE UTGANGSPUNKT	52
FAMILIEN TAROCCO	54
<i>”Estamos buscando alternativos cuando las cosas se complican - Vi leter etter alternativer når ting blir komplisert”</i>	57
EN VURDERING AV FAMILIEN TAROCCOS SITUASJON	59
KOSTNADSKUTT	60
OPPSUMMERING	61
KONTINUITET: KUNSTEN Å STREKKE STRIKKEN	63
USIKKERHET OG MISTILLIT	63
<i>”Nunca estas segura en este país – du er aldri trygg i dette landet”</i>	65
<i>I banken eller under madrassen?</i>	66
MULIGHETER OG BEGRENSNINGER	67
DE NYE BEGRENSNINGENE	68
HAR DET SKJEDD EN ENDRING?	70
REFLEKSIVITET ELLER RUTINERT PRAKSIS?	71
VALG OG RUTINER	72
PRAGMATISK INNSTILLING	73
Å BLI KONFRONTERT MED EGNE VALG	74
<i>Besøk av Liliana</i>	75
”DET DER ER IKKE NOE FOR OSS”	77
<i>Realistiske ønsker</i>	77
ANSVAR, FORPLIKTELSER OG RELASJONER	78
<i>Fordi jeg fortjener det</i>	80
<i>Å benytte seg av tilbud</i>	81
OPPSUMMERING	82
ET STILLE TEMA	85
”DET ER TID FOR HANDLING – IKKE ETTERTANKE”	85
”LO ATAMOS CON ALAMBRE – VI FIKSER DET MED STÅLTRÅD”	86
VANEHUKOMMELSE - INKORPORERT PRAKSIS	87
EN TREDJE STRATEGI?	90

KONKLUDERENDE BETRÆKTNINGER	91
" <i>La clase media no va al paradiso – middelklassen kommer ikke til paradiso</i> "	92
KILDELISTE.....	95

Innledning

20. desember 2001 skjedde det noe uvanlig i Buenos Aires. Store deler av byens middelklasse tok til gatene og demonstrerte. Middelklassedemonstrantene tok i bruk slagord og slo på kasseroller og annet kjøkkenutstyr, idet de aksjonerte mot regjeringens sterke restriksjoner av sine private sparekontoer. De fredelige demonstrantene fikk selskap av yngre aktivister. Det ble gjort store ødeleggelser, og spesielt gikk det hardt utover butikkvinduer og banker. Flere butikker ble plyndret. Demonstrantene samlet seg i hovedkryssene i byen, på *Plaza de Mayo*¹, og foran presidentpalasset. Slagordet deres rettet mot landets politikere: "Que se vayan todos!– Alle må gå av!", var et klart budskap. Daværende president Fernando de la Rúa, som hadde blitt stemt frem blant annet av middelklassen to år tidligere, forlot presidentpalasset i helikopter. Økonomiminister Cavallo gikk også av på dagen (Romero 2002).

Det var flere grunner til denne demonstrasjonen, men hovedårsaken var "el corralito" (MachLachan 2006). "El corralito" kan oversettes med "liten avsperring", og er betegnelsen på en bestemmelse vedtatt av regjeringen 1. desember 2001, som frøs alle bankkontoer i en periode på 90 dager. Det var kun mulig å ta ut små, ukentlige beløp, fra bankkontoer bestående av pesos. Dersom en skulle gjøre uttak fra konto med amerikanske dollar, måtte eieren få dem konvertert til pesos. "El corralito" ble iverksatt for å stoppe kapitalflukten til utlandet. Flere selskaper og kapitalsterke privatpersoner hadde fryktet økonomisk kollaps og devaluering av pesosen. Pesosen stod på dette tidspunktet i et 1:1 forhold med den amerikanske dollaren. Mange vekslet derfor pesos til dollar, og overførte store summer til utenlandske kontoer (www.wikipedia.com 31.1.2007).

Det hadde vært en gradvis opptrapping til denne kaotiske hendelsen. Argentinas dype økonomiske problemer hadde bygd seg opp gjennom flere tiår. Turbulens og nærmest konstante kriser preget landets økonomi og politikk. Presidentens og økonomiministerens umiddelbare avgang var begynnelsen på en kaotisk politisk periode hvor en ny

¹ Plaza de Mayo er hovedplazaen i sentrumskjernen av Buenos Aires. Flere av byens landemerker er lokalisert rundt plazaen: Cabildo (rådhuset under kolonitiden), Casa Rosada (regjeringsbygget), det nåværende rådhuset og hovedkvartalet til Nación Bank (www.wikipedia.com).

presidentkandidat skulle bli valgt. I løpet av to uker var hele fire personer innom presidentembetet, før Duhalde ble mannen som skulle lede landet gjennom De la Ruas resterende regjeringstid (Romero 2002). Duhalde roet befolkningen ved å annonsere at alle fryste bankinnskudd ville bli utbetalt i original valuta. Innskudd gjort i dollar ville bli utbetalt i dollar, og innskudd gjort i pesos ville bli utbetalt i pesos. Få dager etter denne annonseringen devaluerte regjeringen pesoen. Pesoen stod ikke lenger i et 1:1 forhold til dollaren, akkurat slik de som hadde forutsett landets økonomiske kollaps hadde fryktet. Duhalde gikk også tilbake på sitt løfte om at alle fryste bankinnskudd ville bli utbetalt i original valuta, noe som innebar at kontoer bestående av dollar ville bli utbetalt i en devaluert pesos (MacLachan 2006). Det ble også vedtatt at "el corralito" ikke ville bli opphevet etter 90 dager som lovet, men ville vare helt frem til 2. desember 2002 (www.wikipedia.com).

"El Corralito", devalueringen av pesoen, en stigende arbeidsledighet, samt en generell prisstigning og lave lønninger, var de faktorer ved den økonomiske krisen, som virket sterkest inn på middelklasseborgernes private økonomiske situasjon. De mistet muligheten til fritt å kunne disponere sine sparekontoer, og penger og eiendom sank betraktelig i verdi som følge av devalueringen. Pesoen var nå verdt en tredel av dollaren. Flere bedrifter og firmaer gikk konkurs eller måtte nedbemanne grunnet landets økonomiske situasjon. Arbeidsledigheten steg drastisk. Flere stod plutselig uten arbeid og fast inntekt, og med dårlig utsikt til å skaffe seg en jobb og lønn tilsvarende det de hadde hatt tidligere.

Denne situasjonen danner bakteppet for oppgaven. Mitt utgangspunkt var å undersøke hvilken innvirkning krisen hadde hatt og fremdeles har på den argentinske middelklassens konsum. Etter hvert som arbeidet kom i gang ble jeg forbauset over hvordan informantene forholdt seg til endringene som fulgte av krisen. Spesielt la jeg merke til at de nesten aldri snakket om krisen. Til tross for meget tydelige tegn på krisens innvirkning gjennom stadige demonstrasjoner, økt fattigdom, lave lønninger, høy arbeidsledighet og så videre, så viste det seg at krisen nærmest var et "ikke-tema" blant mine middelklasseinformanter. Denne, for meg, overraskende observasjonen, om at krisen nesten var et taust tema, kom til å prege mitt videre arbeid. Det bidro til å dreie hovedfokuset bort fra konsum og over på informantenes håndtering av krisen. Det viste seg at informantene har en særdeles pragmatisk innstilling til sin nedadgående økonomiske situasjon. Tittelen på oppgaven; "Lo atamos con alambre", viser nettopp til denne innstillingen. Uttrykket "Lo atamos con alambre" kan oversettes med,

”Vi fikser det med ståltråd”. Dette er et kjent uttrykk for de fleste argentinere. Det viser til hvordan argentinere løser prekære eller midlertidige problemer med de ressurser de har tilgjengelig. Et vanlig eksempel brukt for å forklare uttrykket er; vi har ikke penger til å sende bilen på verksted – ok, vi fikser den med ståltråd.

En mulig måte å forstå krisens innvirkning på, er at informantenes håndtering av krisen til en viss grad er inkorporert. Gjennom å ha inkorporert endringene i deres handlinger, så kan informantene fortsette deres dagligliv mer eller mindre som før krisen, til tross for en endret situasjon. Deres håndteringsmåte later til å være en inkorporert praksis, og kommer derfor sjeldent til uttrykk verbalt. Dette fordi informantene selv ikke uttrykker egen refleksjon over krisens innvirkning i sitt dagligliv. Det er denne måten å forstå krisen på jeg har tatt utgangspunkt i. Jeg vil undersøke hvordan krisen har rammet de ulike informantene, ved å se på hvilken direkte innvirkning krisen fikk på deres private økonomiske situasjon, og videre hvordan de håndterte deres nedadgående økonomiske situasjon. Dette vil jeg gjøre ved å fokusere på hvilke håndteringsmuligheter og strategier informantene benyttet seg av for å opprettholde eller etterstrebe sin tidligere økonomisk posisjon. Jeg vil så gå videre med å se på hvordan informantene har lagt om sitt konsum for å tilpasse seg sine nye økonomiske begrensninger. Det er ved å vise til denne tilpasningen, jeg vil få frem hvordan informantenes håndtering av krisen kan sies å være en inkorporert praksis.

Hvorfor middelklassen?

Middelklassen er interessant, fordi det hevdes at det er dette segmentet som led de største økonomiske tapene grunnet krisen (Minujin og Anguita 2004). Middelklassens store frafall førte til en diskusjon i media om hvorvidt en fremdeles kunne snakke om en argentinsk middelklasse. Men til tross for at dette spørsmålet ble stilt, så virker det som om det er en enighet om at middelklassen fremdeles eksisterer, bare i langt mindre omfang enn tidligere (Minujin 2006). Forskjellen mellom fattige og rike er større enn før, og middelklassen utgjør nå en liten del i midten. Argentinas nye samfunnsstruktur har derfor blitt sammenlignet med et asymmetrisk timeglass. Toppen av timeglasset består av en liten og meget velstående elite, mens bunnen av timeglasset består av en økende andel fattige og arbeiderklassen (*clase baja*). Og i midten er det en liten redusert middelklasse (Guano 2004).

Middelklassens nedadgående posisjon startet lenge før krisen var et faktum. På 1980 – tallet utgjorde middelklassen hele sytti prosent av befolkningen. Men allerede på slutten av dette tiåret begynte en å se endringer i samfunnsstrukturen. På 1990-tallet opplevde middelklassen et drastisk frafall. Ifølge Guano, som viser til statistikker fra INDEC², så levde så mye som åtti prosent av Buenos Aires' innbyggere i 1999 under det som ble regnet som fattigdomsgrensen. De tjente da mindre enn 1,030 pesos³, som er hva trengs for å underholde en familie på fire (Guano 2002). Dette står i sterk kontrast til hvor stor del av samfunnet middelklassen utgjorde bare et tiår tidligere.

Til tross for dette, er det forsket lite på denne delen av samfunnet. De fleste forskere har konsentrert seg om landets økende fattigdom, og dermed unngått å direkte konfrontere landets middelklassen eller den velstående eliten med den skjeve ressursfordelingen. (La voz del interior online).

Feltarbeid om et stille tema

Som allerede antydnet, var det ytterst sjelden informantene snakket om krisen eller klaget over sin nye økonomiske situasjon. Dette bidro til at jeg på et tidspunkt under feltarbeidet ble i tvil om hvor stor innvirkning krisen egentlig hadde hatt for mine informanter. Samtlige hadde midler til nødvendige utgifter, og det var ingen synlige, prekære behov som ikke ble dekket. Ingen av informantene hadde solgt eiendeler av stor verdi, eller foretatt andre endringer av drastisk karakter som da var synlige for meg. Jeg prøvde å spørre informantene om hvordan krisen hadde hatt en innvirkning på dem, og da enkelte svarte at krisen ikke hadde rammet dem, vokste usikkerheten. Det var først da jeg gjorde grundige intervjuer med hver av informantene at deres historier virkelig kom frem, og bildet av denne heterogene gruppen fremstod klarere. Informantenes handlingsmønster, holdninger og hverdagsliv bidro til å avdramatisere krisen, og gav meg derfor på et tidspunkt inntrykk av at den hadde hatt mindre betydning for informantene enn hva som faktisk fremkom av deres historier.

² Instituto Nacional de Estadísticas y Censos de Argentina (Nasjonalt institutt for statistikk og folketelling i Buenos Aires)

³ 1 pesos er ca 2 norske kroner (20.2.2007)

Viktige kontekstuelle faktorer å ta hensyn til, er at det under feltarbeidet var tre år siden landets økonomiske og politiske situasjon kulminerte i krisen utløst i desember 2001. De kraftigste demonstrasjonene og reaksjonene hadde lagt seg og argentinerne var på vei videre. En annen faktor som spiller inn, er den gruppen med informanter jeg var sammen med. De tilhørte alle middelklassen, og var blant dem som hadde klart seg relativt bra sammenlignet med store deler av befolkningen som opplevde en drastisk reduksjon av inntekt og levekår. Dette er faktorer en skal ta med i betraktning når en spør seg hvorfor krisen ikke var et mer omdiskutert tema i hverdagen.

Ulike teoretiske perspektiver

I arbeidet med oppgaven har flere teoretiske perspektiver vist seg å være viktige for å forstå hvilken innvirkning krisen har hatt og fremdeles har for informantens økonomiske situasjon. Observasjonen om at krisen og dens innvirkning på informantenes dagligliv var et nesten taust tema, ble en viktig faktor i den metodiske utformingen under feltarbeidet, og senere i prosessen, ved valg av teori.

Del én

Oppgaven er til en viss grad todelt, i og med at jeg har benyttet meg av to grep for å få informasjon om hvordan krisen har rammet informantene, og hvordan dette har blitt håndtert. I første del, som utgjør kapittel to og tre, har jeg tatt utgangspunkt i hvordan informantene har fortalt at krisen rammet dem. Her er fokuset på nedadgående mobilitet innen middelklassen, og hvilke ressurser (kapitalformer) informantene har til rådighet i kampen for å beholde eller etterstrebe tidligere økonomisk posisjon. Jeg benytter meg her av Minujin og Anguita (2004), i det jeg setter den historiske konteksten og presenterer en definisjon av middelklassen. Minujin og Anguita har studert den argentinske middelklassen, og fokuset deres er på middelklassens nedadgående posisjon de siste tretti årene. De benytter seg av Bourdieus kapitalbegrep idet de definerer middelklassen som de som opererer med en viss mengde kapital; og det kan være like mye økonomisk kapital som sosial og/eller kulturell kapital. Det er denne definisjonen jeg har valgt å benytte meg av i oppgaven, og som blir nærmere forklart senere.

Som en innledning til temaet nedadgående mobilitet blant middelklasseborgere tar jeg for meg Newmans bok, *Falling from Grace*, og hennes studier av nedadgående mobilitet i den nordamerikanske middelklassen på 1980-tallet. Gjennom et komparativt perspektiv vil jeg få frem det særegne ved det argentinske tilfellet. Newman vektlegger betydningen av ressurser i forkant av "fallet". Hun hevder at de som har mest ressurser, og som ofte har mest å tape, er de som faller mykest. Dette er fordi de har flere ressurser å dra nytte av i en nedadgående situasjon. Jeg trekker her videre på Bourdieus kapitalbegrep brukt i definisjonen av middelklassen. Dette gjør jeg for å synliggjøre prosessen Newman viser til. Jeg vil få frem i hvilken grad de ressurser informantene forvaltet før krisen rammet dem, ble avgjørende for utfallet og hvilke strategier de iverksatte for å mobilisere seg mot en nedadgående økonomisk situasjon. Strategier er min betegnelse på informantenes håndteringsmåter. Informantene selv omtaler nødvendigvis ikke deres ulike handlinger som tiltak eller strategier.

Del to

Del to, som inkluderer kapittel fire og fem, tar først og fremst utgangspunkt i informantenes konsumhandlinger under feltarbeidet. For å få frem krisens vedvarende innvirkning på deres økonomiske situasjon, sammenligner jeg hvordan informantene fortalte meg at de brukte pengene før krisen, med deres forbruk under feltarbeidet. Valg og rutiner i hverdagskonsumet blir viktig for å forstå hvordan informantene forholder seg til de vedvarende endringene i deres dagligliv. Gjennom en opprettholdelse av de daglige konsumrutinene, til tross for en endret økonomisk situasjon, klarer informantene å skape en viss følelse av normalitet. Jeg bruker Ilmonens artikkel "Sociology, Consumption and Routine" for å gå nærmere inn på betydningen av at informantene klarer å opprettholde sine konsumrutiner. I artikkelen diskutere han skillet mellom handlinger som defineres som refleksive eller rutinerte, og vektlegger betydningen av hverdagslige konsumrutiner. Rutiner er ikke-refleksive handlinger, som er med på å begrense individets valgmuligheter. Deres håndteringsmåte av de nye begrensingene kan betraktes som inkorporerte rutine handlinger, som ikke kommer til uttrykk verbalt, fordi de for informanten ikke er selvbevisste. Dette gjør det vanskelig å få tak i argumentasjonen bak deres valg, med mindre de blir konfrontert med dem. For å få frem de situasjoner hvor dette skjer, vil jeg benytte meg av Bourdieus begreper "doxa" og "opinion", som i min analysen vil bygge videre på skillet mellom refleksive og ikke-refleksive handlinger. Jeg bruker Bourdieus begreper for å fange opp dynamikken

mellom det refleksive og det ikke- refleksive handlingsfeltet, for å få frem hvordan jeg har fått informasjon om informantenes argumentasjon bak egne konsumvalg.

I tillegg til de nye økonomiske begrensningene, er også de forpliktelsene, som ligger i familiebåndene, med på å styre informantenes konsumvalg. Her vil jeg benytte meg av Millers teori fra boken *A Theory of Shopping*, hvor han argumenterer for at slektskap må inn i studiet av konsum. Slektskap droppet ut av konsumstudiet på 1980-tallet da fokuset ble rettet mot identitet og mening. Miller hevder at konsum egentlig handler om kjærlighet og relasjoner, og at en gjennom studiet av konsum kan finne frem til hvilke relasjoner ved slektskap som vedrører konsum.

Til slutt presenterer jeg et overordnet teoretisk perspektiv, som bygger videre på analysen om hvordan informantene håndterer en vedvarende endring av sin økonomiske situasjon. Jeg benytter meg av Connerton og hans teori om ”vanehukommelse”, for å få frem hvordan en kan vurdere informantenes håndteringsmåte som inkorporert kunnskap. Vanehukommelse er betegnelsen på de aktiviteter som vi ikke husker hvordan, når eller hvor vi lærte. Disse aktivitetene stiller vi ikke spørsmål ved, med mindre det oppstår problemer. Eksempler på slike aktiviteter, er det å sykle eller å lese. Jeg vil bruke dette begrepet for å argumentere for at det er gjennom informantenes vanehukommelse, at krisen kommer til uttrykk.

Buenos Aires – ”The Paris of the South”

I følge INDEC, regnes det å være ca 12,4 millioner innbyggere i Gran Buenos Aires (www.wikipedia.com). Det er vanlig å skille mellom Gran Buenos Aires og Capital Federal. Capital Federal består av byens sentrumskerne, mens Gran Buenos Aires inkluderer byens sentrumskerne og byens forsteder. Innbyggerne i Capital Federal blir kalt porteños. Jeg kommer til å bruke porteños begrepet mindre strengt, ved at det vil inkludere en hver innbyggere av byen (Keeling 1996).

Buenos Aires har siden begynnelsen av 1900-tallet blitt kalt ”the Paris of the south”. Denne tittelen referer til byens europeiske preg. Byens nære tilknytning til Europa skyldes en massiv europeisk immigrasjon på slutten av 1800-tallet og på begynnelsen av 1900-tallet. De fleste immigrantene kom fra Spania og Italia, og flere bosatte seg i landets urbane sentre. Dette har satt sine spor på Buenos Aires. Store deler av de som i dag utgjør byens

middelklasse er etterkommere av de europeiske immigrantene. De europeiske trekkene kommer også til uttrykk gjennom byens arkitektur, kunst og kultur (Romero 2002).

Metode

Tilnærming til feltet og informantutvalg

Da jeg ankom Buenos Aires i begynnelsen av januar 2005, var min første store utfordring hvor jeg skulle begynne. Jeg startet med å kartlegge byens middelklasseområder, og lette i aviser og på internett etter familier som tok i mot gjester eller hadde et ekstra rom til leie. Det var da jeg kom over annonsen til ekteparet Claudio og Maria. De hadde et ekstra rom til leie. Jeg flyttet inn til dem, og ble boende der de neste fem månedene. Paret ble blant mine hovedinformanter, og sammen med deres familie og bekjente utgjorde de ett av informantnettverkene under feltarbeidet.

Det andre nettverket hadde sitt utspring i min private spansklærer, Liliana. Hun viste tidlig stor interesse for mitt arbeid og presenterte meg for familie og venner. I dette nettverket hadde jeg mest kontakt med Liliana, hennes søster Cecile og deres far Mariano. Jeg fikk også god kontakt med tanten og onkelen til Liliana, som bodde i nærheten sammen med deres to døtre. Til sammen var det seksten informanter jeg hadde jevnlig kontakt med under feltarbeidet. Mitt empiriske materiale bygger også på informasjon fra møter med mer perifere kontakter, som ikke var direkte involvert i mitt arbeid. Fire av de seksten informantene var ikke i slekt med personene fra de to slektskapsnettverkene, men to av dem hadde tilknytning til dem gjennom vennskap.

Informantene er fra 13 til 85 år, og fire av seksten informanter er menn. Denne skjeve kjønnsfordelingen mener jeg er litt tilfeldig. Dette fordi fem av barna i de fire familiene jeg har hatt mest kontakt med er jenter. Men det var også generelt lettere for meg å etablere vennskaplige relasjoner til kvinner enn til menn. Alder spilte også inn. Det var lettere å følge med mer eller mindre jevnaldrede informanter rundt på ulike arenaer, av den grunn at både de og jeg følte det lettere å ta kontakt og invitere hverandre med på ulike aktiviteter. Jeg har ikke inkludert et kjønnperspektiv i oppgaven. Fokuset har vært på familier, og hvordan familien samlet og individuelt har blitt rammet av krisen. Ved å ha større fokus på kjønn, og flere mannlige informanter, ville kanskje forskjellen mellom hvordan kvinner og menn har

latt seg påvirke av krisen kommet frem. Men det er ikke her fokuset og tyngden i empirien ligger, og det ble derfor en av mange begrensninger jeg måtte foreta i arbeidet.

Urban antropologi

Når en gjør feltarbeid basert på nettverk i en storby, er utfordringene annerledes enn ved for eksempel feltarbeid i et lokalsamfunn eller en liten bydel. Et urbant feltarbeid krever et bevisst utvalg av arena og informanter. Det er tre ulike måter å foreta denne avgrensningen på. Det er temadefinerte univers, hvor en velger informanter som har en felles egenskap. Det er nettverksdefinerte univers som også er temaorienterte, men valget av informanter blir her gjort ut i fra at personene er relatert til hverandre. Det kan de være gjennom slektskap, arbeid, skole og så videre. Den tredje muligheten er geografisk definerte univers. Her velges informantene ut fra hvor de bor eller befinner seg (Frøystad 2003). Jeg valgte et nettverksbasert feltunivers, som også var temaorientert, i det personene var en del av landets middelklasse og også relatert til hverandre gjennom slektskap. En fare ved nettverksbasert feltarbeid, er at en kan ende opp med en relativt homogen gruppe av informanter. En homogen informantgruppe vil vanskeliggjøre generalisering ettersom en ikke får med seg hele spekteret av samfunnet (Frøystad 2003). En holistisk tilnærming er idealet, men det viser seg vanskelig å etterleve på samtlige områder av feltarbeidet. Jeg prøvde å bøte på dette problemet ved å få tilgang til mer enn ett nettverk. Jeg lyktes også langt på vei i å få en heterogen sammensetning av informanter, som bidro til å fange opp noe av mangfoldet innen den argentinske middelklassen. Jeg vurderte et nettverksbasert feltarbeid, bestående hovedsakelig av familier, som en god løsningen i forhold til sted og valg av tema. Det gav meg anledning til å observere informantenes forhold til hverandre, og videre observere hvordan informantene, både samlet som familie og som individuelle aktører, lot seg påvirke av krisen og deres nye økonomiske situasjon.

Jeg konsentrerte meg hovedsakelig om to ulike familienettverk fra ulike deler av Buenos Aires, i tillegg til å være i kontakt med andre personer som ikke var tilknyttet de to familienettverkene. Dette gjorde feltet til et "multi-local" felt. Feltet bestod av et nettverk av ulike lokaliteter (Hannerz 2003). Dette fordi jeg fulgte medlemmer av ulike nettverk i stiene de tegnet opp i det urbane terrenget. Enkelte stier krysset hverandre, og gjorde at noen steder ble mer sentrale enn andre.

Tidsklemmen og tilgang på arena

Liten tid og store avstander var en utfordring i det jeg forsøkte å følge informantene på ulike arenaer i deres dagligliv. De var alle opptatt med sitt i hverdagen, og det var ikke alltid like lett å få tilbrakt så mye tid sammen med dem. Det var derfor en klar fordel å bo sammen med to av hovedinformantene i det første familienettverket. Hjemmet deres ble en viktig arena for datainnsamling, hvor jeg fikk tilgang på sosial samhandling, samt muligheten til å registrere en del innkjøp, investeringer og utførelsen av måltid og andre sosiale sammenkomster. Jeg forsøkte også å avtalte faste ukentlige aktiviteter med noen av informantene. Disse møtene gav meg mulighet til å bli jevnlig oppdatert, samtidig som møtene åpnet for nye invitasjoner. De faste aktivitetene var tangotimer, pilates, *intercambiomøter*⁴ og spanskleksjoner. Andre arenaer ble sosiale sammenkomster som: bursdagsfeiringer, familiesammenkomster, middager, asados (grillfest), cafébesøk, uteliv og skiferie.

Den geografiske avstanden mellom de to familienettverkene og andre informanter gjorde det nødvendig å planlegge møtene i forkant. Det ble derfor lite rom for impulsive småvisitter. Men på grunn av avstanden fikk jeg ofte invitasjoner om å overnatte, noe som gjorde at jeg også fikk et godt innblikk i de daglige rutinene i familienettverk nummer to.

Da det gjenstod seks uker av feltarbeidet flyttet jeg for meg selv. Alle kontakter var på dette tidspunkt godt etablert, og jeg var ikke avhengig av mitt tidligere bosted som arena for kontakt. Jeg følte derimot behov for å ha et sted hvor jeg kunne invitere de ulike informantene. Dette metodiske grepet gjorde det lettere å avtale tid og sted for intervjuer, da jeg på min nye arena kun trengte å ta hensyn til min og samtalepartnerens timeplan.

Lokaliteten av mitt nye bosted var viktig for meg. Jeg fant en leilighet like ved mitt gamle hjem, slik at det var lett å stikke innom og holde kontakten med mitt tidligere vertskap og deres familie.

Språk

Språket ble en utfordring i begynnelsen av feltarbeidet. Dette var også forventet, ettersom jeg ved ankomst stilte med begrensede språkkunnskaper. Tid og krefter ble derfor investert i intensivt språkstudie de første månedene, og det ble gradvis lettere for meg å henge med i

⁴ Et møte med en språkpartner, hvor begge fungerer som lærere i hvert sitt språk. Jeg lærte bort engelsk, mens min språkpartner lærte meg spansk.

samtaler, samt å uttrykke meg, på en enkel men forståelig måte. De fleste av informantene snakket også engelsk, så den første tiden foregikk mye av kommunikasjonen på engelsk. Med intensiv språktrening og informantenes engelskkunnskaper følte jeg ikke behov for å bruke tolk.

Språktimene viste seg også å være en arena for å knytte kontakter. Det var her jeg traff to av mine hovedinformanter, som jeg fikk nær kontakt med.

Ulike typer data

Under feltarbeidet var jeg interessert i å kartlegge informantenes konsummønster. Dette viste seg å være vanskelig, på grunn av at jeg ikke hadde mulighet til å følge samtlige informanter gjennom hele hverdagen deres. Et forsøk på å bøte på dette problemet ble å gi femten av mine informanter det jeg kalte en konsumdagbok. Dagboken gikk over tre måneder. Her fylte informantene ut faste månedlige utgifter for tre måneder (som strøm, telefon, forsikring osv), samt minimum tre uker med daglige utgifter. I ukedagene fylte de ut følgende rubrikker: hva de kjøpte, hvor de handlet, kostnad, hvordan de betalte og eventuelle spesifikasjoner/kommentarer til innkjøpet.

Jeg benyttet også anledningen til å legge ved et spørreskjema, hvor jeg hadde samlet flere av de spørsmål jeg hadde fått inntrykk av at kanskje ikke alle var like komfortable med å svare på. Jeg lot derfor et par av spørsmålene være frivillige. Jeg fikk her konkret data om lønn, budsjett, økonomisk støtte, tidspunkt for betaling av regninger og hvor de selv plasserte seg i forhold til klasse.

Jeg var positivt overrasket over informantenes innsatsvilje i arbeidet med å fylle ut konsumdagboken. Noen fylte ut for to hele måneder, mens andre kun fylte ut de tre ukene de i utgangspunktet var bedt om. Hovedinformantene gjorde alle et grundig arbeid med boken, og den bidro også til at mer perifere informanter følte seg mer knyttet til mitt arbeid, og dermed viste større engasjement. Det ble også et påskudd for meg til å ta kontakt med de informanter jeg ikke hadde så mye omgang med.

Mens arbeidet med boken pågikk, gjorde jeg fjorten intervjuer i håp om å få informasjon som kunne belyse deres forbruk registrert i boken. Temaet for det første intervjuet var hvordan den økonomiske krisen i 2001 hadde hatt og fremdels hadde innvirkning på deres økonomiske situasjon. Det ble fokusert på valg og prioriteringer med henhold til deres

konsum like etter krisen, og i tiden under feltarbeidet, samt deres syn på eget forbruk og eventuelle ønskelige endringer. Intervjuene var også en måte å få sammenhengende informasjon om hvordan krisen hadde rammet dem, ettersom dette var et sjeldent samtaletema om jeg ikke konfronterte dem direkte. Det må her tas med i betraktning at informasjonen jeg fikk om hvordan krisen hadde rammet informantene, og hvilke endringer de foretok av sitt konsum i tiden like etter krisen, er deres rekonstruerte fortellinger. Fortellingene bærer derfor preg av hvordan informanten husker denne perioden. Jeg har ikke mulighet til å etterprøve deres utsagn på annen måte enn å se deres historier opp mot hvordan situasjonen var under feltarbeidet.

Ti av informantene mine gjorde jeg også et andre intervju med, hvor jeg ønsket å få frem deres tanker om smak, livsstil, sosiale verdier og betydningen av det materielle. Dette var informasjon jeg vurderte relevant i forhold til deres konsumvalg og prioriteringer, og også den sosiale differensieringen som ble tydelige gjennom en sammenligning av informantenes forbruk.

Jeg hadde like spørsmål til alle informantene, men lot dem også snakke fritt om tema vi kom inn på. I de første intervjuene noterte jeg ikke, og brukte heller ikke båndopptaker. Ved noen intervjuer fant jeg det vanskelig å notere i etterkant, fordi intervjuet ofte gikk over i en lengre samtale, og det ble mye informasjon å forholde seg til. Jeg bestemte meg derfor for å prøve båndopptaker. Ingen av informantene hadde noe i mot opptak av intervjuene, og jeg kunne ikke se at bruken påvirket situasjonen. De fleste intervjuene tok jeg derfor opp på bånd. Alle intervjuer foretatt på spansk er tatt opp, dette gjorde jeg for å unngå språkmisforståelser.

Jeg har også tatt bilder av informantens hjem, innredning og dekorative gjenstander. Bildene har fungert som en hjelp for hukommelsen, og var et nyttig supplement til de litterære beskrivelsene.

Kvalitative versus kvantitative data

Innsamling av kvantitativ data gav meg på en systematisk måte innsikt i informantenes økonomi og budsjettering, ved at jeg fikk konkret informasjon på like spørsmål fra alle informantene. Denne systematiske innsamlingen gjorde det lettere å få øye på regulariteten i materialet, for videre å kunne klassifisere i kategorier relevante for analysen. De kvantitative

data ble brukt til å bygge opp under de inntrykk og den empiri jeg fikk som tilskuer og deltakende observatør. Det gav meg også muligheten til å se utsagn opp mot konkret handling (Mitchell 1967).

Samtlige informanter har samtykket til sin deltakelse i arbeidet. Jeg velger likevel å anonymiserer ved å skifte deres navn. Bydelen, familien "Gonzales" kommer fra, har jeg også byttet navn på. Det har jeg gjort på grunn av at den informasjonen jeg gir om familien, kan gjøre dem gjenkjennelig, til tross for at det er en stor bydel.

Oppgavens videre oppbygging

Kapittel to tar for seg analysens bakteppe. Jeg gir en kort presentasjon av Argentinas økonomiske og politiske situasjon fra midten av 1970 –tallet og frem til krisen i 2001. Presentasjonen tar ikke sikte på å gi en inngående forklaring på hvilke eksterne og interne faktorer som har ledet landet inn i den økonomisk krise. Det jeg vil få frem er faktorer i den nyere historien, som har bidratt til middelklassens fall, samt hvilke faktorer som har hatt en direkte innvirkning på informantenes private økonomiske situasjon.

I kapittel tre trekker jeg frem tre ulike eksempler på hvordan mine informanter ble rammet av krisen. De har ulik mengde ressurser, og ulike muligheter for å håndtere de økonomiske tapene. Det interessante her, er at på tross av ulikheter, så benytter de seg av like strategier for å motkjempe en nedadgående økonomisk posisjon. Familien spiller her en viktig rolle.

Kapittel fire viser hvordan informantene har tilpasset seg usikkerheten og deres nye økonomiske situasjon. Gjennom et fokus på deres konsumhandlinger, kommer det frem at de har lagt om sitt konsum, på en slik måte at de har muligheten til å ivareta store deler av deres hverdagslige konsumrutiner, til tross for en endret økonomisk situasjon. Dette kan bidra til å gjenskape en følelse av normalitet, ved at det for informantene kan føles som om de mer eller mindre har det som før. Det blir også vist hvordan familien har betydning for deres konsumvalg.

Her er fokuset på hvordan informantene tøyser strikken for å skape en kontinuitet gjennom en opprettholdelse av deres konsumrutiner. Dette kan bidra til å gjenskape en følelse av normalitet i en endret situasjon. Det blir også vist hvordan familien har betydning for deres konsumvalg.

Kapittel fem er oppgavens siste kapittel. Her knytter jeg informantenes håndteringsmåter sammen, ved å benytte meg av Connertons teori om vanehukommelse som et overordnet teoretisk perspektiv. Dette får frem en mulig sammenheng mellom informantenes håndtering av krisen, og det at krisen er et taust tema.

Middelklassens fall

Den argentinske sosiologen Alberto Minujin har studert den argentinske middelklassen. Han har gitt ut en rekke bøker og artikler om ”empobrecimiento” (fattiggjøringen) av den argentinske middelklassen. I boken *La Clase Media. Seducida y abandonada*.

(Middelklassen – forført og forlatt), kommer han og medforfatter, Eduardo Anguita, blant annet med en historisk fremstilling av oppbyggingen til det som ofte blir kalt middelklassens fall i Argentina. Minujin påpeker at det ikke holder å tilbakedatere krisen landet befinner seg i til 2001, slik han hevder mange vil gjøre. En må gå tretti år tilbake i tid, for det var da grunnlaget for middelklassens nedadgående posisjon ble lagt. I denne perioden nådde middelklassen sitt høydepunkt, et høydepunkt som viste seg å være begynnelsen på slutten for store deler av middelklassen (Minujin og Anguita 2004). Den historiske gjennomgangen, som tar sikte på å gi et kort historisk innblikk i hvordan landets utvikling de siste tretti årene har satt sitt preg på middelklassen, begynner derfor med en gjennomgang militærdiktaturet i 1976, og fortsetter frem til krisen i 2001.

Militærdiktaturet 1976 – 1983

Etter Juan Domingo Perons død i 1974 befant Argentina seg i et maktvakuum. Peron ble valgt til president for første gang i 1946. Men i 1955 ble han tvunget fra makten, og sendt i eksil, og Peronistpartiet ble nektet deltagelse i videre valg. I 1973 ble han derimot gjenvalgt. Landet befant seg da i krise, og Peron og peronismen ble av flere vurdert som eneste løsning på landets politiske og økonomiske problemer. Peron døde kun ett år etter at han ble gjenvalgt, og landets visepresident, som også var Perons kone, tar over. Etter Perons død var det store konfrontasjoner mellom tilhengere og motstandere av peronismen, og økonomien var i ferd med å kollapse. Det endte med et militært kupp i 1976. Dette var begynnelsen på militærregimet og ”den skitne krigen”. Det ble under militærregimet offentlig deklarerat at militæret ville gå inn for å fjerne alle elementer som kunne true landets stabilitet og fremtidige håp. Gjennom bruk av militær og politi tok diktaturet inn flere tusen som var mistenkte for å være fiender av staten. Det var i hovedsak studenter, intellektuelle, politiske opponenter og fagforeningsaktivister. Flere ble arrestert, og mange ble drept eller bare forsvant (Lewis 2001).

Det var i denne prosessen middelklassens medgang stoppet opp. Flere av dem som kunne ha blitt blant landets ledere forsvant under den skitne krigen. Landets økonomiske utvikling tok også en ny retning (Minujin og Anguita 2004). Under Perons første periode hadde staten hatt en aktiv rolle i utbyggingen av offentlige service- og velferdsordninger, som var avgjørende for middelklassens vekst på førti, femti og sekstitallet. Dette gjennom at flere fikk stabile jobber i det offentlige, og kunne regne seg som en del av middelklassen. Det ble også etablert flere nasjonale selskaper, og antall personer med høyere utdanning økte. Det vokste frem en gruppe med selvstendige faglærte, som advokater, leger, og psykologer, alle klare eksempler på middelklassen (La Capital 30.5.2004). Men under landets siste militærdiktatur ble peronismen byttet ut med en neoliberalistisk retning. Dette innebar et ønske om å åpne opp markedet, øke handelen, avskaffe lite lønnsomme, statlige bedrifter og redusere statens velferdsutgifter. Forsvinningene, og den neoliberalistiske utviklingen, ble fulgt av "la epoca dulce".

"La epoca dulce" fant også sted under militærdiktaturet og betegner "den søte perioden". Denne søte perioden skyldes i stor grad innføring av "la tablita", et minidevaluasjonsprogram innført av økonomiministeren i 1978. "La tablita" var et forsøk på å bekjempe inflasjonen. Minidevaluasjonsprogrammet førte også til et internt gunstig renteforhold, som store deler av middelklassen dro økonomiske nytte av. Uttrykkene "*el dolar barato*" (den billige dollaren) og "*deme dos*" (gi meg to) stammer fra denne tiden. De viser den fordelaktige økonomiske situasjonen for middelklassen. Middelklasseborgere som tidligere ikke hadde hatt råd til å reise på ferie eller kjøpe seg visse forbruksvarer, fikk nå mulighet til det. Men hvem skulle betale for det gunstige valutaforholdet? Ett svar er landets utenlandsgjeld. Under militærdiktaturet steg utenlandsgjelden kraftig. Det ble også foretatt en reduksjon i lønn blant arbeidstakere i arbeiderklassen. Middelklassen oppfattet ikke, eller ville ikke oppfatte, at dette var begynnelsen på en nedadgående utvikling. De trodde de var usårbare, og at dette ikke ville ramme dem (Minujin og Anguita 2004).

Tilbake til sivil styre

Et mislykket forsøk på å gjenvinne kontrollen over Malvinene⁵, førte til stor motstand mot regimet. Tanken bak forsøket var å styrke folkets oppslutning om regimet, og vende fokuset bort fra interne problemer. Men ved tap av krigen og manglende oppslutning om regimet, måtte militærmakten gi fra seg makten til sivil styre. Det ble Raul Alfonsin og hans parti som vant valget i 1983. Landets økonomiske situasjon ble gradvis forverret, og ”el plan austral” ble iverksatt. Planen innebar at pesosen ble erstattet med *austral*, og det ble innført pris- og lønnskontroller og valutaen ble devaluert. Planen bidro til midlertidig å redusere inflasjonen, og regjeringen fortsatte å kjempe mot inflasjon og økonomisk stagnering uten å lykkes. Alfonsin gav fra seg makten seks måneder før hans regjeringstid var over, og peronistenes ledende kandidat, Carlos Menem, tok over (Lewis 2001).

Menems moderniseringsprosess 1989-1999

Starten på den neoliberalistiske utviklingen begynte så vidt under militærdiktaturet (1976-1983), men det var under Menems regjeringstid neoliberalismen ble det dominerende paradigme. Menem startet det han kalte en økonomisk modernisering. Det som var igjen av det gamle peronistiske velferdssystemet forsvant, og tidligere statlig eide tjenester og bedrifter ble solgt til forretningsfolk, mange av dem med nær tilknytning til Menem. Andre drastiske endringer innført av Menem og hans regjering, var at *austral* ble erstattet med *peso nuevo*, og verdien av den nye pesosen ble satt lik verdien av den amerikanske dollaren. Pesosen stod da i et 1:1 forhold med dollaren, og dette medførte en reduksjon av inflasjonen (Guano 2003). Det førte også til at mye av den lokale produksjonen ble nedlagt, mens flyten av importerte varer raskt fant veien inn i Argentina. Dette gav tilgang på etterlengtede varer, og gav mange en følelse av at Argentina nå var et skritt nærmere den første verden. Begynnelsen av 1990-tallet bar preg av en middelklasse som raskt lot seg beruse av en uventet økonomisk stabilitet, hvor de benyttet muligheten til å anskaffe seg produkter som tidligere ikke var tilgjengelige for dem (Guano 2002). Men samtidig som inflasjonen gikk ned steg arbeidsledigheten. Flere arbeidsplasser hadde forsvunnet nærmest over natten, og resultatet av dette var flere fattige, og en økende forskjell mellom klassene. Gjennom det neoliberalistiske 90-tallet ble middelklassen mindre og mindre, og flere arbeidstakere i

⁵ Malvinene er det argentinske navnet på Falklandsøyene.

middelklassen mistet arbeidet. ”La caída de la clase media” (midelklassens fall) ble, i følge Guano et nytt tema. En stilte seg spørsmål ved om hvorvidt regjeringen hadde planer om å kvitte seg med middelklassen. Skepsisen til regjeringen vokste blant folket, og det ble også påvist korrupsjon innen regjeringen (Guano 2004).

Fernando de la Rúa tok over ved valget i 1999. Han lovte en regjering fri for korrupsjon, et samarbeid med alle partier som vil bygge konsensus bak planlagte reformer, og han lovte en ny økonomi som ville gi arbeidsplasser og hjelp til de fattige (Lewis 2001). Den nye regjeringen tok over i desember, men allerede i januar 2000 var det flere hendelser som gjorde at regjeringen ikke kom i gang med arbeidet. Innfrielsen av løftene lot vente på seg, mens arbeidsledigheten steg, eksporten av varer var lavere enn tidligere år og det ble rettet korrupsjonsanklager mot regjeringen. Landets økonomiske og politiske krise intensiverte hverandre. Regjeringen svarte med ”el corralito”, og det hele veltet da folket tok til gatene i desember 2001, og krevde umiddelbar avgang for hele den sittende regjering. Det viste seg umulig å oppløse likestillingen mellom pesos og dollaren uten å utløse en krise (Romero 2002).

Forført og forlatt

På bakgrunn av denne historiske fremstillingen hevder Minujin og Anguita at middelklassen har blitt forført, eller latt seg forføre, for deretter å bli forlatt. Dette fordi store deler av middelklassen har støttet utviklingen som har ledet frem til middelklassens fall. Argentina har lenge vært kjent for å ha en stor middelklasse, og store deler av denne klassen har likt å assosiere seg med *clase alta* (borgerskapet). Dette har politikerne, banker og firmaer visst å dra nytte av. Middelklassens posisjon mellom to store aktører; *clase alta* og *clase baja* (arbeiderklassen), bidrar til å gjøre middelklassen sårbar, samtidig som det er denne plasseringen som gir dem styrke og skiller middelklassen fra resten. Dette er faktorer som har bidratt til at middelklassen har blitt forført – for så å senere bli forlatt. Middelklassen har ønsket å avansere, og har ”takket ja” til løsninger og en utvikling som har hatt lite med realitetene å gjøre. Eksempler på dette er ”la tablita” og Menems moderniseringsprosess. Utviklingen har gitt urealistiske økonomiske fordeler som ikke kan vedvare. Dette må en på et tidspunkt betale for, som ved krisen i 2001. 1.1 forholdet mellom pesos og dollaren kunne ikke fortsette. *Clase alta* var da vinnerne, og høstet de økonomiske gevinstene av neoliberalismen, mens *clase media* og *clase baja* måtte bøde for de økonomiske problemene

som oppstod. Minujin og Anguita vil ikke legge ansvaret for utviklingen på middelklassen alene, men antyder at utfallet ikke var umulig å forutse (Minujin og Anguita 2004).

En heterogen middelklasse

Krisen rammet middelklassen og lavere klasse. Middelklassen ble derimot hardere rammet, fordi de hadde mer økonomisk kapital å tape (Minujin og Anguita 2004). Men hvordan og i hvilken grad middelklasseborgerne ble rammet, var avhengig av deres situasjon før krisen og hvilke håndteringsmuligheter som forelå. Minujin deler middelklassen inn i tre grupper etter hvordan de ble rammet av krisen. Han hevder at en liten del har beholdt sin posisjon uten å tape noe, et fåtall har forbedret sin posisjon, mens flertallet har blitt fattigere (Minujin 2001).

Denne utviklingen har bidratt til å gjøre middelklassen mer heterogen, men det finnes fremdeles visse kjennetegn på middelklassen. Ett kjennetegn er at middelklassen først og fremst er en utdannet klasse. Utdannelse har lenge blitt vurdert som et instrument for sosial oppadgående mobilitet, og det har vært et kriterium som skiller middelklassen fra andre sosiale lag. Men dette kriteriet gjelder ikke på samme måte som før. En universitetsgrad er ikke lenger en indikator på hvilken jobb og lønn personen har. En høy utdanning er ikke lenger tilstrekkelig for å sikre seg økonomisk mobilitet. Middelklassen har mistet mye av sin status i form av at de ikke lenger har mulighet til å planlegge sin egen fremtid, og heller ikke barnas fremtid. Mange føler fremtiden i Argentina er usikker. På grunn av landets økonomiske og politiske tilstand de siste tiårene opplever den nye generasjonen langt dårligere økonomiske forhold enn deres foreldre og besteforeldre gjorde, nettopp fordi familien har mindre penger, og at det til tross for høy utdanning er vanskeligere å få seg en stabil jobb med en respektabel inntekt (Minujin og Anguita 2004, Romero 2002).

Definisjon av middelklassen

Det er vanskelig å komme med en klar definisjon av hvem som utgjør middelklassen i Argentina. Dette fordi den argentinske middelklassen har opplevd store endringer de siste tiårene, noe som har ført til en reduksjon av antall middelklasseborgere, og en intern differensiering, hvor inntektsnivået varierer sterkt. Jeg har valgt å følge Alberto og Minujins definisjon av middelklassen. De definerer ikke middelklassen ut i fra strukturelle termer som produksjonsmidler, posisjon på arbeidsmarkedet, kunnskap og utdanning, eller ut fra deres

konsummønster og livsstil. De velger heller å definere middelklassen som dem som opererer med en viss mengde kapital, og det kan være like mye økonomisk kapital som sosial og/eller kulturell kapital. Denne definisjonen, hvor de benytter seg av Bourdieus kapitalbegreper, er mindre rigid enn om en definerer middelklassen ut fra strukturelle termer (Minujin og Anguita 2004). Det er også en definisjon som passer det argentinske tilfellet bedre. Flere middelklasseborgere har opplevd at proporsjonsforholdet mellom de ulike kapitalformene har endret seg som følge av den økonomiske krisen. De ville ikke ha blitt inkludert i en middelklassedefinisjon som vurderer medlemmene etter de strukturelle termene, selv om de fremdeles regner seg som en del av landets middelklasse. Middelklassen er i følge Anguita og Minujin et emisk begrep. Det er et avslappet forhold til definisjonen blant argentinerne. En vanlig oppfatning er at middelklassen består av dem som ikke er veldig rike – eller veldig fattige. De er i midten. En slik modell tillater en ”autoinkludering” som gir en meget heterogen sammensetning i et bestemt sosialt lag (middelklassen). Det er ikke klare grenser eller kriterier for hvem som kan regne seg som middelklassen. Det viktigste kriteriet blir at de selv, med den kapitalen de innehar, plasserer seg selv som en del av middelklassen (Minujin og Anguita 2004).

De lokale termene som er i bruk for å lage skiller innen den heterogene middelklassen, er *clase media alta* (høy middelklasse), *clase media media* (middel middel klasse) og *clase media baja* (lav middelklasse). Disse lokale termene er derimot ikke en ny oppfinnelse i etterkant av krisen, men har lenge vært i bruk. Arbeiderklassen er *clase baja*, som direkte oversatt betyr lav klasse. *Clase alta* er borgerskapet, og betyr direkte oversatt høy klasse. Jeg kommer til å bruke de spanske klassebetegnelse videre i oppgaven, men i de tilfeller hvor jeg refererer til middelklassen generelt, så bruker jeg det norske ordet middelklassen.

Flere av mine middelklasseinformanter opplevde en nedadgående økonomisk situasjon som resultat av krisen. De tapte større eller mindre deler av sin økonomiske kapital, noe som førte til et endret proporsjonsforholdet mellom kapitalformene. Deres gjenværende kapital ble videre avgjørende for hvordan informantene hadde mulighet til å håndtere krisens innvirkning på sin private situasjon. Det er dette jeg vil gå videre med i neste kapittel. Jeg vil benytte meg av Bourdieus kapitalformer, for å få frem hvordan informantene tar i bruk deres ulike kapitalformer, i kampen mot en nedadgående mobilitet innen middelklassen.

Kapitalbegrepene er da en hjelp til å få frem hvilke håndteringsmuligheter som forelå for

informantene, samt hvilke strategier de valgte å benytte seg av i kampen mot en nedadgående mobilitet.

Nedadgående mobilitet – håndteringsmuligheter og strategier

Middelklassen ble dramatisk redusert som følge av krisen i 2001. Noen få avanserte til *clase alta*, mens en langt større del av middelklasseborgerne opplevde nedadgående mobilitet i forbindelse med krisen. Denne mobiliteten resulterte enten i et fall fra middelklassen til *clase baja*, eller, som i tilfellet for flere av mine informanter, en nedadgående mobilitet innen middelklassen. Hvordan situasjonen utartet seg og hvordan den ble håndtert varierte mellom de ulike informantene. Informantene er en del av en heterogen middelklasse, og deres håndteringsmuligheter varierte i stor grad etter egen kunnskap og utdanning, kontaktnettverk, økonomiske midler og eiendom. Men felles for flere av informantene er at de utviste stor kreativitet og pågangsmot for å utnytte sine ressurser etter beste evne, for derigjennom å etterstrebe eller beholde tidligere økonomiske posisjon.

Som en introduksjon til temaet nedadgående mobilitet vil jeg kort ta for meg Kathrine Newmans studie (1988). Hun har studert nedadgående sosial mobilitet blant middelklassefamilier i USA på 1980-tallet. Ved å foreta en sammenligning av det nordamerikanske og det argentinske tilfellet, ønsker jeg å få frem det særegne ved nedadgående sosial mobilitet i Argentina. Newman setter fokus på hvor avgjørende familiens ressurser er for hvordan en har mulighet til å håndtere en nedadgående økonomiske situasjon. Det er også hva jeg ønsker å gjøre i dette kapittelet. Først vil jeg foreta en diskusjon med Newman, for å få frem likheter og ulikheter mellom det nordamerikanske og det argentinske tilfellet. Deretter vil jeg presentere Bourdieus kapitalbegreper, som jeg vil benytte meg av for å synliggjøre informantenes ressurser på tidspunktet hvor en økonomisk nedadgående posisjon truer. Ressursene er avgjørende for håndteringsmulighetene og strategiene informantene iverksetter for å beholde eller etterstrebe tidligere økonomisk posisjon. Jeg vil bruke tre empiriske eksempler for å få frem dette. Disse eksemplene viser middelklassens heterogene sammensetning, ved at de tre utvalgte familiene besitter ulik mengde kapital. Jeg vil allerede her klargjøre etter hvilke kriterier jeg omtaler de tre empiriske eksemplene som familier. I familien Gonzales har jeg hatt kontakt med samtlige medlemmer. Denne familien består av far og tre barn. I familien Tarocco tar jeg utgangspunkt i Claudio og Maria. De er gift og har ikke barn. En kan diskutere om jeg skal kalle dem en familie eller et par. Jeg har valgt å fokusere på dem som

en familie, av den grunn at jeg innlemmer parets familiemedlemmer som går utenfor kjernefamilien. Familien Tarocco og Gonzales plasserer seg begge i middelklassen. Familien Pérez skiller seg fra de to andre familiene. Her har jeg kun har vært i kontakt med ett av familiemedlemmene. Det er familiens eldste datter som har flyttet hjemmefra. Hun regner seg som *clase media baja*, mens hun plasserer resten av familien som en del av *clase baja*.

Falling from grace?

I boken *Falling from Grace* hevder Katherine Newman at nedadgående mobilitet er et tema som er viet for lite oppmerksomhet i antropologien, så vel som i det nordamerikanske samfunn. For nordamerikanerne er det et sterkt fokus i samfunnet på oppadgående mobilitet, samt et utbredt ønske om stadig å oppgradere egen økonomisk og sosial posisjon. Men mange amerikanske middelklasse familier opplever å gå motsatt vei. De opplever det Newman omtaler som ”falling from grace”. Fallet får ulik betydning for forskjellige personer avhengig av kontekst og hvordan familie og venner ser på situasjonen. Men, skriver hun, variasjonene skaper samme følelse av økonomisk forskyvning (dislocation). Newman skriver følgende om dem som opplever “falling from grace” (å falle i unåde):

“Catastrophic losses create a common feeling of failure, loss of control, and social disorientation. Most people who experienced downward mobility long for the golden days to return; some genuinely believe they will. Those who have sunk far below their original social status simply don’t know where they belong in the world. This is the core of what it means to “fall from grace”. To lose your place in the social landscape, to feel that you have no coherent identity, and finally to feel, if not helpless, then at least stymied about how to rectify the situation (Newman 1988:11).”

Det kan diskuteres hvorvidt informantene i mitt nettverk har opplevd ”falling from grace” slik Newman definerer det. Da jeg spurte dem om deres posisjon i middelklassen, var det ingen som hadde problemer med å svare. Samtlige regnet seg fremdeles som en del av middelklassen, til tross for å ha opplevd en nedadgående økonomisk posisjon. Fellestrekket Newman viser til, med at de som erfarer nedadgående mobilitet i sterk grad ikke lenger kjenner sin plass i samfunnet, kom klarere til uttrykk på et kollektivt plan. Da jeg brakte opp temaet om krisens innvirkning på middelklassen, kom informanter og andre *porteños* jeg var i kontakt med under feltarbeidet, med spørsmål om hvorvidt den argentinske middelklassen fortsatt eksisterte. Jeg fikk inntrykk av at dette spørsmålet mer speilet en reaksjon til de strukturelle samfunnsendringene, hvor middelklassen har opplevd en drastiske reduksjon de

siste tiårene, enn deres tvil om egen plassering i middelklassen. En kan si at informantene gav uttrykk for en diskrepans mellom deres individuelle erfaring og forståelse, og deres bilde av det argentinske samfunnet og middelklassens plass i dette.

Informantene snakket sjelden om krisen dersom jeg ikke spurte dem direkte. De gav ikke verbalt uttrykk for at de lengtet tilbake til "the golden days", for å bruke Newmans uttrykk. Med "the golden days" tenker jeg spesielt på "la epoca dulce" under militærdiktaturet, og perioden hvor pesosene var knyttet til dollaren. Det faktum at informantene ytterst sjelden snakket om krisen, eller klagde over sin økonomiske posisjon, vil jeg komme tilbake til i de to neste kapitlene.

Newman skriver videre i definisjonen av "falling from grace" at amerikanske middelklassefamilier som opplevde nedadgående sosial mobilitet følte seg mislykket, hjelpeløse og at de mistet kontrollen. Hvordan de taklet situasjonen følelsesmessig var i stor grad avhengig av kontekst og hvordan familie og venner så på situasjonen (Newman 1988). Argentinske familier som opplever nedadgående mobilitet innen middelklassen skiller seg fra det nordamerikanske, ved at de ikke er unntaket. Nedadgående sosial mobilitet blant middelklasseborgerne i Argentina er ikke unormalt. I USA derimot, vurderes nedadgående sosial mobilitet som unntaket. Til tross for at det er en betydelig gruppe av middelklassen som erfarer denne type mobilitet, så tilhører de, i følge Newman, likevel mindretallet. Dette er ikke tilfellet i Argentina. Her opplevde flertallet av middelklassen en nedadgående mobilitet i forbindelse med landets krise i 2001.

I Argentina er det et kollektivt fall. Et kollektivt fall, som i følge Minujin og Anguita, ble tydelig på begynnelsen av 1990-tallet. De viser til Minujins studie av "los nuevos pobres" (de nye fattige) fra 1992. "Los nuevos pobres" betegner personer, opprinnelig fra middelklassesektoren, som har endt opp med en inntekt under fattigdomsgrensen. Dette skyldes hovedsakelig tap av arbeid, lave lønninger og prisstigninger. (Minujin og Anguita 2004). I studiet observerte han at de av middelklasseborgerne som da hadde opplevd å bli fattigere prøvde å skjule det. Denne trangen til å skjule en nedadgående økonomisk posisjon er derimot blitt mindre med tiden, fordi flere og flere argentinere opplevde en nedadgående mobilitet. Han skriver at en nå kan høre to personer snakke sammen hvor den ene sier: "Ja – det gikk dårlig med meg, det gikk skikkelig dårlig." Dette skjedde ikke for ti – femten år siden forklarer Minujin. "Da var vi under Menem og alle snakket om hva som ble bedre, at

vi snart var en del av første verden, og dersom en da opplevde å gå motsatt vei følte en at en representerte unntaket, eller det unormale.” Slik er det ikke lenger hevder Minujin (La Manana de Neuquén).

Denne uttalelsen later til å stemme med det inntrykk informantene gav meg; nedadgående mobilitet virket ikke til å forårsake sterke kollektive sanksjoner i form av stigmatisering. Dette kan nok ha en sammenheng med at situasjonen er utbredt, og landets allmenntilstand bærer preg av landets krise. Dette kan også bidra til en ansvarsfraskrivelse blant dem som opplever nedadgående mobilitet, fordi det hovedsakelig er utenforstående faktorer som enkeltindividet ikke selv har direkte kontroll over, som forårsaker fallet.

Newman vektlegger derimot moral, og moralsk stigma fra samfunnsborgere som selv ikke har erfaring med sosial nedadgående mobilitet. Det sterke fokuset på at en er ens egen lykkesmed, og muligheten for sosial oppadgående mobilitet, kan gjøre at personer som opplever nedadgående mobilitet alene blir ansvarlig for situasjonen. Utenforstående faktorer, som for eksempel endringer på arbeidsmarkedet, blir ikke tatt med i betraktning i det nordamerikanske tilfellet.

Før en konkluderer med hva som er de reelle forskjellene og likhetene mellom det nordamerikanske og det argentinske tilfellet, er det viktig å ta i betraktning de ulike perspektivene Minujin og Newman bruker. Minujin omtaler den nedadgående mobiliteten i middelklassen som ”empobrecimiento” – å bli fattigere, mens Newman omtaler det som ”falling from grace” – å falle i unåde. Minujin fokuserer på historiske faktorer, klasse og strukturelle sosiale endringer som resultat av krisen. Han viser hvordan landet de siste tiårene har opplevd ”empobrecimiento” på flere områder. Han viser til mangelen på moral i det sosiale og det politiske liv, at en ikke kan stole på ulike institusjoner i samfunnet og den svake troen på felles regler og rettferdighet. Newman viser derimot hvor vanskelig det moralske stigmaet er for hennes informanter som erfarer en nedadgående mobilitet. De utsatte og dem rundt ser situasjonen som uttrykk for det unormale. Dette fører gjerne til at de som erfarer nedadgående mobilitet skammer seg og opplever skyldfølelse, til tross for at det kan være ytre, ukontrollerbare faktorer som har forårsaket fallet.

Håndteringsmuligheter

Jeg vil ta med Newman et stykke videre i det hun viser til hva som blir avgjørende for utfallet av en familie som opplever nedadgående mobilitet. Hun viser til den amerikanske middelklassen som en heterogen gruppe, hvor mengden av kapital og ressurser varierer. Fallet og erfaringen av nedadgående mobilitet vil derfor også arte seg forskjellig. Newman viser hvordan en familie i øvre del av middelklassen vil ha en større fallhøyde enn en familie som lever på nedre grense av middelklassen. Men til tross for høy fallhøyde vil de, fra den øvre delen av middelklassen, som regel komme bedre ut av situasjonene, fordi de har flere ”puter” i fallet (Newman 1988).

“The higher one climbs at the ladder of occupational prestige, the greater the distance one can fall. At the same time, the more prestigious and highly paid an individual’s job, the greater his resources to cushion the fall. These include everything from saving accounts and houses to skills, licenses, work histories and support networks. Possession of and access to these resources affects the timing of downward mobility. For those who live close to the margin, the loss of a job can push a family into the abyss within a matter of weeks. For those who lives are padded, the transition can be staved off for years. Clearly, the cushions are not evenly distributed throughout the middle class. Those at the upper end are generally (but not always) blessed with backstops that can protect them, provide them with greater options, or allow them to be pickier about their occupational choices. Those at the lower end often find themselves on a one-way ticket out of the middle class within weeks. They do not have the luxury of waiting to find out whether they will be able to find new jobs equivalent to their old ones (Newman 1988:14).”

Newman omtaler ressursene en besitter eller har tilgang på som ”puter”. Disse putene er ulikt fordelt hos middelklasseborgerne, og spiller en avgjørende rolle for hvordan fallet utarter seg. De med mest ressurser vil i de fleste tilfeller klare seg bedre i fallet. Ressursene eller ”putene” kan bestå av alt fra sparekontoer til sosiale nettverk. De ulike typer ressurser en person eller en familie forvalter kan i tråd med Bourdieu omtales som kapital. Jeg vil dele informantenes ressurser inn i ulike former for kapital for å få frem sammenhengen mellom middelklasseinformantenes nedadgående posisjon og deres tilgjengelige kapitalformer. Kapitalbegrepene vil hjelpe til med å kategorisere og synliggjøre hvilke ressurser informantene besitter, og hvordan ressursene blir vurdert og forvaltet i økonomiske nedgangstider.

Først vil jeg referere til Lars Bugges artikkel: *Bourdieu's teori om makt*, hvor han hevder at kapital er Bourdieus maktbegrep, og at kapital derfor kan leses som makt. Jeg går ikke inn på maktaspektet, men vil bruke Bugges klare definisjoner av hva de ulike kapitalformene innebærer. Ut i fra Bugges tolkning av Bourdieus tekster kommer han med en definisjon av

kapital: ”Kapital er knappe sosiale ressurser som er tillagt en bestemt verdi av et sosialt fellesskap og som i kraft av sin knapphet er i stand til å skape, forsterke eller opprettholde ulikheter mellom sosiale aktører (2002: 41).” Her vektlegges det at for at en ressurs skal regnes som kapital, må det være knapphet på ressursen, den må gi anerkjennelse i aktørens samfunn, og den må ha en forskjellsskapende evne. Bourdieu opererer med fire ulike kapitalformer. Bugge har en klar tolkning av hva de ulike kapitalformene innebærer. **Sosial kapital** defineres som: ”legitimt medlemskap i en sosial gruppe, et medlemskap som ikke er tilgjengelig for alle medlemmene av et samfunn (2002:56).” ”**Kulturell kapital** består av kunnskap i vid forstand av ordet. Det kan innebære alt fra manèrer, vitenskapelig kunnskap, utseende, fortrolighet med sosiale koder, utdanning og så videre (2002:52).” **Økonomisk kapital** består av eiendom og penger (2002:58). Økonomisk kapital er i siste instans den grunnleggende kapitalformen, skriver Bugge. Den fjerde formen er **symbolsk kapital**, som ikke regnes som en egen kapitalformen. Denne definisjonen vil jeg komme tilbake til.

Bugge skriver videre at økonomisk kapital er mer grunnleggende enn de andre kapitalformene, fordi de andre kapitalformene i siste instans lar seg tilbakeføre til økonomisk kapital. Slik er både sosial, kulturell og symbolsk kapital en form for transformert økonomisk kapital. Denne transformasjonen forutsetter at det er mulig å konvertere mellom kapitalformene, samt overføre kapitalformer fra person til person. Enkelte konverteringer og overføringer mellom personer er lettere å gjennomføre enn andre. Dette har sammenheng med kapitalformenes egenskaper. Bugge skiller her mellom subjektive og objektive egenskaper. Økonomisk kapital er en objektiv form for kapital. Det vil si at den lettere kan overføres enn sosial og kulturell kapital, som har både objektive og subjektive egenskaper. Eiendom og penger kan man arve direkte, mens sosial og kulturell kapital vanskeligere kan overføres, fordi de eksisterer i kroppslig form, og det krever tid og krefter å tilegne seg disse to kapitalformene. Symbolsk kapital har ikke den objektive egenskapen som de andre kapitalformene har, og regnes ikke som en egen kapitalform. Symbolsk kapital er derimot de andre kapitalformenes fremtredelsesformer, i de henseender hvor disse ressursene ikke erkjennes som en form for makt eller kapital. Ressursenes sosiale og vilkårlige opphav er tilslørt, og kan derfor bli oppfattet som symbolsk kapital. På grunn av denne egenskapen, så har symbolsk makt den egenskapen at den kan tilsløre maktforhold som arbitrære (Bugge 2002). Jeg kommer til å ha hovedfokus på de tre første kapitalformene, sosial, kulturell og økonomisk kapital, med den grunn at jeg ikke vektlegger

maktaspektet. Før jeg går videre vil jeg vise hvordan skillet mellom kapitalformenes egenskaper kan brukes for å forstå mine informanternes situasjon bedre.

Flere av informantene mistet sin økonomiske kapital som følge av krisen. De satt da igjen med en sosial og kulturell kapital som de hadde tilegnet seg på grunnlag av en økonomisk kapital som nå ikke lenger var tilgjengelig. Dette kunne skje nettopp på grunn av kapitalformenes egenskaper. Økonomisk kapital kan lettere overføres; altså tilegnes eller mistes, mens kulturell og sosial kapital er egenskaper knyttet til personens kroppslige disposisjoner og praksiser, og som vanskelig kan frarøves umiddelbart. Dette gjør det mulig å beholde, i en begrenset tidsperiode, ens sosiale og kulturelle kapital, til tross for at en har mistet den økonomiske kapitalen som var det opprinnelige grunnlaget. Flere av informantene i middelklassen befant seg i denne nye posisjonen, hvor kapital-proposisjonene plutselig var drastisk endret. Jeg vil fokusere på hvordan informantene etter beste evne brukte sine resterende ressurser for å etterstrebe eller opprettholde tidligere økonomisk posisjon i middelklassen.

Det er altså en sammenheng mellom de ulike kapitalformene, og det er mulig å konvertere mellom dem. Det er en klar sammenheng mellom økonomisk kapital og kulturell og/eller symbolsk kapital, uten at forholdene samsvarer totalt. Det finnes for eksempel de med mye økonomisk kapital og lite kulturell kapital, og de med mye kulturell kapital og lite økonomisk kapital. Selv om den økonomiske kapitalen i siste instans er den grunnleggende kapitalformen, så kommer distinksjonen vel så ofte til uttrykk gjennom kulturell og/eller symbolsk kapital. Hvordan distinksjonen kommer til uttrykk gjennom smaken er blant temaene i *Distinksjonen* av Bourdieu. Han utforsker smaken i forskjellige samfunnslag i Frankrike. Han hevder at den vanligste formen for konvertering der, er fra økonomisk kapital til kulturell kapital, og videre fra kulturell kapital til symbolsk kapital.

Jeg vil anvende disse tre kapitalformene for å illustrere en litt annen konverteringsprosess som mine argentinske informanter benyttet seg av. De befant seg i en nedadgående økonomisk posisjon. Økonomisk kapital var mangelvare, og de forsøkte å tilegne seg denne kapitalformen ved hjelp av sin sosiale og kulturelle kapital. I denne situasjonen ble den vanligste konverteringsformen fra sosial kapital til økonomisk kapital, og fra økonomisk kapital til kulturell og/eller symbolsk kapital. Det skjedde også en konvertering fra økonomisk til kulturell kapital, og videre fra kulturell til økonomisk, som i noen henseender

konvertertes videre igjen til økt kulturell kapital og/ eller symbolsk kapital. Ett eksempel på den første konverteringsmåten er hvor en person får en jobb gjennom et familiemedlem (her skjer en konvertering fra sosial til økonomisk kapital), som videre gir økonomiske muligheter til å tilegne seg materielle goder og kunnskap (kulturell kapital), som videre kan gi kulturell prestisje (symbolsk kapital).

Den andre konverteringsformen forutsetter at personen eller familien har tilstrekkelig med penger eller eiendom til å gjøre nye investeringer. Den økonomiske kapitalen er her utgangspunktet for videre konvertering. Ett eksempel kan være kjøp av eiendom. En må ha økonomisk kapital for å kunne utføre investeringen, men en må også ha kunnskap om hvordan gå frem for å kunne gjøre en lønnsom investering (kulturell kapital). Denne investeringen vil øke ens økonomiske formue (økonomisk kapital). Det går også å trekke denne konverteringen enda lenger ved at en kan tilegne seg kunnskap fra erfaringen med investering (kulturell kapital), og at en vellykket investering som bidrar til å forbedre personens eller familiens økonomiske situasjon også kan gi kulturell prestisje (symbolsk kapital).

Den første konverteringen tar utgangspunkt i individets eller familiens sosiale kapital, mens den andre tar utgangspunkt i de økonomiske midler som foreligger. Felles for de to konverteringsmåtene er at de igangsettes for å motarbeide en nedadgående økonomisk posisjon. En trekker på den kapitalformen som foreligger i håp om at det skal gi økonomisk utbytte.

Strategi 1 – konvertering eller aktivering?

Informantenes konverteringer for å maksimere sin økonomiske kapital, vurderer jeg som en av strategiene brukt i etterkant av krisen for å opprettholde eller etterstrebe tidligere økonomisk posisjon. Hvorvidt det er riktig å vurdere samtlige prosesser mine informanter iverksetter som konvertering mellom kapitalformer kan diskuteres. I noen tilfeller ville det kanskje være riktigere å omtale det som en aktivering eller flyt av en kapitalform eller en ressurs. Men uansett om en ser på det som en aktivering eller en konvertering, så vil Bourdieus kapitalformer være nyttig for å synliggjøre prosessene som forløper for å motarbeide en nedadgående økonomisk posisjon.

Strategi nummer to har jeg valgt å kalle kostnadsutt, og går på hvordan informantene forsøkte å redusere sine utgifter ved å foreta nedskjæringer i sine budsjetter. Dette kan for eksempel ta form av et en går over til å kjøpe ”billigprodukter”, kutter ut kulturelle aktiviteter eller nedprioriterer vedlikehold av hjem og bil. Denne strategien vil jeg komme tilbake til i slutten av kapittelet, etter at de empiriske eksemplene er presentert.

Familieperspektiv

Jeg vil presentere tre eksempler på familier som alle har blitt rammet av krisen. De besitter ulik mengde kapital, og deres historier vil være med på å få frem heterogeniteten i middelklassen. I en av familiene, familien Pérez, har jeg kun hatt kontakt med ett av familiemedlemmene. Jeg har likevel valgt å bruke dette som et eksempel. Dette fordi eksempelet er med på å få frem middelklassens mangfold, samtidig som personen jeg har vært i kontakt med har blitt rammet relativt sterkt av krisen nettopp på grunn av familiens posisjon. Det vil bli gitt forholdsvis detaljerte beskrivelser av personene. Dette gjør jeg for at forskjellene mellom de ulike empiriske tilfellene skal komme frem gjennom en sammenligning. Hensikten er at empirien som følger også skal fungere som en introduksjon til informantene. Gjennom denne introduksjonen vil deres historier fremkomme; hvordan krisen rammet dem, og hvilke strategier som ble satt i verk for å motarbeide en nedadgående økonomisk posisjon. Empirien er hverdagslig, og kan ved første blick synes som den avdramatiserer krisen og dens innvirkning på de ulike personene. Det var også mitt første inntrykk under feltarbeidet. Men dersom en går nærmere inn på deres situasjon og de ulike håndteringsmåtene, mener jeg at eksemplene viser at konsekvensene av den økonomiske krisen fremdeles er høyst til stede i deres hverdag. Denne problemstillingen vil jeg ta opp igjen mot slutten av kapittelet, etter at de ulike empiriske eksemplene har blitt nærmere gjennomgått.

Roller

For flere av informantene ble deres sosiale kapital viktig i økonomiske nedgangstider i etterkant av krisen. Dette ble synlig for meg da jeg hadde ulike familier blant informantene, og fikk tilgang på informasjon fra flere familiemedlemmer. Det viste seg at nære familierelasjoner ble aktivert når den økonomiske situasjonen strammet seg til. Vertikale familieband uttrykt gjennom generasjonene barn, foreldre og besteforeldre var sentrale.

Disse båndene fungerte i flere tilfeller som et viktig sikkerhetsnett for informantene. Familiemedlemmene påtok seg ulike roller og ansvar i denne situasjonen, og opplevelsen av økonomiske vanskeligheter artet seg derfor forskjellig for dem. Slik har familien ikke bare én historie om hvordan krisen påvirket familien, men flere, avhengig av hvem som forteller, og hvilken posisjon familien "sees" fra. Hver historie bærer preg av hvilken posisjon familiens medlemmer hadde i forkant av krisen, samtidig som fortellerens ståsted også farger historien.

Familien Gonzales

Familien Gonzales består av far Mariano (59) og hans tre barn. Konen hans døde i 2001, og Mariano bor nå sammen med sine to døtre, Liliana (28) og Victoria (26) i bydelen Flores i Gran Buenos Aires. Hans eldste sønn, Fernando (34), bor i São Paulo i Brasil med sin brasilianske kone. Dit flyttet han for seks år siden. I familien Gonzales' tilfelle har jeg hovedsakelig fått informasjon gjennom søstrene Liliana og Victoria, og deres far Mariano. Familiens eldste bror traff jeg kun ved én anledning, og det var da hele familien var samlet på vinterferie i Barriloche. Det er denne turen jeg tar utgangspunkt i når jeg nå vil gi en nærmere presentasjon av familien.

Barriloche

Jeg sitter ved kjøkkenbordet, støl i kroppen og med en varm kopp te foran meg. Jeg venter på at Mariano skal komme og sette seg, slik at jeg kan gjøre et intervju med han. Familien Gonzales er på ferie i Barriloche⁶. De har invitert meg med, og jeg ankom byen for to dager siden sammen med døtrene i familien etter en 24 timers lang busstur fra Buenos Aires. Der ventet Fernando, eldstebroren, bosatt i Brasil, og hans brasilianske kone Monica. Mariano ankom med buss en dag etter oss andre. Alle turdeltakerne er nå samlet i huset, bortsett fra fetteren. Han skulle også ha vært med, men ble syk dagen før avreise. Turdeltakere som er med utenom familien er Juana og meg. Juana er en kollega av Liliana fra språkinstituttet. Liliana har det siste året arbeidet som spansk lærer på språkinstituttet hvor Juana jobber i

⁶ by sør i Argentina, som på vintertid er et populært reisemål for skiturister.

administrasjonen. Juana tok fly fra Buenos Aires til Barriloche, og ankom cirka samtidig med meg og søstrene Gonzales.

Da jeg for fire uker siden sa ja til å bli med på denne turen, fikk jeg en klump i magen da jeg skjønnte at det ville innebære et ”comeback” i slalombakken etter en skifri tiårsperiode. Nå, med et ansikt farget lettere rosa dekorert med en god porsjon fregner, tenker jeg at ”comebacket” gikk langt bedre enn hva jeg hadde fantasert om. Mine rustne skiferdigheter var lettere å friske opp enn forventet, selv om nivået var meget beskjedent sammenlignet med mine argentinske venner. For dem er den årlige skiferien til Barriloche nærmest blitt en tradisjon. Det gir dem tid sammen med familien, samt muligheter til å dyrke og vedlikeholde sin interesse for skisport. De fire siste årene er det mye Fernandos fortjeneste at familien igjen er samlet i Barriloche. Turen kunne vanskelig ha blitt finansiert uten hans støtte. Dette året har han betalt store deler av turen for sin far og sine to yngre søstre, fordi deres økonomi ikke tillater en slik utskeielse. Mariano, Liliana og Victoria fikk erfare en kraftig reduksjon av økonomiske midler, nettopp som et resultat av landets økonomiske nedgangstider. Det er nærmere informasjon om krisens innvirkning for Mariano og hans døtre jeg er interessert i å høre mer om da Mariano setter seg ved siden av meg etter å ha hengt opp de våte skiklærne og fått seg en kopp med varm drikke og et par kjeks.

Det har vært en aktiv og meget kald dag i bakken, så resten av turdeltakerne ligger slengt i sofa og stoler foran fjernsynet for å komme seg. Liliana har nettopp snakket med fetteren, som skulle ha vært med til Barriloche. Han har over telefon fått en oppdatering på hva han til nå har gått glipp av. Det er tanten hans vi leier hus av. Hun leier ut deres private hus, og har selv dratt med familien til Buenos Aires for å besøke slektninger. Huset går over to etasjer. Når du kommer inn i huset trer du rett inn på et åpent plan bestående av gang, stue, spisebordkrok og kjøkken. Det er også soverom, bad og tørkerom i første etasje. I annen etasje er det en åpen hems, tre soverom og et bad. Vi er alle innlosjert på ulike rom. Jeg har fått ungpikerommet med rosa teppe, hesteplakater og bamser. Liliana er misfornøyd med prisen. Det er en god pris, om de ikke hadde leid gjennom kjente, men hun mener at tanten til fetteren hennes tar for mye – det er tross alt familie hun leier ut til. Vi betaler 200 pesos hver for en uke, noe som totalt utgjør 1 400 pesos for leie av huset i en uke. Hun klager også på hunden de har latt være igjen. Den er ute i hundehuset og den store hagen som omringer eneboligen.

Samtalen stilner i sofakroken, og Mariano lener seg interessert fremover, tar på seg brillene, og signaliserer at han er klar for intervju. Vi snakker litt om hva intervjuet går ut på, og hva jeg vil vite, før jeg stiller spørsmålet om hvordan krisen hadde en direkte innvirkning på han og hans familie. Han ser alvorlig på meg og sier: "Economicamente muy fuerte". Han nikker langsomt med hodet og gjentar: "muy fuerte", for virkelig og understreke hvor kraftig han mener krisen rammet han og døtrene. "Jeg mistet for eksempel *el colegio*", sier han. *El colegio* er en privat skole for elever i alderen syv til atten år. Mariano arbeidet her som direktør, med ansvaret for det administrative. Skolen har alltid vært eid og drevet av familien. Den ligger like ved siden av familiens enebolig i Flores. Marianos kone jobbet også her frem til hun døde i september i 2001. Victoria forteller at moren jobbet som lærer og directora i en periode. Mormoren hadde hatt denne stillingen tidligere, men da hun gikk av med pensjon tok moren deres over, og påtok seg to stillinger. I 1989 tok Mariano over stillingen som direktør, og moren arbeidet da kun som lærer.

Elevene som går her på denne skolen er *clase baja* eller *clase media baja*. Liliana forteller at verken hun eller søsknene hennes har gått på denne skolen: "Mor ville ikke at vi skulle gå på familiens skole. Det var vel litt fordi hun ikke ville ha oss som elever, men også fordi hun ville at vi skulle gå på en tospråklig skole slik at vi kunne lære oss språk." Både Liliana og Cecile snakker flytende engelsk og fransk. I mars kom Victoria hjem fra Frankrike. Da hadde hun jobbet som spansk lærer der i ett år, samt benyttet anledningen til å reise litt i Europa. Det er siste rest av pengene hun tjente i Frankrike som hun nå bruker i Barriloche. Liliana gjorde en tilsvarende reise to år tidligere. Begge fikk oppholdet delvis dekket av bestemoren. Hun betalte flybilletten, og gav dem tilstrekkelig kapital til å dekke utgiftene i begynnelsen av oppholdet.

"Krisen og det at vi mistet skolen, var en prosess som bygde seg opp," fortsetter Mariano. "Vi begynte å merke det på driften allerede i 1998. Det var da elever begynte å falle fra. Elevene kunne ikke betale skolepenger. Slik mistet vi elever, og vi hadde heller ikke tilstrekkelig kapital til å betale skolens ansatte." Dette gikk ut over Marianos inntekt, og han pådro seg etter hvert en gjeld til skolens ansatte. I tillegg til at skolen mistet elever ble også den statlige støtten skolen tidligere hadde mottatt stoppet. Dette skjedde i 2001. Liliana og Victoria underviste også litt på skolen i denne perioden, uten å få fast betaling for det. Til slutt måtte jeg si fra meg skolen forteller Mariano. Det gjorde han i juli 2004. Nå er det en av Marianos brødre som har overtatt driften av skolen.

Jeg spør hva han arbeider med nå. Han forteller at da han sa opp stillingen på skolen, gikk han inn i et prosjekt sammen med Fernando og Richie. Richie er broren til Mariano. ”Vi driver selvstendig,” sier han. ”Jeg drar rundt og har møter med klienter i og utenfor Buenos Aires.” Virksomheten deres går ut på å kjøpe opp store partier tekstiler, for så å selge videre til andre bedrifter. Fernando arbeider fra Brasil. Han flyttet dit for seks år siden. Tidligere hadde han en meget god stilling i en kjent kjedebutikk som selger rimelige moteklær. Han sa opp denne stillingen, og startet så dette prosjektet. Marianos mor har investert penger i prosjektet. Hun har også gitt kontor plass til sine to sønner. De har hvert sitt kontor hjemme i leiligheten hennes. Mariano utdyper ikke hvordan forretningene går, men i en samtale med Victoria forteller hun at økonomien har blitt litt bedre den siste tiden. Men de gjør det klart for meg at det tok tid før prosjektet kom skikkelig i gang, og ble lønnsomt. Liliana later heller ikke til å ha særlig oversikt over broren og farens forretninger. Hun sier at faren av og til reiser til Brasil for å besøke Fernando i forbindelse med forretninger, men hun spør ikke faren om hvordan det går.

Vi snakker videre om hvilke faktorer som rammet familien. Mariano blir ivrig da han skal forklare meg devalueringen. Han finner frem penn og papir for å demonstrere hvor mye pesos en falt i verdi, og hvor mye de som hadde oppspart kapital i dollar tapte da beløpet ble konvertert til pesos. Selv tapte han ikke oppspart kapital. Han hadde ikke sparepenger i banken. Derfor vet han heller ikke hvordan ”el corralito” nøyaktig foreløp. Men den startet i november, tror han. Han hever stemmen og sender spørsmålet bort til gjengen i stuen, og får opplyst av Fernando at ”el corralito” trådte i kraft i desember. Men det var mange som tapte sparepengene, fortsetter Mariano. ”Min mor for eksempel,” sier Mariano, ”hun var en av dem som tapte mye penger.” Lilli, moren til Mariano, hadde et stort sparebeløp stående på bankkonto, og ble rammet av ”el corralito” og devalueringen. Lilli er enke. Mannen hennes døde for seks år siden. I følge Lilli hadde mannen hennes en god stilling i et utenlandsk selskap som selger legemidler. Selv har hun tidligere jobbet som lærerinne. Da mannen hennes døde, flyttet hun i en leilighet for seg selv, hvor hun daglig får god hjelp av en hushjelp. Hun ble da ansvarlig for økonomien og pengene hennes mann hadde etterlatt seg. Hun forteller meg at da ”el corralito” og devaluering trådte i kraft hadde hun tretti tusen dollar i banken, noe som gjorde at hun kun satt igjen med en tredel av det opprinnelige sparebeløpet.

Da Mariano mistet arbeid og fast inntekt, ble budsjettet strammere for familien. Jeg spurte han hvilke endringer han foretok umiddelbart for å få det til å gå rundt. Han svarer at han kuttet ned på alt han kunne: ”Det var minimalt med gass, strøm og telefon. Jeg innførte for eksempel et bestemt beløp i måneden vi kunne ringe for, og dersom vi overskred dette beløpet måtte vi ringe fra telefonkiosk. Vi kunne kun motta samtaler inn etter at beløpet var overskredet. Vi begynte også å bruke bilen mindre. Og jeg strammet inn matbudsjettet. Vi kjøpte fremdeles kjøtt, men jeg prøvde å redusere kostnadene. Jeg gikk for eksempel på de billigste supermarkedene, og fulgte med da det var tilbud. Det jeg kuttet helt ut var hushjelp og kabel-tv. Og aktiviteter som teater, kino, restaurantbesøk og ferier ble nesten også kuttet helt ut.” Det han kunne ha kuttet ned på, men som han ikke ville gi slipp på, var *cluben*⁷ og *obra social*⁸. ”*Cluben* er billig,” sier han.” Både for meg og jentene. Jeg betaler 22 pesos per person for en måned, og det gir adgang til ulike sportslige aktiviteter samtidig som det er sosialt, og en holder seg i form. *La obra social* vil jeg heller ikke kutte. Dersom noe skulle skje vil jeg ikke ha den offentlige helseordningen.”

Det han prioriterer å bruke pengene på nå er *obra social*, *cluben* og ferie. Da jeg spør hva han hadde brukt pengene på om han hadde hatt mer og kunne prioritert annerledes, svarer han umiddelbart at han ville ha fikset og reparert huset. ”For eksempel taket og varmen i huset,” sier han. ”Og kjøkkenet, og vaskemaskinen som fungerer dårlig. Jeg ville også ha reparert bilen, eller kanskje byttet den ut.” ”Dersom du skulle ha brukt penger på deg selv, hva ville du ha prioritert da,” spør jeg? ”På dette tidspunkt ville jeg ha prioritert klær og ferie,” sier han.

Jeg spør videre om han synes han bør prioritere annerledes enn hva han gjør nå. Da svarer han nei. Han har ikke mulighet til å prioritere annerledes enn hva han gjør. ”Nå bruker jeg kun penger på det som er basic,” sier han, og er rask til å legge til at det er Fernando som betaler deler av denne ferien for han. ”Sparer du til noe?” spør jeg. ”Nei. Jeg har ikke mulighet til å spare nå.”

Til tross for at familiens enebolig lider under manglende vedlikehold, så er det likevel huset som betyr mest for Mariano. Det kommer frem da jeg avsluttende spør han om hvilken

⁷ En klubb som tilbyr ulike sportslige aktiviteter, hvor en må betale for å være medlem.

⁸ sykeforsikring

eiendel som er viktigst for ham. ”Siden det må være noe materielt,” sier han, ”så kan jeg ikke si barna mine. Jeg liker veldig godt å bruke tid sammen med dem. Da må det bli huset,” sier han. ”Hvorfor det?” ” Fordi det er noe vi har bygd opp sammen,” sier han, og legger til: ”Det er også det som har størst økonomisk verdi, men det er ikke hovedgrunnen til at huset er viktig for meg.” I denne siste delen av intervjuet er det stadig avbrytelser. Turdeltakerne begynner å bli sultne, og Mariano er dagens utvalgte til å lage middag. Han prøver å verve noen til å lage sausen. Men det blir til at han selv må finne frem de medbrakte ingrediensene fra Buenos Aires. Det var han selv som insisterte på å ta med mat, ettersom det er billigere å kjøpe mat i Buenos Aires enn i Barriloche.

Like før avgang

Da jeg ankom huset deres i Flores en time før avreise til Barriloche, var Liliana og Victoria i full sving med pakkingen. Det var klær og bager utover gulvet, og i køyesengen inntil veggene lå det småsaker som cd-plater, neseppray, papirlommetørkler og en sekk ment for håndbagasje. Mariano stakk hodet inn på jentenes rom med jevne mellomrom for å spørre dem om råd angående egen pakking. Jentene deler rom. Rommet deres er ett av tre soverom i 2.etasje, og det eneste rommet i huset som til daglig blir oppvarmet på vinterstid.

Varmeapparatet, som tidligere ble brukt til å varme opp resten av huset, gikk i stykker for to år siden, og er ikke blitt reparert etter det. I den hektiske pakkeprosessen blir varmeovnen midt på gulvet brukt til å tørker klær. Liliana har hengt en nyvasket singlet og et par strømper over ovnen i håp om at de skal bli tørre før hun må putte dem i bagen. Jeg går ned i stuen for å pakke ned Victorias gamle skibukser som jeg har fått låne for anledningen. Hun har selv fått nye i bursdagsgave fra Fernando. Jeg legger buksene i sekken sammen med en blå vindjakke som tidligere har tilhørt Mariano og deretter Victoria. De har begge forsikret meg om at den beskytter godt mot den kalde vinden. Det er mørkt i stuen. Jeg har plassert sekken min ved siden av sofaen jeg sjelden har sett i bruk. Det samme gjelder med spisekroken, hvor bordet har vært dekket med bunker av papirer så lenge jeg har vært gjest i deres hus. Kjøkkenet derimot er hyppig brukt. Liliana er i gang med å pakke matvarene Mariano har lagt frem på kjøkkenbordet. Fra kjøkkenet er det vindu ut mot hagen. På baksiden av familiens garasje ligger det et lite murhus i enden av hagen. Bak huset er det en høy rød mursteinsvegg som rammer inn hagen. Dette murhuset fungerer som et ekstra klasserom til skolen. Det går en sti markert med trestubber i gresset, fra murhuset og bort til en liten port på høyre side av hagen som leder inn til skolegården og skolens hovedbygg.

Hagen, kjøkkenet, badet i 2.etasje og jentenes rom er de deler av huset hvor familien til daglig oppholder seg. Fjernsynet er flyttet opp på rommet til jentene, hvor de har teipet opp ledningene langs veggen mot vinduet for å få et klarest mulig bilde. Da søstrene Gonzales endelig er ferdig med å pakke er det ikke mye tid igjen til å komme seg til busstasjonen i Flores. Mariano rister på hodet da vi endelig setter oss inn i bilen, som ellers sjelden er i bruk, og sier at det alltid er et styr uten like når jentene skal på tur. I bilen mobbes Mariano for å kjøre altfor sent, og det vil være hans feil om vi ikke rekker bussen. Vi suser forbi eneboligene i mur, som ligger på rad og rekke nedover veien. Bydelen er kjent for å ha et britisk preg, men jeg får mer assosiasjoner til et amerikansk nabolag. Det er en egen oppkjørsel til hvert av husene, alle med tilhørende hage og garasje.

En vurdering av familien Gonzales situasjon

Familien Gonzales plasserer seg selv fremdels i middelklassen, nærmere bestemt *clase media media*. I og med at Mariano mistet arbeid og fast inntekt, ble familien relativt hardt rammet av krisen, og satte i gang tiltak for å forbedre den nye økonomiske situasjonen. Det ble foretatt umiddelbare justeringer i budsjettet for å redusere utgiftene, og nye inntektskilder ble vurdert. Familiens sosiale kapital ble en viktig ressurs. Relasjonen til Marianos mor, samt til hans eldste sønn, Fernando, ble aktivert da familien befant seg i en vanskelig økonomisk situasjon. Marianos mor, Marcela, bidro med økonomisk kapital i form av pengegaver til familien. Ett eksempel her er at hun bidro til å finansiere et lengre utenlandsopphold både for Cecile og Liliana. Hun gav dem også ekstra fine bursdagspresanger, som hun visste de trengte. Prosjektet for å skaffe arbeid og inntekt startet av Fernando, Mariano og Richie ble mulig å finansiere ved hjelp av Marcelas investering. Fernando arbeider fra Brasil, mens Mariano og Richie, som begge ble arbeidsledige etter krisen, arbeider fra Argentina. Med bestemorens økonomiske kapital, og Fernandos tidligere arbeidserfaring, opprettet de tre et nytt firma, som gav dem nye arbeidsplasser. Fernando bidro også med andre goder til familien, som gaver til søstrene, og ferietur til Barriloche med familien. Fernando har, i tillegg til dette prosjektet han har utviklet i Brasil og Argentina, også hatt en godt betalt jobb i en kjede som selger rimelige moteklær. Her jobbet han frem til 2005, da gikk han over til å kun å jobbe med det nye prosjektet. Gaver fra Marcela og Fernando bidro til at familien fikk mulighet til å dra på ferier med et kostnadsnivå som ikke stemte overens med deres økonomiske kapital, og jentene hadde

skiutstyr som ikke hadde vært mulig å prioritere om de ikke hadde fått det i gave, eller kjøpt det da de tjente euro i Frankrike. Familiens prioritering av skiferie til Barriloché, til tross for trang økonomi, er noe jeg vil komme tilbake til senere i oppgaven, for å utdype poenget med at familie forplikter. Døtrene bidro også økonomisk til familien ved å arbeide på skolen uten å motta betaling. Liliana, som hadde annet arbeid i tillegg, bidro økonomisk ved å betale enkelte regninger og handlet av og til inn mat og andre dagligvarer.

I min analyse, ved hjelp av Bourdieus begreper, kommer det frem hvordan familiebånd i praksis inngår i konverteringsstrategier. Økonomisk kapital, som er den lettest overførbare kapitalformen, ble overført mellom medlemmene i familien Gonzales. Overføringen tok form av penger så vel som gaver og investeringer. Forutsetningen for overføringen i dette tilfellet er deres sosiale kapital, en sosial kapital som her består av familietilhørighet og verdsettelse av familierelasjoner. Familierelasjonene er et uttrykk for deres sosiale kapital, som kan mobiliseres ved nødvendighet. Denne måten å regne sosial kapital på er kanskje noe uvanlig, ved at den ikke inkluderer et videre nettverk. Men denne avgrensningen, som er foretatt ved å følge flyten av økonomiske midler, gjenspeiler muligens et sentralt trekk hos informantene; nettopp det at familie forplikter og binder medlemmene sammen. Dette kommer ekstra godt frem i krisesituasjoner, hvor deres sosiale kapital i høy grad fungerer som et sikkerhetsnett.

I familien Gonzales tar konverteringen utgangspunkt i deres sosiale kapital. Det skjer en konvertering fra sosial kapital til økonomisk kapital, og videre fra økonomisk kapital til kulturell og/eller symbolsk kapital. Et konkret empirisk eksempel fra familien Gonzales på en slik konvertering er hvordan Marcela (som uttrykk for sosial kapital), bidrar med økonomisk kapital til å igangsette prosjektet som gir Mariano og Richie arbeid. Gjennom arbeid oppnår Mariano og Richie økt økonomisk kapital, som videre kan konverteres til kulturell kapital. Konverteringen til kulturell kapital kan finne sted i form av å ha en jobb i et privat firma, fremfor å gå arbeidsledig eller ha sporadiske småjobber. Marcela bidro også økonomisk for at Liliana og Victoria skulle få dra til Frankrike for å lære fransk og jobbe som spanskklærere. Dette gav dem mulighet til å reise utenlands i en tid med trang økonomi, samt muligheten til å tjene euro som spanskklærere i Frankrike.

Familien Pérez

Familien Gonzales består av mor, far og tre søsken, hvorav de to eldste er jenter. Den nest eldste jenta har en datter på seks år boende sammen med familien. Jeg har kun hatt kontakt med den eldste datteren, Augustina, i denne familien. Augustina er tretti år og bor for seg selv. Denne familien skiller seg ut fra de to andre familiene, ved at hele familien ikke er en del av middelklassen. Det er kun Augustina som selv regner seg som en del av *clase media baja*. De resterende familiemedlemmene plasserer hun i *clase baja*. Hun forteller at hun også var en del av *clase baja* tidligere. Augustina har flyttet ut fra familien, og har avansert sin sosiale posisjon gjennom utdanning. En sammenligning mellom Augustina og de to andre familiene, gir en ny innfallsvinkel på hva sosial kapital kan bety i økonomiske nedgangstider.

Augustina er venninne av Liliana. De traff hverandre da de arbeidet samtidig som lærere på en tospråklig skole i Flores. Historien om hvordan krisen rammet familien til Augustina har jeg gjennom henne. Augustina bor i en leilighet nord for Flores i et arbeiderklassestrøk. Her har hun bodd alene de to siste årene, etter at hun ble skilt etter åtte års ekteskap. Hun beholdt huset og de to hundene, og han flyttet ut. Jeg var aldri i hjemme hos Augustina. Det var langt å reise til henne, og selv tilbrakte hun lite tid hjemme. Hun hadde lange arbeidsdager, og var ofte sammen med familie og venner utenfor eget hjem i helgene. Augustina ønsket å flytte. Det er lang vei til jobb, pluss at hun ikke føler seg trygg i nabolaget. Det har vært innbrudd hos henne flere ganger, og hun er forsiktig med å gå alene tidlig på morgenen og sent på kvelden. Jeg møtte Augustina for et intervju i skolens vinterferie. Hun fortalte meg da hvordan krisen i 2001 hadde rammet familien hennes.

”Familien min er arbeiderklasse,” forteller hun. ”Jeg var det før, men nå er jeg *clase media baja*.” I motsetning til sine to søsken, som gikk på privatskole, gikk hun på offentlig skole, og tok engelskundervisning privat utenom skolen. Hun har selv betalt for videre utdanning etter fullført ”secondary school”. Hun tok så en fireårig utdanning på et privatinstitut for å bli engelsklærer.

”Engelsk gir gode jobbmuligheter,” sier hun. Det er slik hun har fått jobben på den tospråklige privatskolen i Flores. Vi sitter sammen og ser på oppgavebesvarelser skrevet på engelsk med tema Harry Potter. Hun må rette dem i løpet av ferien. Alle bortsett fra en av besvarelsene er skrevet på data. ”Barna jeg underviser har alt jeg ikke hadde,” sier hun. ”De

har en hel del muligheter fordi foreldrene deres har penger. Jeg ser på dem og tenker at de er heldige,” sier hun. ”Men jeg er stolt av dem. Jeg er stolt over å kunne være en del av deres utdannelse.”

Faren til Augustina mistet jobben på grunn av nedskjæringer på arbeidsplassen i etterkant av krisen. Han var sjåfør for et firma hvor han transporterte kremer og medisiner. ”Det var en god stilling, og far tjente bra,” forteller Augustina. Men da han plutselig stod uten arbeid, mistet familie sin hovedinntekt. Moren arbeidet også, men stod kun for familiens biinntekt. Moren arbeidet som lærer, men mottok meget uregelmessig og dårlig betaling. ”Betalingen var femti pesos her og der, noe som er ingenting,” sier Augustina. På dette tidspunktet hadde heller ikke hennes to søsken arbeid. ”I denne perioden hvor far var uten jobb og mor med en jobb som nesten ikke betalte, så gav jeg halve lønnen til familien.” Augustina jobbet da på to ulike skoler, og gav i tillegg privat undervisning i engelsk. ”Jeg jobbet og jobbet,” sier hun, ”og det føltes urettferdig, men jeg ville jo hjelpe dem. De er familien min. Men likevel føltes det urettferdig.” Augustina forteller hvordan hun opplevde faren i denne perioden. Han var sur og umulig å ha med å gjøre. ”Han burde heller sette pris på at vi gjorde alt vi kunne for å få det til å gå,” sier hun, ”og ikke kun fokusere på seg selv og at han ikke hadde arbeid”.

”Men nå er situasjonen annerledes,” sier hun. ”Alle i familien har jobb, og jeg kan føle meg roligere.” Hun har skaffet moren arbeid på skolen hvor hun selv arbeidet før, og faren har begynt å kjøre *remis*⁹. Lønnen som *remissjåfør* er ikke spesielt bra, men det var det arbeidet han kunne få. Søsknene hennes har også fått seg arbeid. Broren (20) jobber i bar, og hennes søster er selger av mobiltelefoner. ”Ingen av dem har tatt videre utdannelse,” sier hun, og uttrykker spesielt bekymring for broren. Hun liker ikke miljøet han arbeider i. ”Han er bare 20 år,” sier hun, ”og ser mye når han er bartender på ulike barer rundt om i Buenos Aires.”

”Den økonomiske situasjonen er bedre for meg også nå. Tidligere hadde jeg ikke mulighet til å spare og kunne heller ikke unne meg selv noe ekstra. Alle pengene gikk til å hjelpe familien. Det er først nå jeg har penger til å kjøpe meg noe igjen. Før kunne jeg aldri gå ut å spise lunsj som dette.” Hun henviser til lunsjen vi spiser på en pizzarestaurant i

⁹ Fungerer som taxi, men sjåføren bruker en privatbil, og en må ringe og bestille tjenesten.

*microcentro*¹⁰. ”Jeg kjøpte heller aldri klær. Det har jeg først gjort i det siste.” Hun strekker frem foten og viser meg ett av de siste innkjøpene; hvite høye støvletter i imitert skinn som rekker henne midt på leggen. Hun er alltid velkledd, og bruker mye fargene sort og hvitt. I dag har hun på seg tettsittende dongeribukser brettet opp til midt på leggen, slik at støvlettene synes. Hun har en trang sort t-skjorte i microfiber og et lite gullanheng med kors i halsgropen. Over t-skjorten har hun en åpen sort cardigan. Hun er høy og slank med skulderlangt stritt hår, og øynene er rammet inn med sort kajal og mascara.

Hun forteller at hun nå sparer til bil. Hun trenger bil som transportmiddel til skolen hvor hun underviser. Det vil gjøre at hun føler veien til arbeid tryggere, og det vil også lønne seg økonomisk i lengden. Faren kunne også ha tjent bedre om han hadde en egen bil han kunne kjøre *remis* med. Nå må han betale for bensin og leie av bil, og kan kun kjøre om kveld og natt, ettersom eieren av bilen bruker den selv på dagtid. ”Dersom vi kunne ha kjøpt en bil sammen kunne far ha kjørt meg på jobb om morgenen, og så kunne han ha brukt bilen til å kjøre *remis* på dagtid.” ”Vi får se,” sier hun, ”men jeg ønsker meg virkelig en bil. Det var en kamerat som spurte meg om jeg ville bli lykkeligere om jeg hadde en bil. Og da svarte jeg ja – det ville gjøre meg til den lykkeligste kvinne,” hun smiler og himler med øynene.

Ulike utgangspunkt

Familien Gonzales og familien Pérez har ulike utgangspunkt. Familien Gonzales plasserer seg selv som *clase media media*, mens Augustina hevder å være en del av *clase media baja*, mens resten av familien hennes er *clase baja*. Både for familien Gonzales og for familien Pérez, ble deres sosiale kapital en viktig ressurs for å forbedre deres økonomiske situasjon. For familien til Augustina var det derimot færre å støtte seg på. Her var det ingen familiemedlemmer som satt på større mengder økonomisk kapital eller ressurser, som kunne tre støttende til. Mye av ansvaret falt derfor på Augustina. Hun tjente mer enn hva hun strengt talt måtte ha for å klare seg, og brukte derfor minimalt med penger på seg selv, og gav resten til familien. Hun arbeidet ekstra i denne perioden for å ha muligheten til å gi mest mulig. Det var også hun som hadde kontakter, og kunne skaffe moren et arbeid med fast inntekt da faren mistet jobben.

¹⁰ Sentrumskjernen i Buenos Aires

Det som skiller familiene er deres håndteringsmuligheter og posisjon før krisen. De besitter ulike ressurser, og i tråd med Newmans teori, så preges utfallet av dette. Felles for begge tilfellene, er ansvaret som faller på eldstemann i søskenflokket. Newman skriver også om dette. Hun viser hvordan plassering i søskenflokket kan være en faktor som påvirker hvordan en opplever nedadgående mobilitet, samt hvilket ansvar og rolle en påtar seg i situasjonen. For yngre søsken vil det bli en del av hverdagen, mens eldre søsken som har forlatt familien, kan føle et tungt ansvar for å hjelpe. De vil prøve å hjelpe familien økonomisk, samtidig som de selv prøver å unngå økonomisk kollaps (Newman 1988). Her kan en kjenne igjen Augustinas tilfelle. Hun følte ansvar for å hjelpe familien, og tok på seg ekstra arbeid for å bidra til familiens hushold samtidig som hun underholdt seg selv. I familien Gonzales sitt tilfelle var det Fernando i tillegg til farmoren som bidro økonomisk til familien. Jeg hadde lite kontakt med Fernando, men hadde ikke inntrykk av at han hadde det økonomisk trangt fordi han bidro til familiens økonomi. Felles for de to søskenflokkene er at det i begge tilfeller er den som har flyttet hjemmefra som føler størst ansvar, mens familiens økonomiske situasjon blir en del av hverdagen for de som fremdeles bor hjemme.

Det som blir tydelig er at familie forplikter. Informantene følte sterke moralske forpliktelser til å hjelpe sine familiemedlemmer. Det var sjelden temaet ble nevnt eller diskutert blant informantene. En av årsakene kan være at de moralske forpliktelsene opplevdes naturlige for informantene, og at de derfor heller ikke stilte spørsmål ved det. Dette til tross for at det kunne tære hardt på egen økonomisk situasjon. Augustina er ett eksempel på dette. Hennes kommentar: ”Jeg måtte jo hjelpe dem. De er familien min. Hva skulle jeg gjøre?” viser at for henne fantes det ikke et reelt alternativ. Augustina er også et godt eksempel på at klassetilhørighet er selvtilskrevet. I følge henne selv har hun avansert til *clase media baja* gjennom utdanning og jobb. Hun har de siste årene klart å gå motsatt vei enn hva som er tilfellet for de fleste argentinere i *clase baja* og i middelklassen.

Både for familien Gonzales og for familien Pérez har sosial kapital i form av familierelasjoner vist seg å være et viktig sikkerhetsnett. Denne type sosial kapital omtaler Bourdieu som en forbudt utskielse for småborgere som ønsker sosial oppadgående mobilitet. Det er en form for sikkerhetsnett som de fattige benytter seg av, hevder Bourdieu. ”Fattigdommen har sine solidaritetsforpliktelser, som bidrar til å lenke de relativt sett minst fattige til de fattigste, og dette gjør elendigheten til en evig ond sirkel (Bourdieu 1995:158).” Denne type ”forbindelser” (vennskap – og familieband) hører ikke til blant de nødvendige

bånd for at en skal lykkes i å få best mulig avkastning av ens økonomiske og kulturelle kapital. Disse båndene er derfor en heft som må brytes. Småborgerne kan ikke tillate å belage seg på familie- eller vennskapsbånd som et sikkerhetsnett i vanskelige situasjoner (Bourdieu 1995:158). Mine empiriske eksempler viser derimot hvordan informantene har gått i mot dette. Sosial kapital, i form av familiebånd, er høyt verdsatt hos informantene. Men det viser seg også at selv om båndene ikke oppleves som en heft, eller ulovlig utskielse, så kan informantenes familiebånd tære på økonomien deres. Dette kommer spesielt godt til uttrykk gjennom Augustinas situasjon. Hennes tilfellet står i kontrast til Claudio og Marias historie, hvor verken de, eller andre familiemedlemmer, var avhengig av økonomiske hjelp fra familien etter krisen.

Familien Tarocco

For Claudio og Maria fortonet situasjonen seg annerledes. De utgjør den av de tre familiene som hadde en større mengde økonomisk kapital i forkant av krisen, og som i tråd med Newmans teori hadde størst fallhøyde, men også flest ”puter” i fallet. Selv definerer de seg som *clase media media*, men sammenlignet med familie Gonzales, som plasserer seg selv i samme kategori, har Claudio og Maria betydelig mer økonomisk kapital. Deres familierelasjoner (sosiale kapital) ble ikke benyttet som sikkerhetsnett i etterkant av krisen. For dem ble økonomisk kapital og muligheten til å gjøre nye investeringer, som i stor grad også var avhengig av kulturell kapital, løsningen på deres økonomiske tap.

Claudio og Maria har vært gift i ti år. Claudio er født og oppvokst i Buenos Aires, mens Maria er tilflyttet. Hun flyttet fra en mindre by nord fra hovedstaden til bestemoren i Buenos Aires for å studere. Det var da hun traff Claudio. Paret bor nå sammen i bydelen Palermo hvor Claudio har vokst opp. De har sammen kjøpt seg et murhus fra 1920-tallet, som er meget godt bevart. Deler av Palermo er kjent for nettopp dette, å ha ivaretatt flere av bydelens eldre bygninger. Claudio og Maria er meget stolte over å ha fått tak i en av disse estetiske perlene, og viser meg entusiastisk rundt i huset ved vårt første møte.

Huset deres er bygd på gateplan og består av to etasjer. Inngangsdøren er original, fra da huset ble bygd, og den krever en viss teknikk for å åpnes. Vinduene i første etasje vender ut mot gateplan og gir utsikt til forbipasserende på fortauet, samtidig som lys slippes inn i leiligheten. Maria er opptatt av at det skal komme mye lys inn i leiligheten, og har derfor

gjort en original løsning i midten av leiligheten, hvor de har åpnet opp taket for å slippe inn sollyset. Taket er erstattet med skyvevegger i hard plast, og utenpå veggene er det bygd opp sprinkler, for å gjøre løsningen sikrere mot uvelkomne. Inne i leiligheten i området under dette lyspunktet, er det lagt løse småstein til gulvbelegg. Den ene veggen er dekorert med grønne planter, og ned fra taket foran plantene henger det en hengekøystol. Til venstre på det steinbelagte gulvet er det to treplater som er lagt direkte på gulvet. Disse fungerer som benker, og mellom dem ligger en tredje treplate, bygd litt høyere, hvor telefonen, en notisblokk og en penn er plassert. Denne sittekroken brukes mye ved telefonsamtaler, og matedriking¹¹.

Huset er generelt sparsommelig innredet, det gjelder både møblement og dekorative gjenstander. Stuen er husets samlingspunkt, og det rommet med mest innredning. På langveggen i enden av rommet står det en benk i mørkt tre. Her er et sort, firkantet fjernsyn plassert. Fjernsynet er omgitt av ulike familiebilder. Det er flere av Claudio og Maria der, blant annet brudebildet deres, og et bilde av henne i en vinduskarm da paret var på solferie i Sør-Europa for ca ti år siden. Det er også bilder av andre familiemedlemmer. Laura går igjen på flere av dem. Laura er Marias tretten år gamle niese. Hun bor like rundt hjørnet sammen med moren Sabrina, Marias eldre søster. De stikker ofte innom på lengre eller kortere visitter. I skapene under bildene, alle i forskjellige rammer, er husets finere glass og viner. Maria forteller meg at hun liker godt å drikke vin. De har alltid vin i huset. Hun og Claudio tar gjerne et glass vin til maten flere ganger i uken. Ved siden av benken står et lite hvitt bord med et stereoanlegg, og et cd-stativ i tre. Maria setter gjerne på tango eller annen latinsk musikk når paret har besøk eller en sjelden gang tilbringer ettermiddagen hjemme alene.

To sofaer er plassert mot hverandre midt i rommet. Bordet mellom de to sofaene er en grønn og sort kiste i skinn. Oppå kisten ligger det fire-fem interiørmagasiner. De er ikke av nyeste årgang, og blir ikke byttet ut under mine fem måneder som leieboer. Sofaen inntil veggen er dekket av hvite tepper i grov bomull. På andre siden av kisten er det en skinnsofa. Skinnen er rødbrunt i fargen og det mørke treverket rundt har flere utskjæringer. Det står en stol ved siden av med samme type skinn og utskjæringer. Vinduet ut mot gaten er også rammet inn i

¹¹ tradisjonell drikk i Argentina og Uruguay laget på urter

mørkt tre. Glasset mot treverket er i farget glass, mens resten av vinduet er delt inn i firkanter, avskilt av sorte tynne stenger i stål. Gulv og dører i hele huset er bevart originalt fra da huset ble bygd. Gulvet i stuen er i mørkt tre, og døren inn til stuen er i buet gjennomsiktig glass. Buen går ut mot gangen, og er omgitt av mørkt, solid tre. Jeg meddeler på et tidspunkt min estetiske begeistring for skinnssofaen i stuen. Maria forteller meg da at hun og Claudio fant den og stolen da de var ute og gikk tur. ”Den stod på gaten og skulle kastes,” sier hun og sperrer opp øynene. Stuen gir huset et antikke og eksklusivt preg, men Maria har en historie bak de fleste av tingene, og det er sammensetningen som gir det eksklusive preget. Hun sier at hun liker å ha få, men gode ting i huset, og at hun bruker lite penger på innredning. Det skaper en god atmosfære, mener hun. Nok et eksempel på dette er de flotte påfuglfjærene i stuen som jeg antok paret hadde kjøpt på en av sine mange reiser, men som jeg ved en senere anledning observerte til en pesos per stk på markedet ved parken i *Recoletta*¹².

Både Claudio og Maria er meget stolte av huset, og opptatt av interiør og komfort. Men det er Maria som er hovedansvarlig for de estetiske valgene. Hun er utdannet grafisk designer, og har de siste tolv årene jobbet i et lite reklamebyrå. Claudio er utdannet innen IT, og jobber i et oljeselskap. Paret har ikke barn. Maria forteller meg at da hun var 24-25 år tenkte hun at ønsket om å få barn ville komme med tiden:

”Men nå er vi så vant til å leve som et par og vet ikke om vi vil ha barn. Det er kanskje egoistisk. Men jeg har aldri vært slik at det har vært drømmen min å gifte meg, kjøpe hus og få barn..... Mange gjør det slik... (hun og løfter den ene hånden opp og slår den loddrett ned i håndflaten på hånden under) ”bam bam bam... Det er ikke for meg.”

Men det virker som det fremdeles ikke er helt utelukket å få barn. Hun sier at dersom de skal ha barn, må de gjøre det snart. Hun tenker på alderen. Hun er 36 og Claudio er 38. ”Men vi får se,” sier hun og trekker på skuldrene.

Paret er meget aktivt. De går på tangokurs sammen en til to ganger i uken, og torsdager er det tennis med et vennepar. Claudio har også begynt på et bueskytterkurs på lørdager, og begge trener tre til fire ganger i uken på helsestudio. Maria trener pilates på helsestudioet et par kvartaler fra hjemmet deres. Hun var meget entusiastisk over denne nye treningsformen,

¹² sentralt plassert bydel i Capital Federal.

og fikk vervet meg til å trene pilates sammen med henne to ganger i uken. Paret er også meget sosiale. De inviterer gjerne familie eller venner hjem, men setter også stor pris på å kunne spise ute et par ganger i uken. Jeg kommenterte parets aktive hverdag. De deltar på en rekke aktiviteter til tross for at de begge har lange arbeidsdager fra ni om morgenen til seks syv om kvelden. Maria svarte meg da at hun må gjøre noe hele tiden, ellers føler hun seg ikke bra. ”Jeg kan ikke bare sitte å se på tv eller lese en bok, jeg må helst være i fysisk aktivitet eller være sammen med familie og venner.” De ler begge av den norske antropologen som hevder at hun trenger åtte timers søvn om natten, og kaller meg *vieja* (gamla).

”Estamos buscando alternativos cuando las cosas se complican - Vi leter etter alternativer når ting blir komplisert”

Claudio omtaler deres økonomiske situasjon før krisen som meget bekvem. De var begge i godt betalte fulltidsstillinger, og hadde opparbeidet seg et solid sparebeløp i tillegg til hus og bil. Men da Claudio mistet jobben på grunn av nedskjæringer i etterkant av krisen, ble den økonomiske situasjonen vurdert som noe komplisert. I tillegg til at de mistet Claudios inntekt, tapte de også store deler av sparepengene. Maria forteller:

”Vi hadde hus, bil og min inntekt, så vi klarte oss.....Men det er helt sprøtt at fra den ene dagen til den andre er hva du eier kun verdt en tredel av hva det var verdt dagen før... Fordi vi er unge, hadde vi flere muligheter..... Men for de som var eldre og stod uten krefter til å igjen begynne å spare..... Vi har også venner med lån, dyrt hus og barn, som plutselig stod der uten arbeid. Hva gjør du da?” (hun rister på hodet) ...Her i Argentina er du aldri trygg!”

Paret ble rammet av devalueringen, og bestemmelsen om at lån gitt i amerikanske dollar skulle tilbakebetales i argentinske pesos. Claudio og Maria hadde investert penger ved å gi ut private lån i dollar, og satt derfor igjen med kun en tredel av det opprinnelige sparebeløpet. Jeg vet ikke hvor stort beløp det er snakk om, men da denne informasjonen kom frem under intervjuer med paret angående krisen, uttrykte Claudio det slik at han tidligere kunne ha kjøpt tre hus for sparebeløpet, mens han nå kunne kjøpe ett. De forsikret meg begge om at praksisen med å gi ut private lån var lovlig, og at de skrev kontrakter med låntakerne. Denne investeringsformen hadde de valgt fordi de ikke stoler på bankene.

Maria forteller at etter Claudio mistet jobben, og store deler av sparepengene var forsvunnet, satte de seg ned for å vurdere situasjonen. ”Vi leter alltid etter alternative løsninger når ting blir komplisert”, sier Claudio. Denne gangen ble deres alternative løsning å utnytte

mulighetene som lå i huset. Hjemmet deres er sentralt plassert i et område med økende popularitet, og prisen på eiendom i dette området stiger. Antall turister økte også i etterkant av krisen. Turister som dro nytte av det gunstige valutaforholdet, strømmet til landet, og Claudio og Maria så dette som en potensiell inntektskilde. De leide ut ett, og i perioder to rom, til turister. De gikk igjennom et utleiebyrå på nettet, og fikk slik en ny inntektskilde. Maria forteller at hennes søster Sabrina ikke kan forstå hvordan de orker å ha fremmede boende så tett på seg. Selv trives hun med situasjonen: ”Jeg liker å ha folk i huset, samtidig som vi får muligheten til å bli kjent med mennesker fra ulike steder”, sier hun. ”Et annet moment som gjorde at vi tjente penger, var investering i eiendommer”, sier Claudio. Sammen med to venner kjøpte de eiendommer, pusset dem opp og solgte dem videre. En av mennene var arkitekt, og ansvarlig for oppussingen av eiendommene. De satte også i gang rettsaker i håp om å få tilbake pengene de hadde tapt på å gi ut private lån i dollar. Men det viste seg at behandlingstiden av hver sak ble lang, og de gav uttrykk for at innsatsen foreløpig hadde litt gitt lite avkastning.

Paret la også om konsumet i en periode etter krisen. Maria forteller at tidligere gikk de nesten ut hver dag for å spise. Dette sluttet de helt med etter krisen. Det var en periode hvor de ikke spiste ute i det hele tatt. Og kulturaktiviteter som kino og konserter ble også kuttet ut. Planene med å modifisere huset ble også lagt på hyllen, og ferieturer til utlandet ble umulig å gjennomføre. Maria forteller at hun også la om de daglige innkjøpene. ”Jeg begynte å kjøpe alternative og økonomiske produkter av ukjent merke. Men dette var helt automatisk, alle gjorde det,” sier hun. ”Det var for eksempel ingen som kjøpte cola, man kjøpte den lokale erstatningen isteden for,” sier hun og ler. Produktene hun referer til blir gjerne kalt *segunda marca* produkter. Disse dukket etter hvert opp på de fleste supermarkedene. Nye, billigere produkter av ukjent merke. ”Jeg handlet ikke på *Discos*¹³,” sier hun. ”Jeg dro på mindre supermarkeder, hvor prisene var lavere.” Produkter hun byttet ut med *segunda marca* produkter var blant annet såper, rengjøringsprodukter, sjampo og mascara, kjeks og kaker, dopapir og servietter. ”Vi begynte også å kjøpe billigere viner,” sier hun. ”Vin kjøper vi alltid på kinesiske supermarkeder, de har alltid de beste prisene på vin.”

¹³ kjedebutikk som selger matvarer

Claudio forteller at deres økonomiske situasjon nå er mer eller mindre slik den var før krisen:

”Med min lønn, Marias lønn, leieinntekter fra leieboer og ved salg og kjøp av boliger, så er det igjen mulig å bytte ut bilen, holde huset ved like, gå ut og spise og ha møter med venner.....Men - vi har ikke like mye sparepenger som før.....Og vi har heller ikke muligheten til å reise utenlands.”

En vurdering av familien Taroccos situasjon

I Claudio og Marias tilfelle får deres sosiale kapital langt mindre betydning enn for familien Gonzales og familien Pérez. Paret verken vinner eller taper stort på sin sosiale kapital. Deres nære familierelasjoner var ikke ressursen de benyttet seg av i etterkant av krisen. Jeg spurte derimot Maria om hun og Claudio hjalp andre familiemedlemmer eller venner økonomisk, og svaret var nei.” Eller jeg hjelper bestemor litt, men vi regner det ikke som økonomisk støtte,” sier hun. ”Hun vil ikke motta penger, så jeg kjøper medisiner til henne og kjører henne til legen. Slik føler både hun og jeg oss trygge, og hun slipper utgifter til taxi og medisiner.” Bestemoren bor et par kvartaler fra parets hus, og Maria besøker henne hver dag. Det er ikke så lenge hun er der hver dag. Alt fra tretti minutter til en time, bare for å prate litt og sjekke at alt står bra til med henne. Det at Claudio og Maria ikke trenger økonomisk hjelp selv fra nære familiemedlemmer, og heller ikke har familiemedlemmer som trenger økonomisk støtte, gjør at de slipper en utgift medlemmer både av familien Gonzales og familien Pérez påtar seg. Et annet moment som også begrenser deres utgifter sammenlignet med de to andre familiene, er at paret ikke har barn.

For Claudio og Maria ble deres økonomiske kapital utgangspunktet for å opparbeide seg økt økonomisk kapital. Paret satt på tilstrekkelig økonomiske midler til å kunne foreta nye investeringer. Men dette var ikke nok. Paret brukte egen kunnskap og pågangsvilje for å gjennomføre prosjektene med kjøp av eiendom, utleie av rom i eget hus, samt rettsakene de valgte å gjennomføre i håp om å få større deler av sitt sparebeløp tilbakebetalt. For dem ble konverteringen fra økonomisk og kulturell kapital til økonomisk kapital. Forutsetningen for konverteringen ligger i at de til tross for økonomiske tap fremdeles hadde tilstrekkelig med penger og verdier i eiendom til å investere i nye prosjekter. I denne prosessen var deres kunnskap en forutsetning for at prosjektene var gjennomførbare, og gav økonomisk avkastning, som bidro til å forbedre deres økonomiske situasjon.

I prosjektet med kjøp og salg av eiendommer ble derimot deres sosiale kapital i form av venner relevant. Dette er det eneste eksempelet i empirien presentert hvor relasjoner utenfor familien inngår i en konverteringsstrategi. Paret investerte i eiendommer sammen med to vennepar. De kjøpte, renoverte og solgte eiendommene, og profitten ble delt mellom dem. Jeg kjenner ikke de to venneparene involvert i denne investeringen, men det er rimelig å anta at det er personer med økonomiske midler. Sosial kapital i form av sosiale relasjoner utenfor familien, har nok hatt betydning for flere i etterkant av krisen. Det å ha et godt kontaktnettverk blir verdsatt, fordi det her kan forventes gunstige fordeler.

Kostnadskutt

Gjennom en analyse av informantenes umiddelbare håndtering av en nedadgående økonomisk posisjon, viser det seg å være to strategier samtlige benytter seg av. Det er strategi nummer én, som jeg har valgt å kalle konvertering mellom kapitalformer. Utførelsen av denne felles strategien er avhengig av hvor mye og hvilken type kapital informantene har i håndteringsprosessen. Strategi nummer to omtaler jeg som kostnadskutt. Samtlige informanter rammet av krisen benyttet seg også av denne strategien, men utførelsen her var også avhengig av informantenes tilgjengelige kapital. Det er ulikt hvor store nedskjæringer informantene foretok i budsjettene, men samtlige foretok visse endringer av sine konsumvaner. Mariano uttaler i intervjuet gjengitt tidligere i kapittelet at han kuttet det han kunne kutte. Han ble også flinkere til å benytte seg av tilbud, og hans rolle som ”tilbudsjeger” var omdiskutert i familien. Liliana for eksempel irriterte seg over at han alltid kjøpte det billigste av det billige vaskemiddelet til klærne, hun mente det ødela klærne. På ferien til Barriloché fikk han også kritikk for kjeksene han hadde kjøpt. Familien bruker alltid å spise kjeks sammen med teen de drikker på ettermiddagen. Fernando går forbi kjøkkenbordet og plukker med seg en kjeks til teen, og sier:” Kjeksene smaker jo ingenting!” ”Jo” – svarer Victoria, ” de rosa smaker noe.” Hun smiler lurt til broren og trekker opp en jordbærkjeks fra posen og dytter den i munnen.” Men de er i hvert fall billige”, sier Liliana. ”75 centados!,” hun sperrer opp øynene og ler.

Det var en generell prisstigning på de fleste varer og flere gikk over til å kjøpe *segunda* eller *tercera marca*¹⁴ av ulike produkter. Produktene er rimeligere og av ukjent merke. På flere produkter merker man reduksjon i kvaliteten. Matprodukter med liten eller dårlig smak, vaskemiddel som ikke tar vare på klærne, klær og andre forbruksprodukter av dårlig materiale og så videre. Disse produktene inntok butikkene for fullt. Informantene fortalte meg at flere butikker byttet ut sortimentet for å prioritere nye, billigere produkter. Flere importerte varer forsvant fra markedet, på grunn av det høye prisnivået. Ferier til utlandet ble også umulig for store deler av middelklassen, som tidligere hadde hatt muligheten til dette. Mange tok kortere ferier i årene etter krisen, og ferierte innenlands.

Hvordan informantene har lagt om sine konsumvaner, vil jeg gå videre med i neste kapittel. Jeg vil da fokusere på hvordan samfunnsendringene, samt deres nye økonomiske situasjon, begrenser informantenes valgmuligheter, og hvordan informantene forholder seg til de nye begrensningene.

Oppsummering

Claudio og Maria har klart seg relativt bra etter 2001, dersom en ser på den økonomiske situasjonen før og etter krisen. Det har også deres familiemedlemmer gjort. Paret har derfor ingen utgifter til barn eller andre familiemedlemmer, bortsett fra Marias hjelp til bestemoren. Men dette utgjør et lite beløp i budsjettet, og ingen av dem regner det som økonomisk støtte. Deres posisjon, i *clase media media*, og håndteringsmulighetene som for dem foreligger, skiller seg fra familien Gonzales og familien til Augustina. Dette samsvarer også med Newmans teori og empiri fra nedadgående amerikanske middelklasser, hvor det er familier med størst fallhøyde som ofte klarer seg best, fordi de har flere ressurser å ty til når en nedadgående økonomisk situasjon truer.

Gjennom en analyse av hvordan informantene ble rammet av krisen, og hvilke håndteringsmuligheter som var tilgjengelige, kommer det frem at forskjellene mellom deres posisjon før krisen er avgjørende for utfallet. Men til tross for denne heterogeniteten, finnes det fellestrekk. Familiene benytter seg av de samme strategiene; aktivering eller

¹⁴ Andre eller tredjerangs merker

konvertering mellom kapitalformer og kostnadskutt i budsjettet. Det som skiller er hvordan informantene utøver strategiene i praksis. Hvor mye og hvilken type kapital personen eller familien besitter, gir ulike muligheter, som kommer til uttrykk gjennom hvordan konverteringene foregår, og hvilke og hvor store nedskjæringer informantene foretar i personlig budsjett. Et annet fellestrekk er deres kreative evne til å utnytte de ressurser som i den gitte situasjon foreligger, for å etterstrebe tidligere økonomiske posisjon. Og bak denne utførelsen mener jeg det ligger en enorm pågangsvilje, kreativitet og et blick rettet mot nåtiden.

Kontinuitet: Kunsten å strekke strikken

Krisen har rammet middelklassen ulikt. Det varierer hvor store omstruktureringer de har måttet foreta for å tilpasse seg sin nye økonomiske situasjon. Men til tross for de individuelle forskjellene, så må samtlige forholde seg til de samfunnsendringene som har funnet sted som følge av krisen. På grunn av Argentinas politiske og økonomiske utvikling de siste tretti årene, er det mange som vurderer egen fremtid i Argentina som usikker. Usikkerheten viser seg også på andre områder, i form av at flere kan føle det offentlige rom truende på grunn av den økende kriminaliteten. *Los porteños* viser også en stor skepsis til andre landsmenn de ikke kjenner, og tilliten til ulike institusjoner i samfunnet er svekket. Disse endringene setter nye rammer som folk må forholde seg til. I følgende kapittel vil jeg få frem nettopp hvordan disse endringene, sammen med informantenes nye økonomiske situasjon, begrenser informantenes valgmuligheter. Endringene påvirker deres prioriteringer med henhold til bruk av penger, og hvordan de har lagt om sine konsumvaner for å tilpasse seg de nye betingelsene. For å få frem hvordan endringene har skjedd, samt informantenes pragmatiske innstilling til egen situasjon, benytter jeg meg av skillet mellom refleksive og ikke-refleksive handlinger. Dette gjør jeg for å få frem hvordan en kan se en sammenheng mellom informantenes håndteringsmåte av krisen, og det at krisen er et sjeldent samtaletema i deres hverdagsliv. Jeg vil deretter også vise hvordan familien ikke bare er viktig i deres forsøk på å gjenopprette en økonomisk trygghet umiddelbart etter krisen, men at de sosiale relasjonene også påvirker informantenes konsumavgjørelser. Familiens innvirkning på deres konsumvalg får frem at deres konsumhandlinger ikke kun bærer preg av det å få mest mulig ut av minst mulig ressurser, men at informantene også foretar selvbevisste handlinger som bryter med denne holdningen.

Usikkerhet og mistillit

Usikkerheten og mistilliten økte som følge av krisen. Det ble flere fattige, og de sosiale forskjellene kom tydeligere frem. Tegn på den økende fattigdommen ble synlig allerede tidlig på 1990-tallet, da sporene av den neoliberalistiske utviklingen viste seg. Den velstående eliten ble rikere, mens middelklassen og *clase baja* opplevde å bli fattigere. *Clase alta* hadde derimot muligheten til å stenge fattigdommen ute ved å trekke til ”gated

neighbourhoods”, hermetisk lukkede hus og private biler. Mens middelklassen delte byen med byenes fattige. Ifølge Guano, var det *clase media media* og *clase media baja*, som ikke hadde penger til å leie inn et vaktelskap eller gjerde inne huset, som følte seg mest truet. Denne utviklingen førte også til at det ble vanskelig å holde på bildet om at Buenos Aires hovedsakelig bestod av hvite middelklasseborgere (Guano 2003).

Andre synlige tegn på den høye arbeidsledigheten, og landets økende fattigdomsproblem, var fremveksten av *cartoneros* og *piqueteros*. Antallet *cartoneros* økte kraftig i tiden etter krisen. *Los cartoneros* betegner den gruppen som livnære seg gjennom deres arbeid med å samle inn resirkulerbart avfall. Flere av byens fattige som mistet sitt arbeid som følge av krisen, vurderte arbeidet som *cartonero* som en ny inntekstkilde. *Los cartoneros* ankommer sentrumskjernen i tog fra byens fattige forsteder, og har med seg store traller, hvor de hovedsakelig samler papp og papir, ved å gå igjennom innbyggernes avfall. Mange av de er organisert i kooperativer, og alle har sine faste gater i byen hvor de arbeider på kveldstid. De har blitt en stor og synlig del av bybildet de siste årene. Hyppige demonstrasjoner utført av *los piqueteros* er også blitt et fast innslag. *Los piqueteros* er en protestbevegelse formet av fattige og arbeidsløse på slutten av 1990-tallet. *Piqueteros* overstettes med blokade og viser til gruppens demonstrasjonsform. De kjemper for bedre forholdene for seg og sine familier. Antall *piqueteros* og demonstrasjoner økte i takt med landets krisetilstand. De utgjør nå en stor gruppe i samfunnet, og er med på å gi landets fattige en stemme (www.magicalurbanism.com). Med den økende fattigdommen, vokste også byens slumområder (*villa miserias*) seg større. En reaksjon på denne utviklingen kom frem gjennom intervjuer og samtaler med informantene, hvor de hevdet at den økende forskjellen mellom fattig og rik gjorde at Argentina var i ferd med å bli mer lik andre latinamerikanske land, og at de var på vei til å miste sin status som det av de latinamerikanske landene med den størst middelklasse.

Usikkerheten preget informantene. Det var et skarpt skille mellom gate - hjem, eller offentlig – privat. De var svært forsiktige med hvem som fikk komme inn i hjemmene deres, og viste stor skepsis til andre landsmenn de ikke kjente. Jeg konfronterte blant annet Claudio og Linea med dette, og de sa seg enige i min påstand. Linea hevdet at hun kun stolte på de vennene hun hadde hatt over lengre tid, og at hun hadde få nye tilskudd i vennekretsen i løpet av de siste årene. Claudio svarte at han etter krisen hadde utviklet sin skepsis til politikere, politi og *con la gente en general* (til folk generelt). De gangene jeg var alene i

huset oppfordret han meg til ikke å åpne døren, med mindre jeg ventet besøk. Det viste seg at hjemmet var av spesiell betydning for informantene. Da jeg spurte hva som var deres viktigste eiendel, uttrykte Claudio det slik: "...jeg kan unnvære ferier, restaurantbesøk, nye klær og så videre, men jeg kan ikke unnvære huset. Huset har vi stor glede av. Her kan vi føle oss rolige, og jeg nyter å være hjemme sammen med Maria eller ha venner på besøk." Linea (36) omtalte også huset som den materielle eiendelen med størst betydning: "Det er mitt tilfuktssted. Her kan jeg være meg selv, slappe av og føle meg trygg."

"Nunca estas segura en este pais – du er aldri trygg i dette landet"

En annen form for usikkerhet, er den usikkerheten informantene følte for fremtiden. Claudio og Maria forberedte sin fremtid i Argentina blant annet ved å legge seg opp sparepenger, som de investerte i eiendom. Maria sier hun er helt avhengig av å spare. "Jeg føler meg dårlig og skyldig om jeg ikke sparer," forteller hun. Hun setter av førti prosent av lønnen hver måned, og det gjør at hun føler seg roligere. Pengene trenger hun for egen sikkerhet. Claudio forklarer prioriteringene deres slik:

"...først det som er" basic", som mat og klær...deretter sparepenger - også kommer helsestudio, ut å spise og så videre. "Dette er i tilfelle noe skjer.... I Argentina vet du aldri hva som kommer til å skje... Vi har ikke penger i banken, vi gir ikke ut lån mer – men vi velger nå å investere i eiendom."

Bestemor Marcela er også en av dem som er opptatt av sparepenger for å kunne sikre egen fremtid:

"Slik er det her (i Argentina). Du kan aldri være sikker på hva som kommer til å skje deg neste dag. Du er aldri sikker på fremtiden.....på grunn av min alder er det pengene som gir meg sikkerhet....det er ikke bare at jeg har familie som er glad i meg...og venner. Sikkerheten får jeg av penger. Jeg trenger hushjelp hver dag. Jeg kan ikke bo alene og leve uten hushjelp – hvem skal betale det (om ikke jeg gjør det)? Mine barn har egne familier, hus og barn.....de kan ikke betale for mine utgifter. Problemer for meg er problemer for dem...."

Landets ustabile historie, som bærer preg av sykliske kriser, ser ut til å ha satt sitt preg på informantene. Claudio og Marcela gir uttrykk for at de ikke føler seg trygge i Argentina, fordi de aldri vet hva som kommer til å skje. Claudio forteller at han ikke stoler på landets politikere, og viser til devalueringen av pesos som et eksempel på hvor store endringer som kan skje fra den ene dagen til den andre, uten at han selv har mulighet til å kontrollere det. Både Claudio og Marcela opplevde en drastisk reduksjon av sparepenger. Fra den ene dagen til den andre ble deres sparebeløp redusert til en tredel av den opprinnelige verdien.

Marcela er en av de få som fremdeles oppbevarer penger i banken. De fleste av informantene stoler ikke på bankene, noe som gjør at de velger alternative spareformer.

I banken eller under madrassen?

I perioden under feltarbeidet var det fremdeles jevnlig demonstrasjoner mot bankene. I Florida, en bilfri handlegate i sentrum, var det demonstrasjon utenfor en av bankene hver onsdag. Det var mellom ti og femten demonstranter. De var utstyrt med plakater og gjenstander som de slo i fast takt mot blikkveggen satt opp utenfor bankens fasade, mens de ropte ut slagord mot banken. Bakgrunnen for denne ukentlige demonstrasjonen var lovendringene som fant sted i begynnelsen av 2002, med utvidelsen av "el corralito" og vedtaket om at sparebeløp, uansett valutaform, ville bli omgjort til devaluert pesos. Disse avgjørelsene førte til økt mistillit mot landets banker. Samtlige informanter gav også uttrykk for at de ikke stolte på bankene. På et spørreskjema gitt til seksten informanter svarte to at de oppbevarte penger i banken. De resterende sparte "under madrassen", og vurderte denne spareformen som tryggere enn å oppbevare pengene i banken. Flere av informantene hadde ikke mulighet til å legge seg opp store sparebeløp, men det ble lagt av mindre beløp når det var mulighet for det. De som satt på større sparebeløp valgte å gjøre investeringer. Kjøp av eiendom var da vanligste investeringsformen, fordi den ble vurdert som den sikreste investeringen en kunne foreta.

Et eksempel her er hvordan Sofia (24) valgte å spare. Når hun får lønn på bankkonto tar hun ut det hun skal spare, veksler det til amerikanske dollar, og putter beløpet i et lite skrin hun har hjemme. Det er to grunner til at hun har valgt å spare i dollar. For det første er det lettere å spare i dollar, fordi hun da ikke kan "låne" av sparepengene. Det krever at hun går i banken og veksler, og det gjør terskelen for å ta av sparepengene høyere. En annen grunn er at det med tanke på landets stadige devalueringer av pesos, er sikrere å spare i dollar enn i pesos. Kontoens resterende beløp bruker hun i løpet av måneden. Hun betaler da mye med kort, fordi hun da får en liten prosentandel tilbake av summen hun handlet for. "Det er ikke så mye du tjener på det," sier hun. "Kjæresten min gidder ikke å gjøre det, men jeg prøver å bruke kortet." Dette tiltaket kan være et grep fra bankens side for å vinne tillit og nye kunder. Et annet tiltak fra bankens side er for eksempel hvordan de benytter seg av reklame for å bygge opp argentinernes tillit til bankene igjen. Et eksempel er en reklame for en av

landets banker på undergrunnen, hvor de reklamerte med at hos dem kan du føle deg trygg og være sikker på at ingenting er skrevet med små bokstaver.

Denne uoffisielle ”boikotten” av bankene førte til at informantene vanligvis betalte med kontanter. Flere butikker oppfordret også kundene til å betale med kontanter, ved for eksempel å gi dem ti prosent avslag. Dette gjaldt spesielt butikker hvor det ble solgt klær, sko og lignende. Det var heller ikke uvanlig å spare i dollar. Flere av dem som hadde lagt seg opp litt penger, vekslet sparepengene fra pesos til dollar.

Muligheter og begrensninger

Denne nye konteksten med økende usikkerhet, samt krisens direkte økonomiske innvirkning på privatpersoners økonomi, er viktige faktorer å ta med for å forstå informantenes situasjon slik den fremstod under feltarbeidet. Jeg har fokusert på hvordan endringene og den nye konteksten har lagt føringer på informantenes muligheter og begrensninger med henhold til bruk av penger. Det er slik jeg har fått informasjon om hvordan informantene håndterer de vedvarende endringene krisen medførte.

I *Kultur og hverdagsliv* presenterer Gullestad en teori om valgmuligheter og begrensninger. Hun hevder at individet har fått større valgmuligheter, og flere felter av livet har fått økende symbolverdi. Individet er selv ansvarlig for å sette sammen roller det kan få anerkjennelse for, hvor gevinsten er en anerkjent og bekreftet sosial identitet. Hun omtaler dette som en livsstilskonkurrans. Men, hevder Gullestad, det ligger en tvang i valgmulighetene. Hun skriver: ”...i denne prosessen (...) er hun eller han begrenset av det råmaterialet tidligere livsløp, nåværende situasjon og kulturelle kompetanse gir. Det skapende uttrykk er også begrenset av den mening som tegnelementene har fra før, før de settes sammen i en ny komposisjon” (Gullestad 1989 s 105).

Gullestad bruker teorien for å vise at vår tids utvikling gir et økende antall valgmuligheter, samtidig som det er visse begrensninger individet må forholde seg til. I motsetning til Gullestad ønsker jeg å få frem at informantene har færre muligheter. Jeg vil benytte meg av de tre første begrensningene Gullestad vektlegger, for å forstå hvilken innvirkning krisen har hatt og fremdeles har på informantenes valgmuligheter og begrensninger med henhold til bruk av penger. Det er helt klart at det ligger en tvang i valgmulighetene; ved at en må gjøre

ta et valg, samtidig som dette valget må foretas innen visse begrensninger. Men situasjonene for mine argentinske informanter skiller seg fra analysen Gullestad gjør, ved at informantene i tillegg befinner seg i en endringsprosess grunnet landets økonomiske situasjon. De tvinges til å velge innen mer begrensede rammer enn tidligere, på grunn av redusert økonomisk kapital og en endret kontekst. På enkelte områder kan en si at de tvinges til å velge produkter de tidligere ikke ville ha kjøpt, eller å kutte ut eller ned på visse produkter og tjenester. Som et resultat av disse nye begrensningene har informantene måttet legge om sin bruk av penger for å kunne imøtekomme de nye betingelsene. Dette gjelder ikke samtlige informanter, men for flertallet er dette tilfellet.

I kapittel tre tok jeg for meg tidligere livssituasjon ved å analysere hvordan krisen fikk en direkte innvirkning på informantenes økonomiske situasjon, og hvordan informantene håndterte endringene. Jeg vil nå gå videre med hvordan begrensningene påført av krisen fremdeles påvirket deres økonomiske situasjon under feltarbeidet. Dette vil jeg gjøre ved å fokusere på hvordan de nye begrensningene og den usikre konteksten reduserer deres valgmuligheter.

De nye begrensningene

I samarbeid med informantene forsøkte jeg under feltarbeidet å kartlegge deres konsummønster for å få et konkret innblikk i deres konsum, og for å kunne sammenligne det med de endringer informantene fortalte meg de hadde foretatt av sitt konsum etter krisen. Hvordan informantene har blitt rammet økonomisk varierer, og det gjør også deres endringer med henhold til konsum. Det er ulikt hvor langt informantene måtte gå med nedskjæringene. Noen kan konsumere mer eller mindre det samme som før, men produktene er byttet ut med nye billigprodukter av lavere kvalitet. Nattklubber, barer og restauranter er byttet ut med billigere alternativer, og besøkene er mindre hyppige nå enn de var før. Andre har måttet gå lenger i nedskjæringen av flere varer og tjenester. Men felles for dem som ble rammet, er at selv de som foretok større nedskjæring, ikke gjorde endringer som skapte problemer med å opprettholde deres daglige rutiner. Det er ingen som solgte huset eller bilen, til tross for at enkelte ikke hadde mulighet til å vedlikeholde huset eller reparere bilen. Det er ingen som sluttet å trene, gå til psykolog, eller foretok bytte fra privat til offentlig skole eller lignende. Rutinene og forutsetningen for dem vedvarer. En grunn til at dette er mulig, til tross for at informantene sitter med mindre økonomisk kapital nå enn før krisen, er at de senker

standarden og kvaliteten. Dette gjøres for eksempel ved å gå over til å kjøpe *segunda marca* produkter, unnlate utgifter til vedlikehold, og kutte ned på varer og tjenester som kan unnværes uten å skape diskontinuitet i livene deres. Informantene viser evnen til å finne alternative økonomiske løsninger. Eksempler på vanlige erstatningsløsninger var å la mobilen ligge, og heller benytte seg av telefonkiosk eller forhåndsbetalte kort. Disse kortene kan du bruke både på hustelefonen og på mobilen. Dette er løsninger som gir bedre kontroll over utgiftene. En annen løsning var å ta kortere ferier, og legge ferien innenlands. De foretok en endring av sine konsumvaner, ikke nødvendigvis ved å kutte dem ut, men ved å finne en billigere erstatning. Denne holdningen gikk igjen hos samtlige informanter som benyttet seg av strategi nummer to, kostnadskutt.

Familien Gonzales er her et godt eksempel. Som vi har sett, var denne familien blant de som ble relativt hardt rammet av krisen. De har gitt avkall på flere varer og tjenester. Før hadde de hushjelp fem dager i uken, som holdt huset i stand og laget mat. Nå har familien en som vasker huset deres én gang i uken, og dette betaler Marcela for. Familiens blir sjelden brukt på grunn av at den er i dårlig stand, og det er rimeligere å reise med kollektivtransport. I likhet med bilen, blir heller ikke varmeapparatet i huset fikset. Det gikk i stykker for to år siden, noe som resulterer i at familien nå kun varmer opp ett rom i huset på vintertid. Matvarer og andre daglige forbruksvarer består hovedsakelig av *segunda marca* produkter, som familien tidligere ikke ville ha kjøpt. Familien har fremdeles fjernsynet, hvor ledningene et teipet opp mot veggen for å få et best mulig bilde. Men de har færre kanaler å velge mellom, fordi de har kuttet ut kabel-tv. Kulturelle aktiviteter, samt innkjøp av klær og andre personlige forbruksprodukter, er det også trappet kraftig ned på.

Claudio og Maria ble ikke rammet like hardt, men også de har foretatt endringer. Flere av de daglige forbruksvarene ble byttet ut med billigere alternativer. De spiste sjeldnere ute, de dro ikke lenger på ferie til utlandet og de foretok en revurdering av hva som kan regnes som trygg investering. Som følge av krisen, tapte paret store deler av sparepengene de hadde lagt seg opp de siste ti årene. Dette var penger som skulle gå til å sikre deres fremtid. De er nå opptatt av å opparbeide seg en solid sparekonto, slik at de igjen kan føle at fremtiden er økonomisk sikret. De prioriterer derfor å spare førti prosent av inntekten hver måned, og denne avgjørelsen preger nå hvordan de velger å konsumere.

Det er ulikt hvordan krisen har rammet informantene, noe som gjør at de har måttet foreta endringer i ulik grad. Men felles for samtlige informanter er at ingen har solgt eiendeler av stor verdi eller foretatt andre endringer som gir vedvarende konsekvenser. Jeg vil her vise tilbake til Gullestads teori, og kulturell kapital, som er den tredje begrensningen hun vektlegger ved valg (Gullestad 1989). For informantene er deres kulturell kapital viktig for å få ”kabalen til å gå opp”. Informantene er avhengig av sin kunnskap om hvordan og hvor de skal foreta endringene i budsjettet, for å kunne opprettholde de fleste daglige rutinene. Informantene velger i høy grad å opprettholde hverdagskonsumet og kutte det ekstraordinære. I de tilfeller hvor ekstraordinære utgiftsposter blir prioritert, er det vanlig å benytte seg av å betale i kvoter. Eksempler på dette er importert parfyme, dvd-spiller, en reise, klær og så videre. De fleste butikker annonserer med at du kan betale i kvoter, og det er vanlig å benytte seg av dette.

Gjennom hvordan informantene legger om sin bruk av penger, for å tilpasse seg sin nye økonomiske situasjon, så klarer de å opprettholde en viss grad av normalitet i hverdagen. En kan si at de tøyser strikken på en slik måte at de har mulighet til å fortsette mer eller mindre som før, ved at de opprettholder konsumrutinene og ikke foretar store endringer som gir vedvarende konsekvenser.

Har det skjedd en endring?

En kan så spørre seg i hvilken grad informantene har foretatt en endring av sine økonomiske prioriteringer. Familien bor i samme hus som før, den samme bilen står fremdeles parkert i garasjen, det er mer eller mindre de samme matvarene på bordet, familiemedlemmene er i arbeid eller på skole og så videre. Livet ser i stor grad ut til å være det samme som før. Dette bildet holder helt til en tar en nærmere titt på det. Da ser en at vedlikehold av hus og bil er sterkt nedprioritert, at kjøkkenbordet er fylt med matvarer familien tidligere ikke ville ha kjøpt og så videre.

Men kvalifiserer informantenes måte å håndtere krisens vedvarende innvirkning på, til å bli omtalt som endring? Kanskje passer det bedre å omtale det som kontinuitet eller diskontinuitet. Deres justeringer og nedskjæringer bærer ikke preg av store omveltninger. De bærer mer preg av innstramminger, redistribusjon og erstatninger. Innstramminger i form av at flere av informantene kuttet ut enkelte varer og tjenester, og foretok en redistribusjon av

sine økonomiske midler, ved at de valgte ut hva de kunne unnvære og hva de ikke kunne unnvære. Informantene viste også evnen til å finne erstatninger, eller alternative løsninger for å få sine ressurser til å rekke lengst mulig.

De nye begrensningene og omstruktureringene som preger konsummønsteret later til å være inkorporert praksis for informantene. Verken krisen eller de vedvarende endringene ble snakket om i hverdagen. Dette kan kanskje ha en sammenheng med at informantene har det mer eller mindre som før krisen, til tross for endringene de har foretatt. Opprettholdelsen av rutiner kan være med på å forsterke følelsen av normalitet for informantene. Men for å oppnå denne følelsen av at det de velger er det naturlige eller normale, så må de gi opp en del valgalternativer. Denne prosessen er med på å skape en struktur som begrenser valgene (Ilmonen 2001). For å få frem denne prosessen, og hva opprettholdelse av konsumrutinene kan bety for informantene, vil jeg benytte meg av skillet mellom refleksive handlinger, som er selvbevisste handlinger, og rutine handlinger, som er handlinger som foretas uten videre refleksjon.

Refleksivitet eller rutinert praksis?

Ilmonen foretar en diskusjon av skillet mellom refleksive handlinger og rutine handlinger. Han bruker begrepene ”rutine” og ”behaviour” for å få frem skillet, og viser til Cambell i det han definerer ”rutiner” som: ”voluntary and meaningful conduct”, og ”behaviour” som: ”repetitive and unreflected, following principles that are known neither to the individual nor to a larger public” (Ilmonen 2001:10). Han presiserer at dette kun er et analytisk skille. I virkeligheten vil ikke disse kategoriene eksistere i rene former. ”Behaviour” kan gå over til å bli ”rutine”, og begge handlingene har noe av hverandre i seg. Det er heller ikke et nytt skille Ilmonen her presenterer. Han viser blant annet til Max Weber (1964) og Cambell (1996), som har brukt et lignende skille. Ilmonen ønsker å bruke dette skillet for bedre å kunne forstå den delen av konsumet som ikke er styrt av refleksive handlinger fra aktørens side. Han er opptatt av konsumrutiner, og argumenterer for at et fokus på dette vil kunne gi oss informasjon om den daglige konsumpraksisen, som han hevder har fått for lite oppmerksomhet i sosiologien.

Ved å ta i bruk Ilmonens teori om konsum og rutiner beveger jeg meg bort fra kun å se på handlingene til informantene, til å også rette fokus mot hva deres handlingsmønster kan

innebære. Deres handlinger sier mer enn hva de viser i praksis. Det er dette jeg vil få frem ved å benytte meg av skillet mellom refleksive og ikke- refleksive handlinger.

Valg og rutiner

Det meste av det som er skrevet om konsumrutiner er basert på konsumobjekter og aktiviteter som har vært i bruk over lengre tid. Det er gjort langt mindre forskning på nye konsumrutiner. Men ut i fra Ilmonenes resonnement kan vi slutte oss til at en lignende logikk også gjelder for nye konsumvaner. Ilmonen henter frem et illustrerende eksempel om bruk av briller. Når en person har fått briller for første gang, eller har fått nye briller, vil personen være brillene meget bevisst. Men etter hvert som øynene og nesen blir vant til brillene, vil brukeren og omgivelsene ikke lenger legge merke til brillene.

”..... we learn little by little, to know these novel commodities through our bodies, their properties and the activities that they imply. This learning process might take shorter or longer time, but when we no longer need to concentrate on these commodities and their related activities, their use become routine and that does not demand our attention....(s 22).”

”Behaviour”- konsumhandling kan gå over til å bli til konsum-” rutiner”. Det er muligens en slik type tilpasning som kan prege informantens handlinger. I tiden etter krisen bar deres konsumhandling preg av bevisste valg, fordi de måtte foreta gjennomtenkte restruktureringer for å imøtekomme restriksjonene den nye økonomiske situasjonen satte dem i. Med tiden har disse restruktureringene blitt innlemmet i en praksis som ikke lenger krever en begrunnelse. Praksisen har gått over til å bli rutine. Rutiner har ulike funksjoner. De skaper en følelse av trygghet og normalitet, de hjelper oss til å begrense våre valgmuligheter og de gjør våre handlinger forutsigbare og troverdige. Disse tre funksjonene gjør at rutiner får hverdagen til å gå lettere. Og det gjør det også forståelig hvorfor det er vanskelig å bli av med rutinene (Ilmonen 2001:17).

For informantene virker alle disse tre funksjonene til å spille en vesentlig rolle. Gjennom deres evne til å skape kontinuitet ved å opprettholde hverdagsrutinene, så klarer de også å skape en følelse av trygghet og normalitet i en endret situasjon. Men for at innholdet i deres nye konsumrutiner skal late til å være som før, så må det enkelte individet gi opp en del valgalternativer. Rutiner begrenser valg ved at de skaper en struktur, som bidrar til å begrense valgmulighetene. Dette skjer ved at flere valgmuligheter blir eliminert, gjennom at

informanten følger sitt rutinerte valg. For at de nye konsumhandlingene skal kunne bli rutiner, så må også argumentasjonene bak den nye konsumhandlingen endre seg. For å få tak i argumentene som ligger bak deres "naturlige" konsumvalg, så holder det ikke å se på konsumrutinene, ettersom rutinene er noe en gjør uten bevisst refleksjon. Måten en kan få tak i denne argumentasjonen på, er å vende seg til de situasjoner hvor en person blir konfrontert med egne valg gjennom møte med andre valgalternativer.

Pragmatisk innstilling

Da jeg spurte informantene om hvordan de forholdt seg til de nye økonomiske begrensningene, og hvordan dette påvirket deres konsum, var ett av svarene jeg fikk: "*Cuando mas caro – menos consumo – eso es logico* (når ting er dyrere – konsumerer man mindre – dette er logisk)". Dette svaret var det Marcela som gav meg. Hun fortalte at hun hadde lagt om konsumet etter krisen. Dette mye på grunn av den generelle prisstigningen som fant sted i landet. Hun forklarte at hun kun konsumerte det som var nødvendig. Svaret hennes illustrerer en svært pragmatisk innstilling til omstruktureringen av eget konsum, som gikk igjen hos samtlige av de jeg snakket med.

Da jeg spurte Liliana om hvordan hun forholdt seg til endringene av konsumet, svarte hun: "Jeg tenker ikke så mye over det lenger, bortsett fra at jeg noen ganger savner mat av skikkelig god kvalitet." Lilianas søster, Victoria, svarer følgende på samme spørsmål: "Det er vanlig at en lar dette (konsumendringene) påvirke seg, men nei – det gjorde ikke det med meg. Jeg tenkte, jeg kan ikke kjøpe dette, ok – greit. Ferdig med det...."

Denne holdningen gikk igjen hos samtlige informanter. De klaget ytterst sjelden, og opererte ikke med en sammenligning av hvordan deres økonomiske situasjon og konsum var før og etter krisen. Dette forbauset meg. Jeg hadde ventet meg at krisens innvirkning på deres private situasjon ville være et eksplisitt tema som ville komme opp i hverdagen. Utad gav informantene uttrykk til å ha forsonet seg med sin nye økonomiske situasjon, og slått seg til ro med begrensningene av egne valgmuligheter.

Å bli konfrontert med egne valg

Som nevnt, virket det som om endringene var inkorporerte, noe som medførte at deres nye restriksjoner var et sjeldent samtaleemne. Dette gjorde det vanskelig å få tak i argumentasjonen bak den enkeltes valg. Det var kun i de tilfeller hvor jeg spurte informantene direkte om deres holdninger til endringene, eller da de ble konfrontert med dem gjennom møte med andre, at jeg fikk tilgang på informasjon om deres forhold til de nye begrensingene. Jeg vil bruke Bourdieus begreper ”doxa” og ”opinion” i et forsøk på å begrepsfeste hva som skjedde i de situasjoner hvor informantene ble konfrontert med egne valg.

Bourdieu bruker disse begrepene i boken *Outline of a Theory of Practice*, hvor han diskuterer forholdet mellom refleksivitet, handling og samfunn. Det er en del handlinger som blir foretatt uten videre refleksjon eller diskusjon. ”Doxa” eller ”det doksiske felt”, utgjør de sidene ved det sosiale liv som en ikke reflekterer over, men som føles naturlige fordi de samsvarer med den etablerte orden. Bourdieu skriver at ”doxa” gir følgende opplevelse: “..when there is a quasi-perfect correspondence between the objective order and the subjective principles of organization the natural and social world appears as self-evident” (Bourdieu 1977:164). Han omtaler korrespondansen mellom samfunnsordenen og de subjektive prinsippene som en ”quasi-perfect order” fordi det er en kunstig reproduisert orden. Den virker ikke til å være vilkårlig, som en av mange muligheter, men fremstår som den eneste og naturlige orden. Motsetningen til ”doxa” er ”opinion”. ”Opinion” er feltet for diskurs. Her kan det etablerte (orthodoxy), som samsvarer med ”doxa”, bli konfrontert med konkurrerende muligheter eller diskurser (heterodoxy). Den underliggende sannhet bak en handling definert som ”doxa”, kommer først frem når den blir konfrontert med andre muligheter i feltet for ”opinion” (Bourdieu 1977).

Dette skillet mellom ”opinion” og ”doxa” bygger videre på det skillet Ilmonen operer med mellom ”behaviour” og ”routine”, eller det refleksive og det ikke refleksive. I virkeligheten er det ikke et klart skille mellom ”behaviour”- handlinger og ”routine”- handlinger. Jeg finner det derfor nyttig å bruke begrepene ”doxa” og ”opinion” for å få frem dynamikken mellom refleksive og ikke- refleksive handlinger. En kan si at de refleksive handlingene hører til ”opinion” og de handlinger en ikke setter spørsmålstegn ved, hører til ”doxa”. Men en handling kan bevege seg fra det ene feltet til det andre. Handlinger tilhørende det ”doksiske feltet” kan bli utfordret ved at de blir konfrontert med et annet valgalternativ. Handlingen

går da fra ”det doksiske felt”, til ”opinion”. Utfallet av dette kan bli at en endrer den handlingen en har sett som det eneste naturlige valgalternativet, eller; en kan bli konfrontert med en alternativ løsning, og bestemme seg for at slik gjør ikke jeg det, og handlingen kan gå tilbake til å være ikke- refleksiv. En slik bevegelse skjer stadig, og den illustrer hvor vanskelig det er å operere med skillet mellom ”behaviour-handlinger” og ”rutine-handlinger”. Bevegelsene i de empiriske eksemplene fra informantenes trivielle hverdagshandlinger er små, og skaper ikke store brudd i deres selvforståelse. Men det er gjennom å fange opp disse små bevegelsene, jeg har fått informasjon om hvordan informantene legitimerer egne valg. Et eksempel her er da Liliana besøkte meg hjemme hos Claudio og Maria.

Besøk av Liliana

Jeg har besøk av Liliana. Vi er hjemme hos Claudio og Maria, hvor jeg bor. Hun kommer rett fra en legetime i nabolaget, og det var derfor lettere for oss å ha spanskundervisningen hjemme hos meg enn på instituttet i *microcentro*. Jeg viser henne rundt i huset. Det er ingen hjemme bortsett fra jeg som sitter i spisestuen med bøkene. Liliana lurte på om jeg ikke synes det er ensomt å bo her, og spør om jeg har hjemlengsel. Jeg sier jeg ikke har hjemlengsel, og at jeg liker å bo her. ”Du er kanskje blitt vant til det,” sier hun: ”Ja – jeg er vel det,” sier jeg.

Før vi går i gang med dagens leksjoner lager jeg lunsj til oss. Jeg bærer lunsjen fra kjøkkenet, gjennom gangen og inn i spisestuen, setter brettet med maten på bordet, og går inn på kjøkkenet for å hente kaffekoppene jeg ikke fikk plass til på brettet. Liliana går like bak meg gjennom gangen, hun bærer med seg kjeks og juice. Da sier hun plutselig: ”Hey – Anna, her kan du jo ikke gjøre noe! Alt er så perfekt og ryddig.” Hun ler og rister oppgitt på hodet. Jeg ler og skjønner hva hun mener. Hun sier at jeg er velkommen hjem til henne når som helst: ”Vel – du vet hvordan hjemmet mitt er, men det ser i hvert fall ut som noen bor der!” Jeg takker for tilbudet. Jeg har allerede vært på besøk hos Liliana og hennes familie ved flere anledninger, og vet hjemmet hennes har en annen utforming og atmosfære.

I møtet med Claudio og Marias hjem blir Liliana konfrontert med hvordan familien hennes har det hjemme. Hun har vent seg til det manglende vedlikeholdet og de kalde rommene. Da hun kommer inn i huset til Claudio og Maria blir hun konfrontert med en mulighet som på det daværende tidspunkt er uoppnåelig for henne og familien. I stedet for å kommentere Claudio og Marias hjem på en positiv måte, tar Liliana tak i det hun vurderer som ”negativt”,

og bruker det til å skille seg fra Claudio og Marias hus på en positiv måte. Gjennom denne reaksjonsmåten mener jeg å spore en pragmatisk holdning til egen posisjon og hvordan hennes hjem er. Det viser også hvordan Liliana bruker denne situasjonen til å legitimere egne valg. En kan si at måten Liliana forholder seg til sitt hjem på til en viss grad er inkorporert eller ikke-refleksiv, og er en del av det "doksiske felt" for henne. Men idet hun blir konfrontert med et annet alternativ, går hennes argumentasjon bak eget valg over til å bli refleksivt (opinion). Liliana gjør seg så opp en mening, om at dette er et alternativ, men slik verken har eller ønsker hun å ha det. Før dette besøket er Liliana naturligvis klar over at det eksisterer andre valgmuligheter, men det er først når hun blir konfrontert med det, at hun gir uttrykk for at hun reflekterer over egen situasjon, og ender opp med å legitimere egne valg.

Et annet eksempel er Martin (24). Han er student og bor sammen med foreldrene og en yngre søster. Han omtaler de som bor i Palermo¹⁵ som "palermiterians". Det er et begrep han selv har kommet opp med. Alle er ikke "palermiterians", men de med en viss stil er det, forklarer Martin. "Han, for eksempel", sier Martin og peker på en gutt med mørkt moteriktig frisert hår, solbriller, militærshorts til under knærne, en hvit t-skjorte og joggesko. "Jeg liker stilen", sier Martin, "men når alle går slik, er ikke stilen spesielt bra lenger." Han legger vekt på å ha en alternativ og individuell stil. Han plukker opp plaggene sine her og der, men kjøper det meste brukt. Da han sist handlet brukte klær hadde han med seg en pose med gamle klær fra moren. Han byttet dem inn, betalte tjue pesos, og gikk ut av butikken med fem nye plagg til seg selv. Han betrakter egen stil som alternativ, og mener at du ikke trenger mye penger for å ha en god stil.

Martin har lite penger. Han bor hjemme, studerer kunst, og søker arbeid. Den høye arbeidsledigheten og lite arbeidserfaring gjør det derimot vanskelig å få jobb. Nå har han en jobb som kun består av sporadiske oppdrag for et forlag. Dersom Martin hadde hatt et ønske om å ha en "palermiterian-stil", en stil han egentlig liker, så hadde han ikke hatt økonomisk mulighet til det.

Felles for de to eksemplene er hvordan Liliana og Martin omtaler det som er utilgjengelig. De er begge klar over at det eksisterer alternativer, men ved at de følger sine rutiner, blir deres

¹⁵ Populær bydel i sentrumskjernen av Buenos Aires, som i følge mine informanter har et sterkt "fashionpreg" og blir betegnet som "hipp" og snobbete.

valg ikke- refleksive, helt til de blir direkte konfrontert med sine valgavgjørelser. Når deres handlinger eller holdninger da går fra det ”doksiske- feltet” til ”opinion- feltet”, så resulterer det i at informantene ender opp med samme konklusjon. De vurderer det de selv gjør som det ”riktige”, det de uansett ville ha valgt. Deres handlinger og holdninger blir legitimert, og de kan fortsette som før uten å foreta endringer i egen selvforståelse. Handlingene eller holdningene er ikke- refleksive, og er med på å opprettholde reglene eller argumentasjonen som ligger bak avgjørelsene. Og disse reglene stilles det ikke spørsmål ved, med mindre det oppstår problemer, eller ved at individet blir konfrontert med egne valg.

”Det der er ikke noe for oss”

Når informantene blir konfrontert med en måte å konsumere på som for dem er utilgjengelig eller utenkelig, blir et argument eller en holdning som uttrykker ”det der er ikke noe for oss” tatt i bruk. Flere valgmuligheter med henhold til konsum blir luket bort ved å bruke dette argumentet (Bourdieu 1995:196). De velger innen en begrenset ramme som kan føles naturlig, fordi de har blitt vant til begrensningene og stiller ikke lenger spørsmål ved valgene.

Hensikten med å bruke argumentet ”det der er ikke noe for oss”, er å oppmuntre en til å ta de fornuftige valgene, som de objektive betingelsene uansett tvinger en til å ta. Dette kan bidra til at det er lettere å innfinne seg med egen posisjon og de reelle valgmulighetene som foreligger, ettersom de andre mulighetene elimineres ved at de ikke er ønskelige. Utsagnet bærer også med seg konformitetsprinsippet, om at en ikke skal skille seg ut eller signalisere at en ønsker å identifisere seg med en annen gruppe (Bourdieu 1995).

Realistiske ønsker

Denne restriktive holdningen viste seg også da jeg spurte informantene om hva de på det daværende tidspunkt ønsket å kjøpe, dersom de hadde penger til det. De fleste ønskene som kom frem, var relativt realistiske og beskjedne. Dette kan ha sammenheng med at de innfinner seg med de reelle valgmulighetene som foreligger, og føler egne valg og prioriteringer som naturlige og pliktige.

Martin uttrykte ønskene slik:

”Jeg gjør det beste ut av det jeg har.....Jeg gjør det jeg kan nå..... men jeg ville ikke ha endret stil om jeg hadde mer penger. Jeg ville fremdeles ha kledd meg som jeg gjør nå, men jeg ville kanskje ha kjøpt nye klær også, dersom jeg fant noe jeg likte veldig godt. Men som regel finner jeg de beste klærne på bruktbuikter.....Men for meg betyr det å ha mye penger å ha en egen leilighet. Det ville vært det viktigste for meg. Da ville jeg også ha brukt penger på interiør og innredet leiligheten slik jeg liker. Slike ting bruker jeg ikke penger på nå. Nå bruker jeg penger på teknologi, for eksempel videokameraet mitt. Det ser jeg på som en investering for fremtiden. Det er viktig å ha i min utdanninge.....”

Victoria svarte følgende på samme spørsmål:

Det jeg ønsker å bruke penger på nå, dersom jeg hadde mulighet til det, er klær. Men dersom jeg har penger så går jeg og ser og ser, men så finner jeg ikke noe jeg vil haJeg tror ikke jeg hadde kjøpt mer klær om jeg hadde penger egentlig. Men om jeg hadde mye penger, da ville jeg ha kjøpt en terrengsykkel. Jeg har allerede en som jeg fikk i gave av ekskjæresten min, men jeg har lyst på en til..(latter).

Andrea, kusinen til Victoria og Liliana er seksten år. Hun bor sammen med familien i Flores. Da jeg spør henne om hva hun ønsker å kjøpe om hun kunne, svarer hun en bil. Hun smiler og fniser:

”Jeg kan ikke kjøre den selv ennå da men....jeg trenger bil for å dra de stedene jeg skal til. Og nå er bilen vår i stykker, så vi må kjøre dit vi skal i remis...og da må vi først ringe, så vente.....det hadde vært veldig fint med en egen bil, da slapp vi dette.”

Disse eksemplene viser realistiske håp og drømmer. Det var ingen av informantene som oppgav ønsker som var lite sannsynlig at de ville oppnå. En kan si at ønskene og drømmene i stor grad forholdt seg innen de realistiske rammebetingelsene, satt av deres objektive betingelser. Det var derimot ikke alltid informantene forholdt seg til de pålagte restriksjonene. Det viste seg at de til tider brøt med restriksjonene og holdningen med å få mest mulig ut av minst mulig ressurser. Et eksempel her er familien Gonzales' vinterferie til Barriloche, som jeg nå vil gå videre med.

Ansvar, forpliktelser og relasjoner

Jeg ble under feltarbeidet forundret over familien Gonzales' avgjørelse om å dra en uke på skiferie til Barriloche. Dette på grunn av at en slik utskielse ikke passet inn med familiens økonomiske situasjon, og deres ellers så sparsommelige konsumhandlinger. Denne turen hadde i en årrekke vært tradisjon for familien. Marcela og hennes nå avdøde ektemann, hadde tidligere et feriehus i Barriloche. Familien Gonzales pleide da å dra dit to ganger i året; en gang i løpet av sommeren, og en gang på vinteren for å stå på ski. Huset ble solgt i

1998 av økonomiske årsaker. Etter dette salget har familien kun dratt til Barriloche en gang i året og dette på vinterstid. De har da leid et hus hvor familien kan overnatte. De siste tre årene har derimot Fernando betalt store deler av turen for familien. Dette året betaler Fernando for Mariano, mens Victoria bruker siste rest av sparepenger hun la seg opp da hun arbeidet i Frankrike. Liliana tømmer også sparekontoen for å være med på turen. Hun har spart opp penger gjennom å arbeide som spansklærer. De to tidligere årene har Fernando dekket så å si samtlige utgifter for familien i forbindelse med oppholdet i Barriloche, men dette året betaler jentene så mye de har mulighet til, og Fernando er behjelpelig med resten.

I et intervju med Victoria forteller hun meg at en slik skiferie er noe hun prioriterer høyt, men at valget skaper reaksjoner blant venner. ”Hva – har du penger til å dra til Barriloche?” er en vanlig respons sier hun. Hun mener de reagerer på denne måten fordi det i utgangspunktet bare er de med mye penger som drar på skiferie dit. Det er det dyreste skisenteret i Argentina, forteller hun. De lurte på hvordan hun kan ha råd til det, når hun ellers ikke har penger til å gå på kino eller i teateret og så videre. ”Men det er slik jeg prioriterer”, sier hun. ”Jeg er villig til å ofre andre ting, slik at jeg får råd til å dra til Barriloche.”

Som allerede vist, ligger det sterke forpliktelser i enkelte familierelasjoner. Dette kan være med på å forklare hvorfor familien Gonzales prioriterer en slik vinterferie, til tross for at det strider i mot deres vanligvis stramme budsjett. Begge jentene omtaler turen som noe Fernando inviterer til. Når Fernando gir en indirekte gave, som gir familien tid og opplevelser sammen, så kan det være en medvirkende årsak til at turen er så høyt prioritert i familien. Følelsen av ansvar og forpliktelser, som ligger i familierelasjonene, kan virke inn på deres konsumavgjørelser. Dette samsvarer med Daniel Millers teori om konsum og sosiale relasjoner. Han er blant dem som vurderer slektskap som essensielt for å forstå konsum. Miller argumenterer for at konsum hovedsakelig dreier seg om sosiale relasjoner – eller kjærlighet. Kjærlighet i denne sammenhengen, har ikke med valg å gjøre, men er mer knyttet til forpliktelser og ” et sett av predisposisjoner”, som eksisterer før forholdet hvor predisposisjonene blir manifestert. Disse predisposisjonene er hovedsakelig å finne i forventningene som ligger i slektskap og avhengighet (Miller 1998:138).

Familierelasjonene forplikter, og det gjør også gaver. Ifølge Mauss bærer gaven med seg tre forpliktelser. Det er plikten til å gi, plikten til å ta i mot og plikten til å gi tilbake. Han har

gjort et sammenlignende studie av ulike potlachlignende¹⁶ institusjoner, og kommet frem til at samtlige gavebytter han har tatt for seg bærer i seg disse tre pliktene. Dersom en ikke er villig til å ta i mot gaven, signaliserer det at en ikke er verdig gaven, eller ikke har mulighet eller ønsker å gi gjenytelse (Mauss 1990). Denne form for bytte bygger på prinsippet om resiprositet, hvor giver venter gjenytelse, men gjenytelsen skal ikke skje med det samme, og den har ingen bestemt verdi. Gavebytter som innebærer disse tre pliktene kaller Mauss totale ytelser. De bærer med seg informasjon om giveren, samtidig som de er av stor betydning for de involverte (Eriksen H.1998).

Forpliktelsene som ligger i familierelasjoner og gaver, kan være en av grunnene til at turen prioriteres. Familien Gonzales vil ikke avslå ferien, som kan betraktes som en gave fra Fernando. Gjennom hans invitasjon opprettholder familien ferien som har vært en tradisjon gjennom en årrekke. Denne avgjørelsen, om å fortsette å dra til Barriloché slik de pleier, til tross for at familien har mindre penger enn før, er i likhet med konsumrutinene i hverdagen med på å opprettholde livet slik det var før krisen.

Fordi jeg fortjener det...

Da jeg spør Liliana om hun synes hun skulle prioritere å bruke pengene sine på en annen måte enn hva som er tilfellet nå, er svaret jeg får: ”Nei, jeg er fornøyd med hvordan jeg bruker pengene mine nå. Jeg kunne kanskje betalt litt mer hjemme, for eksempel hjelpe til med å betale *obra social*. Men jeg tror jeg fortjener det, jeg fortjener å nyte det (pengene).” Liliana har hatt en bedre inntekt det siste året, enn hva hun hadde da hun arbeidet som lærer på en privatskole i Flores, samt på familiens skole, hvor hun sjelden fikk betaling. Enkelte utgifter skjulte hun derimot for familien, fordi hun mente de ville karakterisere hennes valg som sløsing, og undre seg over hvordan hun hadde råd til det. Et eksempel her er mens vi var på skiferie i Barriloché. Hun valgte da å benytte seg av en skiinstruktør to av dagene. Skiinstruktøren var en bekjent, så hun fikk en god pris, men hun ville likevel ikke fortelle de andre turdeltakerne om utgiften. ”De vil bare si at jeg ikke trenger det, og at det er bortkastet penger... Men om jeg ikke har noen til å lære meg, så kommer jeg aldri til å bli bedre. Jeg har lyst til å lære mer teknikk...og jeg fortjener det Anna,” sier hun, og smiler lurt.

¹⁶ Potlach er en økonomisk og sosial institusjon utbredt på nordvestkysten av Nord-Amerika. Fenomenet kan omtales som et rivaliserende gavebytte, hvor det er om å gjøre å overgå hverandre i prangende forbruk (Eriksen H. 1998)

Liliana gir uttrykk for at hun føler forpliktelsene som ligger i familiebandene, ved at hun mener at hun kanskje burde betale mer hjemme, fremfor å unne seg selv noe ekstra. Hun velger likevel å gå mot det ansvar og de forpliktelser hun føler overfor familiens økonomiske situasjon, ved å ta seg råd til en ekstraordinær utgift. Liliana velger å holde utgiften skjult for familien, på grunn av reaksjonene hun forventer å få på avgjørelsen.

En slik konsumhandling, hvor en unner seg noe ekstra, omtaler Miller som ”treat”. En ”treat-konsumhandling”, blir gjerne utført av den personen i husholdet som foretar innkjøpene. Det kan for eksempel være en tur i matvarebutikken, hvor et ekstra produkt som strengt talt ikke er nødvendig, blir lagt i kurven. Dette produktet gjemmes gjerne bort, og tas frem når den som har unnet seg ”treaten” er alene, eller sammen med den eller de hun vil dele det med. For flertallet blir en slik konsumhandling betraktet som en ekstraordinær luksus, som står i kontrast til resten av kjøpene/utgiftene (Miller 1998).

“Treat” skiller seg ut fra det normative etos for shopping, som i følge Miller, er “thrift”. “Thrift ” betegner sparsommeligheten eller den økonomiske sansen som hverdagskonsumet vanligvis er styrt av. Miller hevder at: “That which the shopper does on the behalf of the household is governed by thrift, while their individual presence is signified by the treat” (Miller 1998:48). Dette viser tilbake til hva jeg allerede har antydnet, med at informantene er seg bevisst at det finnes mer luksuriøse alternativer, enn hva de vanligvis benytter seg av. Deres rutinehandlinger er derfor ikke til en hver tid ikke refleksive, men beveger seg mellom å være refleksive og ikke- refleksive. Og det viser seg at informantene til tider bryte med sin pragmatiske rasjonalitet, ved å unne seg en økonomisk utskeielse, i form av en ”treat”.

Å benytte seg av tilbud

”Thrift”, eller det å benytte seg av sparsommelige løsninger og en økonomisk sans, er noe samtlige informanter er opptatt av. Måten de utfører det på varierer derimot etter hvilken inntekt og hvilke interesser personen har. I Marianos tilfelle kan en vurdere hans innsats på dette området som et uttrykk for ansvar og kjærlighet, i det han prøver å gjøre det beste ut av situasjonen for familien, gjennom å få pengene til å strekke lengst mulig. Andre eksempler, allerede vist, hvor sosiale relasjoner påvirker informantenes prioriteringer, er hvordan Augustina, Marcela og Fernando prioriterer å hjelpe sine familiemedlemmer økonomisk, når familiemedlemmene deres befinner seg i en økonomisk vanskelig situasjon.

Oppsummering

I kapittel tre fokuserte jeg på hvordan krisen rammet middelklasseinformantene, og foretok en analyse av deres håndteringsmuligheter og strategier. I dette kapittelet har jeg gått videre i analysen, ved at jeg har forsøkt å forstå informantenes pragmatiske innstilling til endringene, samt deres handlingsmønster. Samfunnsendringene som har ført til en økende mistillit og en voksende usikkerhet, er viktige faktorer å ta hensyn til i en vurdering av informantenes handlinger. De har måttet tilpasse seg disse endringene, samt deres nye økonomiske situasjon. Endringene har medført en reduksjon av valgalternativer for informantene. De tvinges til å velge innen mer begrensede rammet enn tidligere. Det er ulike måter å tilpasse seg endringene på, men et fellestrekk er at informantene legger om konsumet ved å foreta endringer som ikke skaper diskontinuitet i livene deres. De opprettholder i stor grad deres konsumrutiner, og forutsetningene for dem, mens de kutter det ekstraordinære, samt de varer og tjenester som kan unnværes uten å skape vedvarende endringer. Dette får de til, til tross for at de har opplevd en reduksjon av økonomiske midler, ved at de senker kvaliteten og standarden på varer, tjenester og andre eiendeler. Handlingene som utføres i håndteringen av krisen kan utrykke mer enn hva de konkret viser. Dette har jeg forsøkt å få frem gjennom å bruke skillet mellom ”behaviour-handlinger” og ”rutine-handlinger”, som kan betegnes som refleksive handlinger og ikke-refleksive handlinger. Ved å operere med dette skillet, kommer det frem hvilken betydning det kan ha, at informantene legger om konsumet på en slik måte, at de har mulighet til å ivareta konsumrutinene og forutsetningene for dem. Rutinene kan sies å være en hjelp til å inkorporere endringene, samtidig som de kan være med på å skape en viss grad av normalitet i en endret situasjon. Ettersom endringene til en viss grad er inkorporerte, er det vanskelig å få tak i argumentasjonen bak den enkeltes valg. Jeg har forsøkt å få tak i informasjon om informantenes holdninger til egne valg, gjennom å observere hverdagslige handlinger hvor informantene blir konfrontert med egne valg. Det viser seg at informantene bruker disse situasjonene til å legitimere egne valg. Familien påvirker også informantenes konsumavgjørelser, og i enkelte tilfeller så bryter informantene med deres pragmatiske rasjonalitet, som er basert på å få mest mulig ut av minst mulig ressurser.

I neste kapittel vil jeg gå videre med påstanden om at informantenes håndtering av krisen til en viss grad kan sies å være en inkorporert praksis. Dette vil jeg gjøre ved å benytte meg av

en ny tilnæringsmåte til det handlingspregende og tause feltet som krisen kan se ut til å være for mine informanter.

Et stille tema

Til tross for krisens vedvarende betydning, var den sjelden et samtaletema. Jeg hørte nesten aldri klager over egen økonomisk situasjon, eller at informantene opererte med en sammenligning av hvordan det var før og etter krisen. For informantene lot ikke krisen til å være et vendepunkt i livene deres, til tross for at den førte til merkbare endringer. Jeg har ikke et entydig svar på dette. Men ved å gå nærmere inn på spørsmålet kommer det frem hvorfor jeg i stor grad har måttet fokusere på informantenes handlinger for å forstå hvilken innvirkning krisen har hatt og fremdeles har i deres hverdagsliv. Jeg vil bruke Connertons teori om vanehukommelse idet jeg utdyper betydningen av informantenes håndteringsmåte. Ved å bruke hans teori om vanehukommelse ønsker jeg å få frem en sammenheng mellom hvordan informantene forholder seg til de endringene krisen har medført, og observasjonen om at krisens innvirkning var et sjeldent samtaleemne.

“Det er tid for handling – ikke ettertanke”

Da jeg fortalte noen av informantene at det forundret meg at krisen ikke var et hyppigere samtaletema, svarte Liliana meg: ”Det er tid for handling, ikke ettertanke. Det hjelper ikke å tenke på krisen nå.” Hun og familien hennes klaget sjelden over sin økonomiske situasjon, men forsøkte å gjøre det beste ut av det.

Et annet svar jeg fikk da jeg diskuterte oppgaven med en argentinsk historieforsker i etterkant av feltarbeidet var: ”Hendelsen oppleves som et trauma. Det er for tidlig å snakke om det.” Hun sammenlignet krisen i 2001 med militærdiktaturet og den skitne krigen. Denne perioden av Argentinas historie ble, i likhet med krisen i 2001, i stor grad fortiet i en lengre periode. Dette svaret er også fullt forenelig med Lilianas utsagn om at det nå ikke er tid for ettertanke.

Et tredje svar var at argentinere glemmer lett. Da jeg spurte Claudio, trakk han en sammenligning til den politiske situasjonen, da Menem ble gjenvalgt. ”Husket de ikke hva han hadde gjort!”, sier Claudio og rister på hodet. Han mener de som stemte for gjenvalg av Menem allerede hadde glemt det han utførte i første regjeringperiode. De fokuserte kun på de nye løftene han gav. Claudio mente dette kunne betraktes som typisk argentinsk.

En annen forklaring igjen var at Argentinere er vant til turbulens. Dersom en ser på Argentinas historie er det ikke første gang store deler av befolkningen har måttet lide grunnet politisk og økonomisk ustabilitet. Enkelte informanter så dette som en forklaringsfaktor til hvordan argentinerne håndterte krisen.

”Lo atamos con alambre – vi fikser det med ståltråd”

Det argentinske uttrykket ”lo atamos con alambre”, som jeg presenterte i innledningen, fanger opp flere av de aspekter som kommer frem i analysen av informantenes håndteringsmåte av den økonomiske krisen. Uttrykket referer til hvordan en løser prekære eller midlertidige problemer med de ressurser en har tilgjengelig. En kan kjenne igjen denne måten å løse problemer på i hvordan informantene håndterer krisen. På grunn av informantenes nye økonomiske situasjon, hvor de har mindre økonomisk kapital tilgjengelig enn før, så er et felles mål for samtlige informanter å få mest mulig ut av minst mulig ressurser. Dette gjør at de drar nytte av ”lo atamos con alambre- løsninger”, for å få de økonomiske midlene til å strekke lengst mulig. Løsningen brukes også i situasjoner hvor informantene ikke har de nødvendige midler til å løse et problem. Dette gjør at de er godt trent i å finne midlertidige alternative løsninger og erstatninger. Dette tar oss over på et annet aspekt ved deres problemløsning, som viser hvordan informantene er rettet mot nåtiden i deres handlinger. Løsningen på deres problem er kanskje ikke den mest solide, men den vil umiddelbart løse problemet, om enn for en kort periode. Det er mulig det går an å redusere holdbarheten på deres løsninger for en stund, men på ett tidspunkt vil det si stopp. De ekstraordinære utgiftene vil være unngåelige. Det går ikke lenger å ikke reparere huset, ikke fikse bilen, ikke kjøpe nye klær og så videre. De midlertidige og alternative løsningene vil på et tidspunkt sprekke.

Politikken blir også beskyldt for å bære preg av ”lo atamos con alambre- løsninger”. En kan muligens se politikeres ”ståltrådløsninger” i kritiske tider som en av årsakene til middelklassens fall. Her tenker jeg tilbake på hendelser som ”la tablita” og 1:1 forholdet mellom pesos og dollaren. Begge var forsøk på å bekjempe inflasjonen på en rask og effektiv måte, men løsningene viste seg å ikke være holdbare over tid. Det virket som om en utbredt holdning blant informantene var at landet bar preg av innstillingen ”lo atamos con alambre”. Evnen til å benytte seg av denne kunnskapen får derimot ulike konsekvenser på det kollektive plan enn på det individuelle plan. For informantene var denne måten å løse

problemer på langt på vei en ressurs i deres håndtering av krisen. Den hjalp dem i å finne nye og kreative løsninger.

Det å fikse noe med ”ståltråd”, krever også en viss porsjon kreativitet og pågangsmot. Men dersom en er vant til å fikse noe med ”ståltråd”, vil ikke denne løsningen lenger fremstå som kreativ for utøveren. Handlingen vil bli ”normalisert” ved at det er denne måten en vanligvis løser problemer på. Det kreative i handlingen vil for utøveren bli usynlig. Denne prosessen er mulig å spore i empirien hentet fra informantenes hverdagsliv, hvor ferdigheten med å tilegne seg mest mulig ut i fra minst mulig blir normalisert, fordi det er den måten informantene vanligvis handler på. Informantene bryter ikke totalt med tidligere handlingsmønstre ved at de kommer opp med nye, revolusjonerende løsninger. Men de bruker de ressursene de har til å løse problemer, og dette krever, selv om informantene ikke selv poengterer det, en stor porsjon kreativitet og pågangsmot, samt en vilje til å rette blikket mot livet her og nå.

Vanehukommelse - inkorporert praksis

Den beste informasjonskilden til krisens innvirkning på informantenes liv, var deres faktiske handlinger. Dette kan være fordi deres pragmatiske reaksjonsmønstre i håndteringen av krisen er noe de selv ikke reflekterer over. Jeg var i kapittel to inne på at det ikke er første gang middelklassen er utsatt for turbulens. Landets styre bærer historisk preg av nærmest konstante kriser, og en meget turbulent økonomi, med hyppige valutasvingninger. Det kan være denne sykliske utviklingen som har satt sitt preg på middelklasseinformantenes holdninger til hvordan de forholder seg til egen økonomisk posisjon, som stadig har blitt påvirket av eksterne faktorer de i liten grad har hatt kontroll over. En kan betegne deres håndtering som en form for inkorporert kunnskap, som dermed er taus, og ikke umiddelbart tilgjengelig verken for folk selv eller utenforstående. Mitt empiriske funn i kapittel fire bygger opp under denne påstanden, om at informantenes håndtering av krisen til en viss grad er inkorporert kunnskap. Gjennom funnene presentert i kapittel fire kom det frem hvordan informantenes håndtering av endringene i etterkant av krisen er inkorporert gjennom deres rutiner. Jeg benyttet meg da av skillet, presentert av Ilmonen, mellom ”behaviour-handlinger” og ”rutine-handlinger”, og Bourdieus begreper ”doxa” og ”opinion”, som en måte å tilnærme meg informantenes inkorporerte handlinger. Jeg vil nå gjøre et nytt grep ved

å bruke Connertons teori om vanehukommelse, fra boken *How Societies Remember*, som en hjelp til å begrepsfeste situasjonen.

Connerton skriver om "social memory", noe jeg velger å oversette med sosialhukommelse. Spørsmålet han vil svare på er hvordan denne sosialehukommelsen blir overført og opprettholdt. Han hevder at det ikke er tilstrekkelig å fokusere kun på de aksiomatiske faktorer med henhold til sosialhukommelse, om at vår erfaring av nåtiden avhenger av vår kunnskap om fortiden, og at vårt bilde av fortiden er med på å legitimere den nåværende sosiale orden. Han sier seg enig i dette, men mener det ikke forklarer hvordan den sosiale hukommelsen blir overført og opprettholdt. Connerton tar et steg videre for å svare på dette; han vil knytte sammen hukommelse og kropp på en måte som ikke har blitt gjort før. Han fokuserer derfor på det han kaller "habit memory" (vanehukommelse), som er en tredje form for hukommelse. De to siste formene er personlighukommelse, som er hukommelse om hendelser i egen livshistorie, og kognitivhukommelse som kan være historier, minnet om hvordan en by ser ut, vitser eller fakta om fortiden.

De to sistnevnte formene har blitt viet mye oppmerksomhet, mens vanehukommelse i stor grad har blitt oversett. Vanehukommelse er muligheten til å gjentatte ganger utføre en aktivitet. Det kan være å lese, skrive eller å sykle. Det er aktiviteter vi ikke husker hvordan, når og hvor vi lærte. Det er kun når det stilles spørsmål ved denne kunnskapen at en vender seg til minnet for å huske hvordan vi faktisk utfører aktiviteten (Connerton 1989). Min påstand er at krisens innvirkning kommer til uttrykk hos informantene gjennom deres vanehukommelse. Krisens innvirkning er fremdeles tydelig i hverdagen deres. Denne vedvarende innvirkningen blir derimot ikke uttrykt verbalt, men kommer frem gjennom deres handlinger. Dette viser at krisen verken er glemt eller ikke lenger av betydning, men at deres håndteringsmåter kan betraktes som inkorporert praksis.

En kan forstå det slik at informantenes pragmatiske holdning til krisen, og egen økonomisk situasjon, uttrykker en form for sosialt minne som overføres gjennom praksis. Connerton hevder at bildet dannet av fortiden samt kunnskap fra fortiden er overført og opprettholdt gjennom rituelle praksiser, som han kaller "*commemorative ceremonies*". Denne type seremoni krever fysisk utførelse, og kan derfor ikke finne sted uten vane hukommelse (habit memory), som igjen er avhengig av kroppslig automatikk. Gjennom vanehukommelse blir hukommelsen kroppsliggjort, den blir innkorporert i kroppen. Av den grunn kan

vanehukommelse være vanskelig å uttrykke for utøverne. Connerton sammenligner tilegnelse av vanehukommelse med det å lære ens eget morsmål. ”.....for these habits of affection and behaviour are not to be learned by precept, but only by living with people who habitually behave in a certain manner. We acquire such habits in the same way that we acquire our native language” (Connerton 1989:30). Det dreier seg her om utøvelse av koder og regler som er uskrevene, og som derfor er vanskelig for utøveren å forklare.

En kan si at jeg anvender begrepet vanehukommelse på en litt utradisjonell måte ved å bruke det på informantenes håndteringsmåte av krisen. Men begrepet viste seg å være et nyttig analytisk redskap i undersøkelsen av det inkorporerte. Hensikten er å vise at ifølge mine empiriske funn fra middelklassen i Buenos Aires så er deres håndtering av en nedadgående økonomisk posisjon til en viss grad er inkorporert, og dermed implisitt. Det virker som deres håndteringsmåte erfares som naturlig, og derfor ikke kommer eksplisitt til uttrykk gjennom verbale formuleringer. Hvor tause holdningene deres er varierer nok fra person til person, eller fra familie til familie, men ved å bruke Connertons teori får jeg satt fokus på at selv om informantene sjelden prater om krisen eller klager over den økonomiske situasjonen, så har den likevel innvirkning på deres hverdag. Dette kommer frem ved å fokusere på handlingsaspektet. Fokuset på handlingsaspektet gjelder både for å avdekke hvilke håndteringsmuligheter og strategier informantene benyttet seg av for å bedre den økonomiske situasjonen, samt hvordan de har vent seg til å leve med de nye begrensingene som preget deres konsummønster slik jeg erfarte det under feltarbeidet.

Hvordan informantene har tilpasset seg sin nye økonomiske situasjon, viser i praksis hvordan en del av deres håndtering av krisen til en viss grad er inkorporert praksis. Gjennom informantenes evne til å ivareta kontinuitet, blant annet ved å opprettholde flere av sine hverdagslige konsumrutiner, om enn i en redusert form, så er rutinene en hjelp til å inkorporere endringene. Det er også en hjelp til å skape en følelse av normalitet i en endret situasjon. Denne følelsen av normalitet kan bidra til at krisen og dens innvirkning på informantene blir viet lite oppmerksomhet i hverdagen. Men til tross for at informantene ikke utfordrer kontinuiteten, ved å foreta endringer som skaper vedvarende konsekvenser, så er krisens innvirkning på deres hverdagsliv til stede. Min påstand er at krisens innvirkning kommer til uttrykk gjennom informantenes vanehukommelse i form av kroppslig automatikk. Så til tross for at krisen og dens innvirkning på informantenes økonomiske situasjon ikke er et eksplisitt verbalt tema, så er den verken glemt eller ikke lenger av

betydning. Men informantenes håndteringsmåte bidrar til at denne innvirkning ved første øyekast er lite synlig. Den vil også være mindre synlig for en utenforstående som ikke har erfart ”før” og ”nå” situasjonen, og som selv ikke har inkorporert endringene som fulgte med krisen.

En tredje strategi?

En kan betrakte vanehukommelse som en tredje strategi i informantenes håndteringsmåte av krisen. De to andre strategiene; konvertering mellom kapitalformer og kostnadskutt, skiller seg derimot fra denne tredje strategien basert på vanehukommelse, ved at de på et tidspunkt er bevisste tiltak satt i gang for å motarbeide en nedadgående økonomisk posisjon. Strategi nummer tre, som egentlig ikke er en strategi i ordets rette forstand, ettersom en strategi vanligvis betegner en planlagt prosess, skiller seg ut nettopp ved at den sannsynligvis ikke er bevisst satt i gang som en måte å håndtere krisen på. En kan så spørre seg om denne tredje strategien er en konsekvens av hvordan informantene håndterer krisen, eller om den er en forutsetning for deres håndtering. I følge Ilmonen vil strategi nummer tre ha en klar sammenheng med hvordan informantene håndterte krisen. Vanehukommelse baserer seg på rutinert praksis, og kan betraktes som kroppsliggjort kunnskap. Når denne kunnskapen blir kroppsliggjort, så kan det gi individet en følelse av normalitet. Ilmonen viser til Mistzal (1996), idet han påstår at selv i de mest ekstreme omstendigheter vil mennesket forsøke å opprettholde en viss grad av praktisk normalitet, ved å repetere daglige rutiner som om ingenting har hendt (Ilmonen 2001:14). Det kan være nettopp dette som er tilfellet hos mine informanter. Gjennom å benytte seg av konvertering mellom kapitalformer i et forsøk på å vinne økonomisk kapital, og gjennom å foreta nedskjæringer og kutt i eget budsjett, så har informantene mer eller mindre klart å holde det gående. De har vist evnen til å opprettholde en viss grad av praktisk normalitet, som i følge Ilmonen og Mistzal, er noe en vil strebe etter i ekstreme omstendigheter. På grunn av at informantene i stor grad har lyktes i å utføre dette, kan de tilsynelatende fortsette som om ingenting har skjedd.

Svaret på om strategi tre er en forutsetning for eller en konsekvens av hvordan informantene håndterer krisen, kan da være at strategi én og strategi to er midlene som leder frem til en inkorporert håndtering av krisen som kommer til uttrykk gjennom vanehukommelse. En kan si at strategi én og to er midlene for å oppnå en håndtering av krisen hvor informantene

klarer å opprettholde sine hverdagsrutiner, som gir dem en følelse av normalitet, til tross for samfunnsendringer og deres nye økonomiske situasjon.

Konkluderende betraktninger

Middelklassen er en heterogen sammensetning, og gjennom en analyse av ulike informanter som belyser denne heterogeniteten, viser det seg å være visse fellestrekk i deres håndtering av krisen. Felles for samtlige informanter var at de benyttet seg av strategiene konvertering mellom kapitalformer og kostnadskutt. I førstnevnte strategi viste de vertikale familieband, uttrykt gjennom generasjonene barn, foreldre og besteforeldre, seg å være sentrale. Disse båndene fungerte i flere tilfeller som et viktig sikkerhetsnett for informantene. Ved strategi nummer to viste et fellestrekk seg å være informantenes evne til å ivareta flere av sine hverdagslige konsumrutiner, til tross for nedskjæringer i budsjettet. De foretok endringer i konsumet som til en viss grad gjorde det mulig å opprettholde hverdagsrutiner og med det en vedvarende kontinuitet i livene sine. Dette klarte de ved å unngå å foreta drastiske endringer som ville få vedvarende konsekvenser. Det som skiller er hvordan informantene utførte strategiene i praksis. På grunn av ulik mengde kapital, varierte praksisen noe i form av hvordan konverteringen foregikk og hvor store nedskjæringer informantene måtte foreta i konsumet. Det jeg har valgt å kalle den tredje strategien er informantenes vanehukommelse. Her argumenterer jeg for at informantenes håndtering av krisen later til å være inkorporert, og at dette kan være en av grunnene til at krisens innvirkning på informantene er et sjeldent samtaleemne. Det kan også være en av faktorene som gjør at krisens innvirkning, i hvert fall for en utenforstående, ikke kommer klart frem ved første øyekast. Min påstand er at informantenes håndtering av krisen i stor grad kommer til uttrykk gjennom deres vanehukommelse. I praksis tar dette form av en inkorporert håndteringsmåte som vises gjennom informantenes handlinger. Handlingene både i strategi én og to bærer preg av normalitet. Normalitet i den forstand at informantene ikke gir uttrykk for at handlingene betraktes som nye, ekstraordinære eller spesielt kreative. I strategi nummer én kommer det frem at flere av informantene opplever det som naturlig å kunne trekke på sin sosiale kapital i nedgangstider, og/eller lete etter ny muligheter i en komplisert situasjon. Det viser seg også at informantenes sosiale relasjoner til tider er med på å styre deres konsumvalg, som får deres handlinger til å bryte med deres rasjonelle valg ut i fra holdningen om å få mest mulig ut av minst mulig ressurser.

I strategi nummer to kommer det inkorporerte til syne gjennom deres ”rutinisering” av nye konsumvaner. Her kan en diskutere i hvilken grad en kan snakke om endring av konsumrutinene. Flere av de hverdagslige konsumhandlingene er til en viss grad opprettholdt, men kvaliteten er redusert. Det er ikke bare en lavere kvalitet på de varer og tjenester informantene velger å benytte seg av, de reduserer også kravet til kvaliteten på de eiendeler som trenger vedlikehold. Informantene kutter også det ekstraordinære, fremfor hverdagskonsumet. Gjennom å senke kvaliteten, og finne alternative løsninger, som kan erstatte de tidligere mindre økonomiske løsningene, så klarer informantene å opprettholde flere av sine rutiner. Rutinene kan bidra til å skape normalitet i en endret situasjon som det kan være vanskelig å ta kontroll over. Dette skyldes eksterne faktorer, som informantene har lite påvirkningskraft på, som i høy grad legger føringer på deres nedadgående mobilitet.

Gjennom strategi nummer tre, informantenes vanehukommelse, kan en si at krisens innvirkning kommer til uttrykk gjennom handlinger som later til å være inkorporerte. Denne inkorporerte praksisen kan være avgjørende for at informantene skal kunne innlemme endringene på en måte som for dem føles naturlig, og som i liten grad bryter med hverdagen slik den var før informantene ble rammet av en nedadgående mobilitet. Forutsetningen for at dette er mulig er informantens innstilling, samt hvordan de i praksis tilpasser seg sin nye økonomiske situasjon.

”La clase media no va al paradiso – middelklassen kommer ikke til paradís”

I en sammenligning med de empiriske funnene Newman gjør i sitt studie av nedadgående mobilitet blant middelklassefamilier i USA på 1980-tallet, så skiller Argentina seg ut fra det nordamerikanske eksemplet ved at det i Argentina er et kollektivt fall. Et kollektivt fall som er synlig på flere nivåer i det argentinske samfunn. Flertallet i Argentina har opplevd å bli fattigere, og de som har opplevd nedadgående mobilitet representerer ikke unntaket eller det unormale. Utenforstående faktorer, som informantene ikke har hatt direkte kontroll over, har i stor grad påvirket informantenes nedadgående mobilitet. Dette fallet virker i liten grad til å være moralsk stigmatisert i Argentina, men dem som rammes kan likevel føle skyld (Minujin og Anguita 2004). En kan si at informantene ikke har opplevd ”falling from grace” i form av moralsk stigma fra andre samfunnsborgere, men de har opplevd ”empobrecimiento” ved at de har blitt fattigere.

Minujins overskrift på en artikkel om middelklassens posisjon i dagens Argentina er; ”Middelklassen kommer ikke til paradiset”. Han utdyper ikke eksplisitt hva han legger i denne tittelen, men han viser til middelklassens utvikling: Fra midten av syttitallet, da endringene begynte å skje under militærdiktaturet, til begynnelsen av 1990-tallet da flere levde på illusjonene om at Argentina snart var en del av den første verden, og desember 2001 da krisen var et faktum. Minujin antyder at middelklassen ikke er totalt uskyldig i utviklingen. Han viser til at middelklassen har likt å assosiere seg med *clase alta*, og ikke har villet se konsekvensene av den utvikling de har vært tilhengere av. Det har vært en kortvarig sosial og økonomisk utvikling. Minujin etterlyser nå en utvikling som endrer distribusjonen av godene og stabiliserer en politikk som sikrer at rikdommen ikke kun kommer fåtallet til gode, men som når ut til alle lag av samfunnet – slik at det er mulig å beholde en sosial og økonomisk vekst over lengre tid (www.diariomardeajo.com.ar).

”Vi er i en dårligere situasjon nå enn for tretti år siden”, skriver Minujin. ”Men det er viktig å se at vi er i en ny situasjon. Det er ikke et forbigående øyeblikk eller er dårlig periode. Vi står foran en vedvarende endring av landets sosiale situasjon.....Og middelklassen har en viktig plass i landets videre utvikling” (Minuji og Anguita 2004:49). Landet står ikke overfor en lovende situasjon, men det som er sikkert er at en står foran en middelklasse som ikke har mistet sin kreativitet, energi og pågangsmot. De leter utrettelig etter nye veier, og dette gjenskaper håp og optimisme.

Kildeliste

Bourdieu, Pierre 1995. *Distinksjonen. En sosiologisk kritikk av dømmekraften*. Oslo: Pax forlag.

Bourdieu, Pierre 1977. *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: University Press.

Bugge, Lars 2002. "Pierre Bourdieus teori om makt" i *Agora. Journal for metafysisk spekulasjon*. Nr 3-4.

Connerton, Paul 1989. *How Societies Remember*. Cambridge: University Press.

Eriksen, H. Thomas 1998. *Små steder – store spørsmål. Innføring i sosialantropologi*. Oslo: Universitetsforlaget.

Frøystad, Kathinka 2003. "Forestillingen om det "ordentlige" feltarbeid og dets mulighet i Norge." I Rugkåsa, Marianne og Thorsen, Kari Trædal. *Nære steder, nye rom. Utfordringer i antropologiske studier i Norge*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

Guano, Emanuela 2002. "Spectacles of Modernity: Transnational Imagination and Local Hegemonies in Neoliberal Buenos Aires." *Cultural Anthropology* 17 (2): 181-209. American Anthropology Association.

Guano, Emanuela 2003. "A Color of the Modern Nation: The Discourse on Class, Race and Education in the porteño Middle Class." *Journal of Latin American Anthropology* 8 (1): 148-141. American Anthropology Association.

Guano, Emanuela 2004. "The Denial of Citizenship: "Barbaric" Buenos Aires and the Middle Class imaginary." *City and Society*. 16 (1): 69-97. American Anthropology Association.

Gullestad, Marianne 1989. *Kultur og hverdagsliv*. Oslo: Universitetsforlaget.

Gullestad, Marianne 2001. *Kitchen-table Society*. Oslo: Universitetsforlaget.

Hannerz, Ulf. "Several Sites in One." i Hylland Eriksen, Thomas 2003. *Globalisation. Studies in Anthropology*. London: Pluto Press.

Ilmonen, Kaj "Sociology, Consumption and Routine" I Gronow, Jukka og Warde, Alan 2001. *Ordinary Consumption*. London: Routledge.

Keeling, David J. 1996. *Buenos Aires. Global Dreams, Local Crisis*. Chichester: John Wiley and Sons.

Lewis, Martin K. 2001. *The history of Argentina*. Westport: Greenwood Press.

Machlachan, Colin M. 2006. *Argentina. What went wrong*. Westport: Praeger Publishers.

Mauss, Marcel 1990. *The Gift. The form and reason for exchange in archaic societies*. London: Routledge.

Miller, Daniel 1998. *A Theory of Shopping*. Cambridge: Polity Press.

Minujin, Alberto 2001. "Los sectores medios. Medio lleno o medio vacío." Encrujadas UBA. Revista de Buenos Aires. (2) 14: 84-95.

Minujin, Alberto og Anguita, Eduardo 2004. *La clase media. Seducida y abandonada*. Buenos Aires: Edhasa.

Mitchell, J. Clyde. "On Quantification in Social Anthropology." I (Red.) Epstein, A.L. *The Craft of Social Anthropology*. Tavistock Publications 1967 s. 17-45

Newman, Kathrine 1988. *Falling from Grace. The Experience of Downward Mobility in the American Middle Class*. New York: The Free Press.

Romero, Luis Alberto 2002. *A History of Argentina in the Twentieth Century*. Pennsylvania: The Pennsylvania State University.

Avisartikler:

Minujin, Alberto og Anguita, Eduardo 30.5.2004. "La clase media, seducida y abandonada: El mentado ascenso social." I La Capital.

"Es difícil pensar una Argentina sin la tradicional clase media." 17.8.2006. I La Manana de Neuquén.

Mariano Serrichio 12.6.2004. "Estamos saliendo de terapia intensiva." I La voz del interior on line.

Internettsider:

Diario de ajó. URL: www.diariodeajo.com.ar (lesedato 17.8.2006)

Magical Urbansim. URL: www.magicalurbanism.com (lesedato:23.2.2007)

Wikipedia. URL: www.wikipedia.com (lesedato: 31.1.2007)